

148947

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANASANAT DALI

GAZHANELERİN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ

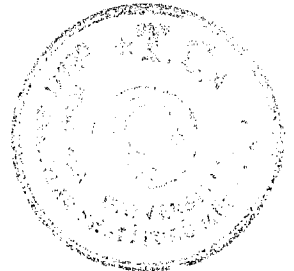
148947

Yüksek Lisans Tezi

Ash ERCİVAN

Doç. Dr. Meltem ETİ PROTO

İstanbul – 2004

ÖNSÖZ

Endüstri çağının sembolü niteliğinde olan gazhaneler, özellikle tesisin gaz depolama yapıları olan ve formlarıyla diğer endüstri yapılarından farklılaşan gazometreler, çağın ihtiyaçlarının değişmesiyle önemlerini kaybetmiş, kullanılmaz hale gelmiş ve terkedilmiştir. Avrupa'da, bu tür endüstri yapıları ve bunların yeniden işlevlendirilerek hayata kazandırılmaları üzerine yoğun araştırmalar yapılmıştır. Konuyla ilgili çeşitli makaleler, kitaplar, tezler yayınlanmış, projeler hazırlanmış ve bu projelerin bazıları hayata geçirilmiştir. Türkiye için halen çok yeni bir konu olması nedeniyle, mevcut gazhaneler için projeler hazırlanmakta, hatta bazıları uygulanmakta olsa bile yazılı kaynakça bulma sıkıntısı yaşanmaktadır. Bu sebeple araştırmalarımın büyük kısmını, İtalyan Hükümeti Dış İşleri Bakanlığı'nın verdiği araştırma bursu aracılığıyla, İtalya'daki Politecnico di Milano'da gerçekleştirdim.

Bursu almama yardımcı olmuş ve bana destek vermiş hocalarıma, özellikle Prof. Dr. Afife BATUR ile Yard. Doç. Dr. Aygül AĞIR'a, Milano'da çalışmalarımı sürdürmeme yardımcı olan Prof. Aldo CASTELLANO ve yardımcısı mimar Tommaso ZAMPAGNI'ye, tezin hazırlanması sırasında kısa bir süre beraber çalışmış olsak da önerileri ve yorumları sayesinde bu işin üstesinden gelmemi sağlayan değerli hocam Doç. Dr. Meltem ETİ PROTO'ya, orada kaldığım sürece çok ihtiyaç duyduğum desteklerini hiç azaltmayan arkadaşlarıma ve özellikle sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Ekim 2004

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ÖZET

SUMMARY

GİRİŞ

I. TARİHİ DEĞERİ OLAN YAPILARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ	3
1.1. ENDÜSTRİ ARKEOLOJİSİ	3
1.2. KORUMA	4
1.3. YENİDEN İŞLEVLENDİRME	7
1.3.1. Avrupa'dan Yeniden İşlevlendirilmiş Gazhane Örnekleri	10
II. GAZHANELERİN TARİHÇESİ	16
III. YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMİŞ GAZHANELER	18
3.1. VİYANA SİMMERING GAZOMETRELERİ / AVUSTURYA	18
3.1.1. Şehir Gelişimi Bağlamında Yeniden Kimlik Kazandırılan Tarihsel Merkez	18
3.1.2. Gazometreleri Yeniden İşlevlendirme Süreci	20
a. Gazometre A	30
b. Gazometre B	32
c. Gazometre C	36
d. Gazometre D	39
3.2. RUHR BÖLGESİ / ALMANYA	49
3.2.1. Oberhausen Gazometresi	51
3.2.2. Duisburg Gazhanesi	53

3.3. MİLANO'DA BOVİSA BÖLGESİ / İTALYA	61
3.3.1. Tarihçe	61
a. Bovisa'da Değişim Hareketleri	65
3.3.2. Bovisa Gazhanesi	69
a. Gazometre 1	69
b. Gazometre 2	69
c. Gazometre 3	69
3.3.3. Bovisa İçin Hazırlanan Projeler	73
a. Ishimoto Architectural & Engineering Firm'e Ait Kampüs Projesi	74
b. Serete Italia SpA, Architecture Studio, Studio Associato Brusa Pasqué Grubuna Ait Kampüs Projesi	76
c. Serete Italia SpA, Architecture Studio, Studio Associato Brusa Pasque Grubuna Ait Çağdaş Sanatlar Müzesi Projesi	77
IV. İSTANBUL'DA AYDINLATMA TARİHİ VE GAZHANELER	87
4.1. DOLMABAĞÇE VE YEDİKULE GAZHANELERİ	89
4.2. BEYLERBEYİ (KUZGUNCUK) GAZHANESİ	91
4.3. HASANPAŞA GAZHANESİ	93
4.3.1. Tarihçe ve Şehir İçindeki Konum	93
4.3.2. Gazhane için Hazırlanan Proje	94
V. KARŞILAŞTIRMALAR	100
SONUÇ	109
KAYNAKÇA	112
RESİM, TABLO LİSTESİ	119
KISALTMALAR	123

ÖZET

Gazhaneler, yapıldıkları dönemde maden kömürünün yakılmasıyla elde edilen ve aydınlanma için kullanılan havagazını üretmek ve depolamak amacını taşıyorlardı. Bunun için 1800'lerde her ülkede, büyük şehirlerde gazhaneler inşa edildi. İstanbul'da da ilki Dolmabahçe Gazhanesi olmak üzere dört adet Gazhane yapılmıştır. Bu yapılar, Endüstri Devrimi sonrası hızla gelişmeye başlayan teknolojinin birer ürünü olarak nitelendirilebilir.

Ancak bu hız yeni malzemeler, yeni ürünler, yeni teknolojiler getirmiş, önceden kullanılan sistemler fonksiyonel eskimeye uğramış, yani onlara ihtiyaç kalmamıştır. Söz konusu durum kuşkusuz sadece endüstri yapıları için geçerli değildir. Yaşam tarzlarının değişimiyle insanlar eski alışkanlıklarını terk etmeye başlamışlardır. Dünyanın her yerinde birçok yapı fiziksel olarak hala kullanılabilir durumda olsa bile fonksiyonel olarak kullanılamaz hale gelmiştir.

Avrupa'da özellikle İngiltere, Almanya ve Fransa gibi sanayi devrimine ev sahipliği yapmış ülkelerde, sanıldığı kadar hızla olmamakla birlikte, endüstri yapılarının korunması anlayışı oluşmuştur.

Günümüzde uygulanan projelerde Gazometreler, çağdaş sanatlar galerisi, konut ve alış-veriş alanları, dalma havuzu, çok işlevli oditoryum gibi farklı amaçlar için yeniden işlevlendirilmektedir. İstanbul'daki gazhaneler için de planetarium, kültür merkezi, bilim müzesi gibi işlevler düşünülmektedir.

Tez başlığını gazhaneler ve bunların korunması - yeniden kullanıma kazandırılması olarak iki bölüme ayırabiliriz.

Tezin birinci bölümünde; yeniden işlevlendirme konusu, endüstri arkeolojisi, koruma, yeniden işlevlendirme kavramlarının açıklanması ve bu konuda uzman

kişilerden yapılan alıntılarla genişletilir ve Avrupa'dan seçilen önemli projelerle örneklendirilir.

İkinci bölümde havagazı üretimi ile gazhanelerin genel tarihçesine yer verilir.

Üçüncü bölüm, Avrupa'da yeniden işlevlendirilmiş bazı önemli gazhane projelerinin tanıtıldığı kısımdır. Ele alınan örnek projeler kapsamı ve sonuçlarının önemine göre sıralandırılmıştır. Her örnek tarihçesi, projelendirme süreci, şehir gelişimi açısından önemi, seçilen yeni işlevin ve uygulanan projenin olumlu - olumsuz yönleriyle açıklanır.

Dördüncü bölümde ise İstanbul'da aydınlatma tarihi, gazhanelerin kurulması ve günümüzde atıl durumda kalmış bu yapılar için düşünülen işlevler anlatılır. Hasanpaşa Gazhanesi daha detaylı bir şekilde, İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından hazırlanan proje de tanıtılarak ele alınır.

Beşinci bölüm, konu edilen yabancı ve yerli örneklerin değişik açılardan ele alınarak karşılaştırılmasına ayrılmıştır. Ayrıca, tercih edilen bir işlev olduğu için çağdaş sanatlar müzeleri hakkında bilgiye de yer verilir.

SUMMARY

Gasworks were originally built to produce and store the gas obtained from the burning of specially processed coal, which was being used for illumination. For this purpose, gasworks have been built in every big city of every country during the 19th century. Four of them have been built in Istanbul, the first one being the Dolmabahçe Gasworks. These structures can be best described as products of the post-Industrial Revolution's hectic pace of technological development.

But the arriving of these new materials, new products and new technologies caused functional obsolescence for the prior systems, therefore they all became inessential. And this was not only the case for industrial structures. The lifestyles were changing so that people were altering their old social habits. Many structures around the world turned out to be useless in terms of functionality, even though they were physically utilizable.

Not as quick as usually assumed, but a new concept of conservation of the industrial structures came out in Europe, especially in countries like Britain, Germany and France in which the industrial revolution has arisen.

Gasometers are being re-functionalised for different purposes as modern art galleries, residence and commerce areas, diving pools and multifunctional auditoriums nowadays. The gasworks in Istanbul are considered to be reused as planetariums, cultural centres and science museums.

We can divide the title of this thesis into two parts which are gasworks and conservation / reuse of these structures.

In the first chapter of the thesis; the issue of reusing is taken in hand alongside the definitions of industrial archaeology, conservation and reusing concepts; the quotations from experts on the subject; and exemplary projects from Europe.

The second chapter gives the short history of gas production and gasworks.

The third chapter deals with some of the most important gasworks re-functionalised in Europe. The cases are ranked based on their scope and the importance of the results. Every sample is demonstrated together with its history, project development process, its impact on the urban development and both positive and negative aspects of the new function of the project.

In the fourth chapter of the thesis; the history of illumination in Istanbul, the basics of the gasworks and the new functions in consideration for these currently idle facilities get elaborated. The Hasanpaşa Gasworks in particular are dealt alongside the project developed by Istanbul Technical University.

The final chapter is primarily a comparison of the domestic and foreign cases based on their various aspects. In addition to that, an information on the modern art museums which tend to be a highly preferred function for the gasworks is provided.

I. GİRİŞ

Terkedilmiş alanlar konusu çağdaş şehrin en belirgin sorunlarından birisidir. Bütün endüstriyelmiş şehirler bu şehircilik olayıyla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Terkedilmiş alan, endüstriyelden post-endüstriyel (post-modern) medeniyete, makine ve buhardan mikro-chip ve süperiletkene geçişi temsil eder. Artık Endüstri Çağı kapanmış, Bilgi Çağı başlamıştır. Hızla gelişmeye başlayan teknoloji, yeni malzemeler, yeni ürünler getirmiş, önceden kullanılan sistemler fonksiyonel eskimeye uğramıştır. Söz konusu durum kuşkusuz sadece endüstri yapıları için geçerli değildir. Yaşam tarzlarının değişimiyle insanlar eski alışkanlıklarını terk etmeye başlamıştır. Dünyanın her yerinde birçok yapı fiziksel olarak hala kullanılabilir durumda olsa bile fonksiyonel olarak kullanılamaz hale gelmiştir. Çeşitli imalathaneler, hanlar, hükümet yapıları, hatta ahırlar bile terk edilmiştir. Gazhaneler de bu kapsama giren yapılardandır.

Endüstriyelmiş ülkelerde ekonomik açıdan bir değişim gerçekleşmiştir. Kömüre rakip bir enerji kaynağı olarak petrolün varlığından sözedilmeye başlanır. Böylece endüstri bölgeleri birer sosyal ve ekonomik kriz merkezleri haline gelir. Yeni işletmeler artık değerini yitirmeye başlamış bölgelerle ilgilenmemektedir. Bölgenin klasik kaynak ve işçilik faktörlerini değil, kalifiye iş gücünü çekebilmeyi sağlayacak, yeşil alan veya kültürel olanaklar sunan alanlar aramaktadır.

Son yirmi yıl içerisinde oluşan ekolojik bilinç, özellikle bu terk edilmiş alanlar üzerine dikkatini yoğunlaştırır. Post-modern kültür, geçmişin zenginliklerinin yeniden kullanılması konusu üzerinde durmuştur. Yeniden kullanım yani şehrin bu bölgelerinin geri kazanımı olgusu üzerine birçok analiz, yorum ve değerlendirme geliştirilmiştir. Böylece geçmiş uygarlığın şehir peyzajları değişmeye ve yeniden kullanılmaya başlar.

'Kültür varlığı' tanımının değişmesi de önemli bir gelişmedir. Önceleri değerler sübjektif yani özneye dayalı kriterlerle tanımlanmaktaydı; örneğin nesnel

veya peyzajlar, estetiğe dayanan sanatsallık konsepti aracılığıyla değerlendiriliyordu. Daha sonra bu değişerek ‘tarihi anıt’ değerinden, yani bir toplumun kültürünün belli bir alanını temsil eden her ürünü kapsayan ‘tarihsel tanıklık’tan bahsedilmeye başlanmıştır. Bu eğilim sonucu küçük veya uygulamalı sanatlar ve endüstri mimarlığına karşı ilgi oluşmuş ve böylece bunlar da ‘kültür varlığı’ başlığı altına girebilmiştir.

Tarihi açıdan baktığımızda, gaz endüstrisinin doğuşunun yeni olduğunu görüyoruz. Gazhanelerin teknik gelişimine baktığımızda, özellikle yeni inşaat malzemelerinin ve daha etkin depolama yöntemlerinin keşfi açısından endüstriyelleşme sürecinin bir tanığı ve nesnesi olduğunu söyleyebiliyoruz. Depolama teknikleri açısından değişik ve başarılı çözümler denenmiş, ‘endüstriyel koruma’ modellerinden modern ‘basınçlı’ gazometrelere varılmıştır.

Ayrıca endüstri bölgeleri özellikle fütürist sanatçılara ilham vermiş, gazometreler odak noktası olmuştur. Yakın geçmişin şehir manzarasını onlar belirlemiştir çünkü modernizmin bütün anlamının ve etkisinin deposu olarak görülmüşler, çağın sembolü olarak kabul edilmişlerdir.

Bu giriş yazısından da anlaşılacağı gibi Gazhaneler, fiziksel ve işlevsel varlıklarıyla birçok farklı disiplinin çalışma kapsamına girmektedir. Şehircilik, teknoloji, mimarlık, mimarlık tarihi, restorasyon, endüstri arkeolojisi, iç mimarlık, peyzaj ve resim bu disiplinlerin başlıcalarıdır. Bu sebepten dolayı tez kapsamında Gazhaneler sadece iç mimari özellikleri açısından değil çok yönlü olarak ele alınarak incelenecektir. Böylece, tasarımın tek başına ve bağımsız olarak varolmadığı, birçok başka kriterlere bağlı olarak gelişmesi gerektiği, disiplinlerarası iletişimin önemi vurgulanmaya çalışılacaktır. Tez kapsamında uygulanacak yöntem gazhanelerin tarihçesinin açıklanması, endüstri arkeolojisi ve yeniden işlevlendirme kavramlarının tanımlanması, farklı örneklerin ele alınarak tarihçeleri ve şehir içindeki konumları hakkında bilgi verilmesi, yeniden işlevlendirme projelerinin hazırlanması süreçlerinin açıklanması, bitmiş projelerin değerlendirilmesi ve aralarında karşılaştırılması şeklinde gerçekleşecektir.

I. TARİHİ DEĞERİ OLAN YAPILARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ

1.1. ENDÜSTRİ ARKEOLOJİSİ

İngilizce “Industrial Archaeology”den tercüme edilmiş bu ifade, belli amaç ve yöntemler aracılığıyla gerçekleştirilen, geçmiş endüstri dönemi tanıklarını incelemeyi kendine konu edinmiş bir araştırma alanını belirtmek için kullanılır. Bu ifadeyi oluşturan iki kelimeyi ayrı ayrı ele alacak olursak birinci kelime olan *endüstri*, anlamını pek de fazla açıklamayı gerektirmeyecek kadar net olmakla birlikte, ekonomik, üretimsel, teknolojik ve biraz da sanatsal bir süreci ifade eder. Malzemenin ham durumdayken doğadan koparılması, işlenmesi ve tüketiciye bitmiş ürün olarak sunulması esnasında geçen sürenin bütünü olarak görülebilir. İkinci kelime olan *arkeoloji* ise, yunanca ‘arkhaiologia’ kelimesinden türemiş olup antik şeyleri inceleyen bilim anlamına gelir. Arkeoloji arazide yapılan çalışmadır, bu da endüstri tarihini endüstri arkeolojisinden ayıran farktır. Eski bir fabrikayı veya tren istasyonunu kitaplarda okumaktansa yerinde keşfetmek, çalışmalara yeni bir boyut kazandırabilir. Bir müzecilik eleştirmeni olarak tanınan Kenneth Hudson (1994) endüstri arkeolojisini, “özgün yerlerinde duran ve bugüne kadar ulaşılmış endüstri ve geçmişin tüm araçlarının sistemli çalışması” olarak tanımlar ¹. Bu kavramdan ilk olarak ‘50’li yıllarda Büyük Britanya’da bahsedilir ve buradan bütün diğer endüstri ülkelerine yayılır.

Bradford Üniversitesi’nden inşaat mühendisi ve endüstri arkeolojisi uzmanı Arthur Raistrick ise 1973 yılında yayınlanan “Industrial Archaeology” adlı kitabında endüstri mimarlığını, insan yapıtı olan ve günümüze ulaşmış herşeyin incelenmesi olarak nitelendirir. Raistrick’in tezine göre “endüstri arkeolojisinin başlangıcı Endüstri

¹ Kenneth Hudson, “La Nuova Generazione dei Musei Europei dell’Industria”, *Un Patrimonio Culturale: I Musei dell’Industria: Atti del Convegno Internazionale di Studi*, Brescia, Fondazione Micheletti, 1994, s:18-23.

Devrimiyle sınırlandırılmaz ve daha öncelere, el sanatı olarak nitelendirilenden daha geniş bir ölçekte daha özel tekniklerle düzenlenmiş endüstrinin ortaya çıktığı döneme yani Neolitik döneme kadar gider”².

1.2. KORUMA

“Zamanı, sanatçı, cömert ressam veya ikinci mimar olarak varsaymak; her yapıya açık eser özelliği yüklemek ve bir yapıyı niteleyen ve bireyselleştiren, onu tek ve taklit edilemez kılan özel değer zaman içinde kazandığı tekrar edilemez işlem olduğunu bilmek anlamına gelir. Bu doğal bir işlemdir ve yapıya kimlik katar, doğumundan kullanılmaya başlamasına, kaçınılmaz sonuna, olası mutlu yeniden-doğuşlara (kullanılışlara), anlamını kaybedişine ve sonuncu sessiz sonuna kadar ki süreçte evriminin benzeri olmayan altın sayfalarını yazar.”³

İnsan tarafından üretilmiş eserler ve belgeler hiçbir zaman bilgi çağında olduğu kadar toplu olarak korunmamıştı. Bununla birlikte halen, gelecek nesillerin hizmetine en geniş belleği sunmaya karar verilmiş olsa da, üretilen belgeleme çalışmaları bütün olarak korunmamaktadır.

Politecnico di Milano’da profesör olan mimar Pierluigi Panza (2002), koruma ve tarihi varlıktan bahsederken şunları söyler: “Geçmişte öncelikli *olası gereklilik* kriteri, neyi korumalı neyi yoketmeli kararını verirken belirleyici olmaktadır. Buna “thesaurus”u* yokediciler normal olaylar da eklendi. *Gereklilik* kriterine *tanıklık değeri*

² Aktaran: Aldo Castellano, ‘*La Macchina Arrugginita’ Materiali per un’Archeologia dell’Industria*. Milano, Feltrinelli, 1982, s.79.

³ Marco Dezzi Bardeschi & Filippo Tartaglia, *Architetture Lombarde Dimenticate: studi per il riuso*, Firenze, Alinea, 1991, s.2,3.

* Latince hazine anlamına gelir.

kriterinin eklenmesinden ve maddi ve sosyal hayatın birçok tanığının *tarihi varlık* kabul edilmesinden sonra *olası thesaurus* kapsamı giderek genişlemeye başladı.”⁴

Ünlü sanat tarihçisi Alois Riegl'a (1858-1905) göre “bir zamanlar varolmuş olan tekrar varolamaz ve gelişim zincirinde *yeri doldurulamaz ve yerinden kaldırılamaz* halkayı temsil eder”⁵. Bu yüzden, geçmişten bir miras veya bilgi olarak kalmış her faaliyet ve insani olay istisnasız bir ‘tarihi değer’ sahibi olabilir.

Bir genel tanım olarak, uzak veya yakın geçmişe ait her kalıntı bir tarihi değer belgesidir ve tarihin yorumlanması bakımından, herhangi bir kalıntının veya yapının diğerinden daha az önemli olduğu kolaylıkla iddia edilemez. Fakat, böyle bir kriterden hareket edildiği zaman herşeyi korumak gerekliliği gibi bir durum ortaya çıkar. Buna ekonomik açıdan imkan olmadığına göre tarihi değer kavramını sınırlandırmak gerekmektedir. Doğan Kuban, 1969’da yaptığı sınırlandırmada “tarihi belge kriteri, zaman kriteri ve estetik kriterler”den bahseder⁶. Ancak bu kriterlerin hiçbiri tek başına yeterli değildir. Sadece bir tarihi olayla bağlantılı olduğu için bir eseri korumak her zaman gerekli olmayabilir. Zaman kriteri de bir sınırlama olamaz. Ancak eğer teknikte ve sosyal yaşantıda köklü değişiklikler olursa yapı tarihi kimlik kazanır. Korumayı gerektiren koşulların başında genellikle estetik değerler gelmektedir. Ancak bu kriter de bilimsel ve objektif değildir. Uzun bir zaman geçtikten sonra genel bir yargının oluşmasıyla objektifleşir.

Seçme mekanizması, dahil etme/çıkarma kriteri üzerine kuruludur ve eleştirel seçimler temel alınır. Her türlü tarihi varlığın yaşamaya devam edebilmesi için büyük bir yarıştan sözedilir ve sonuç gelecek kültürün yönünü belirler. Kültür eleştirisi aracılığıyla, bir toplumun ürettiği ve zaten *thesaurusta* bulunan şeyleri seçme-koruma-aktarma politikası belirlenir.

Hiç şüphe yok ki eğer geçmişten günümüze farklı bir belgesel malzeme aktarımı gerçekleşmiş olsaydı medeniyet tamamen farklı bir yönde gelişme gösterirdi.

⁴ Pierluigi Panza, *Estetica, Tempo e Progetto*, Milano, Guerini Studio, 2002, s.29.

⁵ Elisabetta Artuso, “Gasometri: Strumenti per la Conservazione”. Politecnico di Milano Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmamış Bitirme tezi, 2000, s.23.

⁶ Doğan Kuban, “Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar”, *Vakıflar Dergisi*, sayı VIII (Ocak), 1969, s:341-356.

Endüstri devrine ait yapıların korunmasına karar verilmesi ve bunların gelecek nesillerin kullanımına bırakılması da bu çeşit önemli bir karardır.

Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, korumaya değer bulunmak için yüzyıl dönümünün kronolojik bir sınır olarak kabul gördüğü söylenebilirdi. Korumanın ana gerekçesinin ve ölçütünün ‘eskilik değeri’nden ibaret olması bu tutumu kolaylaştırıyordu. “Ancak, belki de Postmodern muhalefetin ortama egemen hale gelişiyle bağlantılı bazı değişimler, Modernist mimari dönemin de tarihi olma değeri kazanmasını kolaylaştırdı”⁷. Bundan başka bahsedebileceğimiz etkili bir olay ise Endüstri Çağının kapanmış ve Bilgi Çağına girilmiş olmasıdır. Eskiden insanların doldurduğu fabrika yapıları artık robotların hakimiyetindedir ve bu köklü bir değişimi gerektirmiştir. Bu değişimle birlikte de terkedilen ve kullanılamaz hale gelen sanayi yapılarının sayısı hızla artmaktadır. Bu sorunla karşılaşan bütün sanayi devletleri çözüm arayışı içerisindedir.

Ülkemizde yalnızca sanatsal ve mimari değer taşıdığına inanılan yapıların korunmaya değer olduğu düşünülmektedir. Çoğu endüstri arkeolojisi sit alanı ve daha da önemlisi ekipmanı bu yüzden geri dönüşsüz olarak ortadan kaldırılmıştır. Anıtsal veya sivil yapılar gibi gösterişli mimari özellikleri olmayan bu yapılara, uzun süre çirkin ve gereksiz gözüyle bakılmıştır. Tarihi ve teknolojik sürecin önemli tanıkları olan bu yapılar suskunluk içinde yeni bir gelecek için beklerken başta uluslararası komiteler, koruma kurulları, mimarlar, çeşitli sivil kuruluşları ve yerel halk çalışmaya başlamışlardır.

1990’ların başında gazhanelerin kullanımına tamamen son verilmesinden sonra çoğu örnekte sadece depo yapıları olan gazometreler korunabilmiş, aralarında çok eskilerinin de bulunduğu bu yapıların çoğu ya işletmeciler ya da belediyeler tarafından unutulmuştur. Çok kısa bir dönemden beri bu yapılar, büyük endüstrinin tarihi tanıkları olarak kabul görmüş ve endüstri varlığının korunması konusu kapsamına girmiştir. İlk yapıldıkları dönemde şehir dışında kalan ancak günümüzde şehrin sınırları içerisine girmiş gazometrelerin kapladığı geniş alanları kent planına ve kent hayatına katma

⁷ Uğur Tanyeli, “Modern’in Mirasını Korumak”, *Arredamento Mimarlık*, sayı 2001/09, 2001, s. 90.

projesi, sadece gazometreleri değil kentin kendisini de kurtarma açısından önemlidir. Ancak, bu tür projeleri harekete geçirmesi gereken kişi veya kurumlar yapılara karşi gereken saygıyı zamanında gösterememekte, tasarımcılar ve dolayısıyla kent için çok değerli, ilham verici fırsatlar olan gazometreleri korumanın önemini kavrayamamaktadırlar.

1.3. YENİDEN İŞLEVLENDİRME

Koruma kavramı sadece yapının gerileme sürecinin durdurulmasıyla değil çevresiyle birlikte kent ve kültürel hayata yeniden dahil edilmesiyle de ilgilenir. Bu da bir yeniden kullanım projesinden szedilmesini gündeme getirir ki mimari açıdan daha az ilgi gören sanayi yapılarının kurtarılması için bu çok büyük önem taşır. Yeniden işlevlendirme korumanın ikinci aşamasını temsil eder ve yeniden işlevlendirme projeleri gerek dünyada gerekse Türkiye’de terkedilmiş, rehabilitasyon gerektiren bölgelerde uygulanmaktadır. Amaç bu bölgeleri tekrar halkın kullanımına kazandırmaktır. Ayrıca yeniden iŐlevlendirmenin yeni yapı inşa etmekten daha ekonomik olması, farklı bir atmosfer kazandırması, tarihle moderni ortak zeminde buluŐturması, kültürel mirası en etkin biçimde koruması ve kent kültürüne katkıda bulunması gibi olumlu yanları vardır.

“Genişleme ağının ardından Şehirler yeni bir tarihi perspektif içine girmiş, varolan yapı ve infrastrktrlerin korunması ve deęiŐtirilmesi görüşü önem kazanmıştır. Eski yapı dokusu, terkedilme ve ciddi Şekilde tahrip olma dönemlerinden sonra fiziksel ve sosyal kurtarma çalışmalarının nesnesi haline gelmiştir. [...] Şehir merkezlerinden sonra yöneticilerin ve Şehir planlamacılarının dikkatini merkezin hemen dışındaki alanlar, birinci endüstri ağı yapıları, dağınık konutlar, gitgide de varolan bütün binalar,

şehir dokuları ve arsalar çekmiştir”⁸. Ancak bu işlem görüldüğü kadar kolay ve hızlı olmamıştır.

Ağır endüstrinin bulunduğu bölgelerin krize girmesinin sebebi, endüstrinin gelmesinden önce buralarda gerçek bir şehir yapısı kurulmadan endüstrileşmenin doğmuş ve plansız olarak gelişmiş ve bunun derin bir kimlik sorununa dönüşmüş olmasıdır. Üretim faaliyetleri, fabrika yapıları, yaşam biçimleriyle çevresel denge arasındaki sanal bağlar ile halkın sosyal yapısı arasındaki güçlü bağın kırılması, post-endüstriyel bir bölgeyi veya toplumu tanımlamaya yardımcı olur.

Kullanılamaz hale gelen veya işlevsel eskimeye uğrayan endüstri yapılarının yeniden kullanılması bütün dünyada çözüm arayan bir sorun haline gelmiştir. Günümüzde artık kesin olan birşey varsa o da şehirlerin geleceğinin bu terkedilmiş endüstri mirasına yeniden hayat verilmesine bağlı olduğudur. Yeniden kullanım olmadan etkin bir korumadan bahsedilemez. Terketmek birincil düşmandır. Herkesin hemfikir olduğu düşünce, bir yapının sadece kullanılmaya devam ederek kurtarılabilir. Her mimari yapı belli bir işlevi karşılamak ve onu kullanan insanlar arasındaki ilişkiyi iyileştirmek ve kolaylaştırmak için yapıyorsa o zaman dini bir yapı bankaya, fabrika da okula dönüştürülebilir. Ancak bunu yaparken ortaya çıkabilecek bir risk de büyük lunaparklar yaratmak, geçmişini günümüzün bilincine açmak isterken yanlış ve yüzeysel bir kafesin içine kapatmaktır. Yeni fonksiyonlar varolana uymak zorundadır, bunun tersi durumda bazı zorlamalar tarihi yapılara büyük zarar verir. Projenin bir müdahale sınırı olmalıdır. Yapı önce tarihi, anlamsal ve fiziksel strüktür olarak tanınmalı, daha sonra koruma ve yeniden kullanma aşamalarına geçilmelidir.

Endüstri anıtları bu açıdan farklı örneklerdir: “Büyük alanlara sahip olmaları, kent merkezlerinde yer almaları ve dolayısıyla rant değerlerinin yüksek olması, farklı yeni kullanımlara daha kolay ve fazla olanak sağlamaları gibi günümüz için ‘geçerli ve önemli’ özellikleri nedeniyle, endüstri mirasının tarihi ve teknolojik değerleri, mimari kaliteleri gibi asıl korumayı gerektiren özellikleri bazen arka planda kalmaktadır. Sonuçta, korunmaya değer niteliklerini ve anlamını yitiren, müdahalelerle geri dönüşü

⁸ G. Conti, *La nuova cultura del recupero*, Bologna, CLUEB, 1995, s.80,81.

olmayacak biçimde ‘aşırı hızla’ restore edilen, parçalanmış, yıkılan ve yerine ‘kopyası’ yapılan, hatta yeni işlevi ‘işler’ olmayan ve kullanılmayan yapılarla karşılaşabilmektedir”⁹. Haliç’te Feshane Uluslararası Fuar, Kongre ve Kültür Merkezi’ne dönüştürülen Feshane-i Amire binası buna bir örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye’den yeniden işlevlendirme konusu kapsamına giren bazı örnekler, İstanbul’da Darphane-i Amire’nin İstanbul Müzesi’ne, Tophane-i Amire’nin Mimar Sinan Üniversitesi Kültür ve Sanat Merkezi’ne, Hasköy Lengerhane ve Şirket-i Hayriye Tersanesi’nin Rahmi Koç Müzesi’ne; Ankara’da TCDD Tren Hangarlarının Çağdaş Sanatlar Müzesi ve Atölyelerine; Eskişehir’de şarap fabrikasının restoran, kafe, sinemaya dönüştürülmesi olarak sıralanabilir.

Yeniden işlevlendirme başlığı altında değinilmesi gereken bir konu da form-ışlev ilişkisi ve bunun doğurabileceği sıkıntılardır. Antik yapılar, işlevlerinin fazla özelleşmiş olmamasından ötürü oldukça ileri seviyede bir kullanım esnekliği sağlayabilmekteydi. Endüstri devrinden sonraki döneme ait mimari yapılar ise özel bir fonksiyon için boyutlandırılmakta ve inşa edilmektedir. Bu da sahip oldukları işlev değiştiği veya ortadan kalktığı zaman yeni bir işleve uyarlanmakta zorluklar yaşanmasına sebep olmaktadır. Modern yapının bir özelliği form ile işlev arasındaki bu bağlıdır.

İşlev ile mimarlık arasındaki ilişki ne kadar sıkı olursa ilerde cevap vermesi gerekecek yeni ihtiyaçlara uyum sağlaması da o kadar zor olur. Bazı yapı türlerinde işlevin sona ermesi yapının tamamen kullanılamaz hale gelmesine sebep olur. Yeni bir işlevle yeniden kullanım için iç mekanların ve bunlara bağlı teknik ekipmanların köklü bir değişiklikle yeniden düzenlenmesi gerekir. Ortaçağa veya ‘700’lü yıllara ait bir ev, ne kadar harap ve tarihi açıdan önemsiz olsa da asil ve gösterişli bir görüntüye sahip olabilir. Oysa eski ama modern bir yapı bize sadece değersiz veya gereksiz olarak gözükür. Günümüzde antik yapılar modern yapılara oranla sayıca çok az gibidir. Zamanın, doğanın veya savaşın yıpratıcı etkilerinden zarar göyerek, yıkılarak veya sahipleri tarafından değiştirilerek tahrip edilmişlerdir. Sadece eskilik değerlerinden ve

⁹ Gül Köksal, “Endüstri Mirasında Çağdaş Sanatlar; Kazanımlar, Kayıplar”, *Mimarist*, sayı 4, 2002, s:86-89.

ender bulunmalarından ötürü ise korunmaya değer bir nitelik kazanırlar. Modern yapılar ise çok fazladır çünkü hem büyük miktarlarda inşa edilmişlerdir hem de zamanın etkisiyle tahrip olacak kadar uzun zaman geçmemiştir.

Bugün karşılaşılan sorun ise yapıların çağın sosyal ihtiyaçlarının değişmesi sonucu işlevsel olarak hızla eskimesidir. Artık fiziksel eskimeden değil işlevsel eskimeden söz edilmektedir. Böylece çok yakın zaman önce inşa edilmiş bir yapı bile kullanılamaz hale gelebilir. Bu aşamada daha önce de bahsettiğimiz gibi bir seçim söz konusu olacaktır. Her yapıyı korumak mümkün olmayacağı için 'moderni restore ederken' bazı kriterler belirlenir: tarihi belge, işlev, form, vs. olarak önemi incelenir.

1.3.1 Avrupa'dan Yeniden İşlevlendirilmiş Gazhane Örnekleri

Yurt dışında, endüstriyel kurtarmaya önemli ve çok ilginç bir örnek olarak, Almanya'nın kuzeyinde yer alan ve ülkenin en büyük sanayi bölgesi olan Ruhr gösterilebilir. Bu bölgede iki gazometre için çok özgün yeniden kullanım projeleri gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri Oberhausen'da yer alan ve Heinrich Boll ile Hans Krabel adlı mimarların projesini üstlendikleri gazometredir. Bu yapı 1994 yılında yıkılmaktan kurtarılmış ve enerji tasarrufu sağlamak amacıyla sadece yaz aylarında kullanılan bir sergi mekanına dönüştürülmüştür. Bahsedilen ikinci gazometre ise kuzey Duisburg'da yer almaktadır. 1920 yılında inşa edilmiş olan yapı 1993 yılından itibaren derin ve geniş bir dalma havuzu olarak kullanılmaktadır. Bu iki gazometreden ilerleyen sayfalarda daha detaylı olarak tekrar bahsedilecektir.

Avrupa'da uygulanmış başka projelerde ise farklı yaklaşımlarla, örneğin bir gazometrenin yeniden kullanımı için korumacı veya yokedici bir yaklaşımla karşılaşılabılır. İsviçre'deki Chaux Du Found ve İngiltere'deki Peak National Park kesinlikle yokedici müdahalelerdir. 1995 yılında gerçekleştirilen birinci projede, iç mekanik donanımlarından tamamen temizlenmiş ve yanına atıkların yakıldığı bir mekan olarak kullanılan yeni yapının eklendiği bir gazometreden bahsedilir. Eski yapının iç

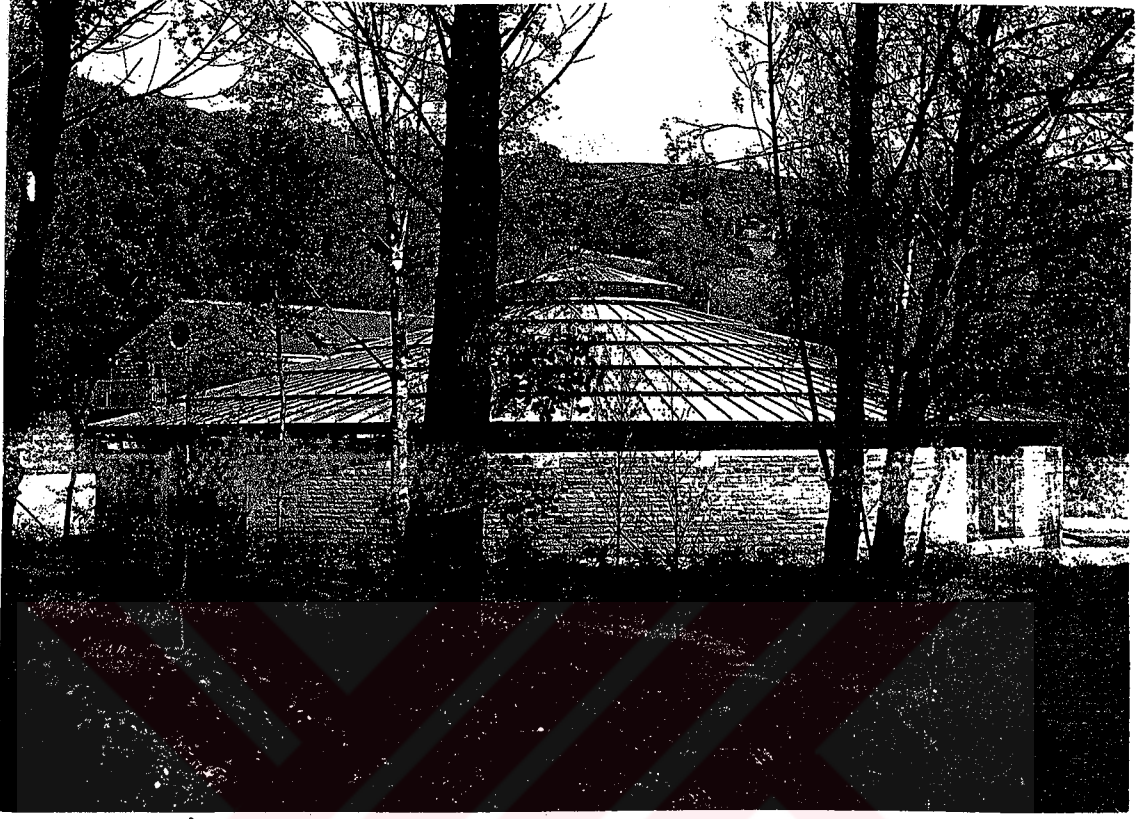
hacmi ikiye bölünmüştür. Bir bölüm iletişim salonu, kontrol odası gibi endüstriyel olmayan işlevlere ayrılmıştır. Diğer bölüm ise korunmuş, etrafında yapılan kazıyla hazne ortaya çıkartılmış, parlak sarıya boyanmış kirişlerin desteklediği kampana* hareketsiz hale getirilmiştir. Kampana kısmen yükseltilmiş ve oluşan boşluğa yerleştirilen pencereler sayesinde içeriye gün ışığı girmesi sağlanmıştır. Yeni yapı ise yıkılma işleminin yapıldığı bölümdür ve şekil, renk, malzeme ve yapı tekniği olarak gazometreyi andırması ve onun doğal bir devamı niteliği kazanması istenmiştir.

İkinci projede ise, tamamen yıkılmış, varlığının sadece dış çeperin dairesel iziyle hatırlanabildiği ve içinde konut mekanını barındıran bir gazometreden bahsedilir. 1985 yılında, İngiliz tasarımcı David Mellor yapıyı konut ve çalışma mekanı olarak yeniden kullanmak üzere satın almıştır. 1906 yılında inşa edilmiş birkaç taş yapıdan ve daha sonradan eklenmiş iki gazometreden oluşan gazhaneden günümüze sadece 26 m çapındaki büyük gazometre ulaşmıştır. Şu an görülmekte olan taşıyıcı dış duvar, bu yapının dış duvar temeli üzerine inşa edilmiştir. Duvarın üzerine oturtulmuş yirmidört adet çelik kiriş eğimli olarak yükselerek merkezi bir çemberde birleşir ve bu strüktür örtüyü oluşturan çift taraflı panelleri taşır¹⁰. İç mekanda Mellor'un tasarımlarını gerçekleştirdiği atölye yer almaktadır. (Resim.1.1, 1.2)

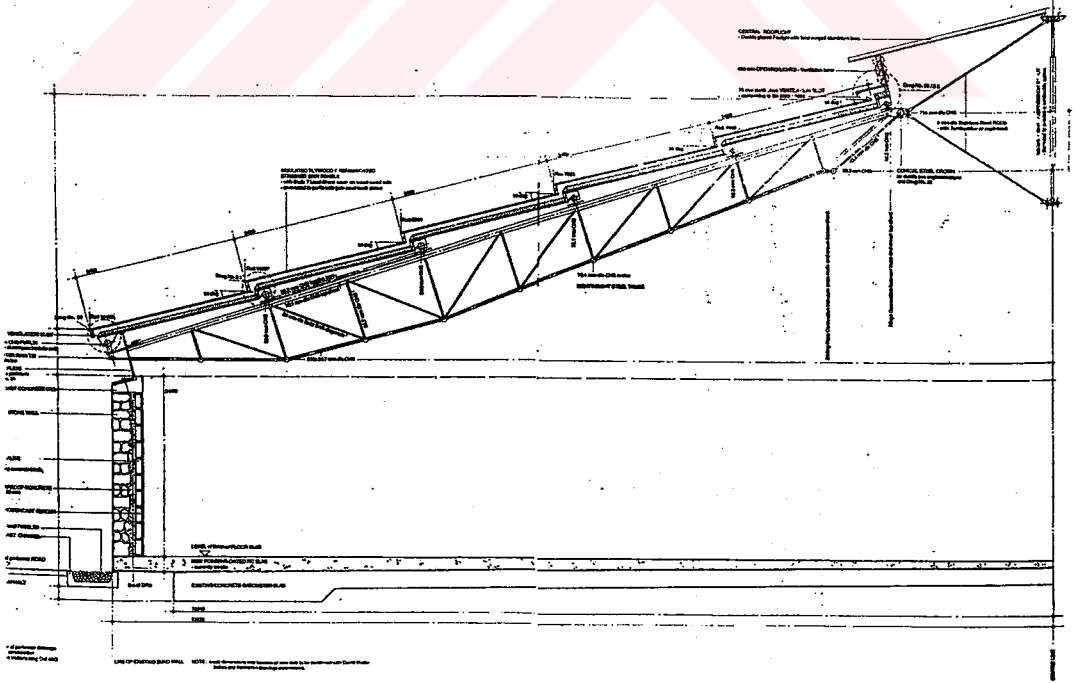
Korumacı projelere örnek olarak ise, 1990 yılında kullanımına son verilmiş ve 2000 yılında görsel sanatlar, el sanatları, gençlik ve müzik merkezi gibi kültürel bölümler içeren çok işlevli bir yapıya dönüştürülmüş Zwickau Gazometresi (Resim.1.3-1.6) ve Peter Brook'un 1988 yılında yönettiği "The Mahabharata" adlı gösteri için gerçekleştirilen geçici düzenlemenin mekanı olan Kopenhag Gazometresi gösterilebilir. "Shooting Fish" adlı İngiliz yapımı filmde de, içinin iki genç tarafından kullanıldığı küçük bir konuta dönüştürülmüş gazometre ilginç bir örnektir.

* Gaz haznesinin üst bombeli kapağı

¹⁰ Michael Hopkins & Partners, "Sulle tracce del gasometro", *Abitare*, sayı 291, 1990, s:68-73.

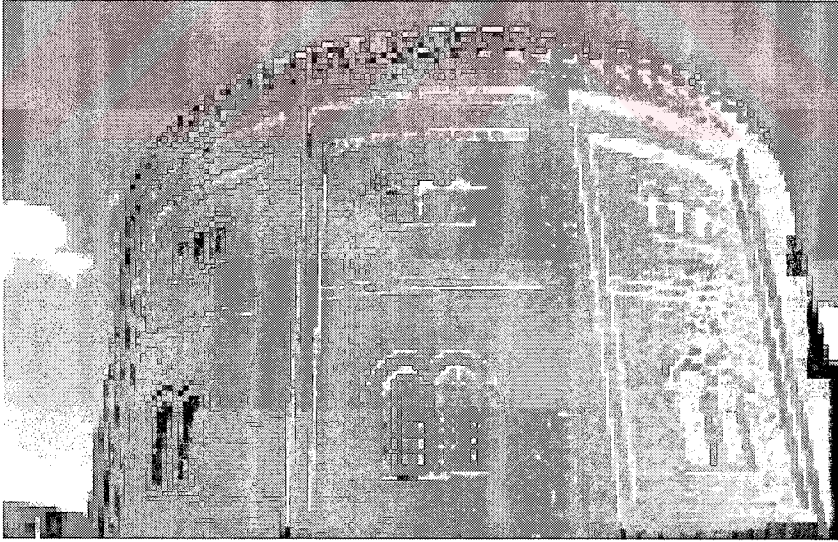
Resim.1.1 İngiltere'deki Peak National Park'ta başarısız bir yeniden kullanım örneği

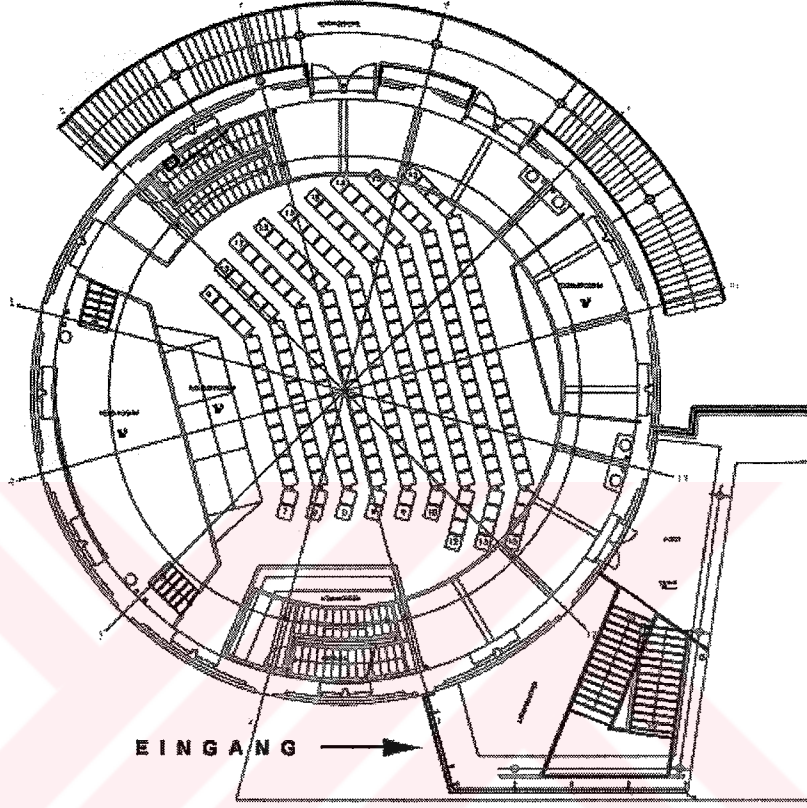
Resim.1.2 Aynı gazometreden bir kesit

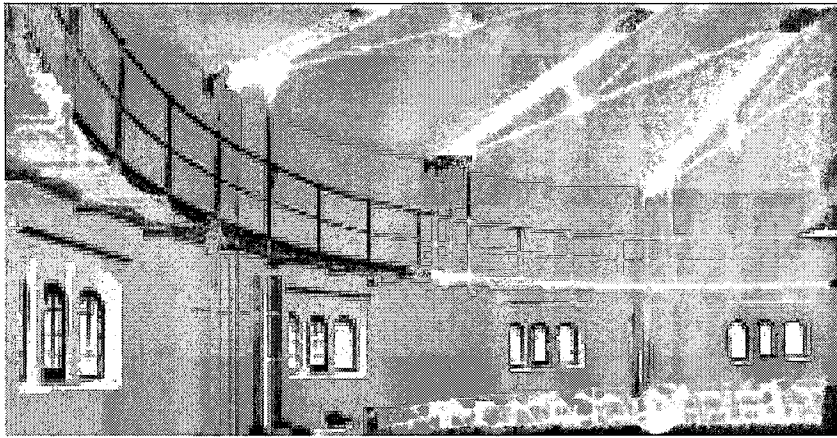
Resim.1.3 Zwickau Gazometresi (1995)

Resim.1.4 Gazometrenin restore edildikten sonraki görünüşü

Resim.1.5 Gazometrenin çok işlevli salon kat planı

Resim.1.6 Gazometreden iç görünüş

Yurt dışında gerçekleştirilmiş en sıradışı örnek ise, Avrupa'nın en büyük gazhanesinin parçaları olma özelliğini de taşıyan Viyana gazometrelerinin yeniden kullanım projesidir. Projenin amacı, bu dört gazometreyi konut ve buna bağlı diğer işlevlere uygun olarak yeniden düzenlemek ve bölgenin kalitesini arttırmaktır. Bu proje tasarımcılar için iyi bir fırsattır çünkü herhangi bir kısıtlamayla karşılaşmamışlar, sadece özgün bezemelere zarar vermeyecek şekilde duvar yüzeyinde açılacak boşluklar hakkında bazı direktifler almışlardır. A, B ve C gazometreleri için ünlü üç mimar, Fransız Jean Nouvel, Avusturyalı Coop Himmelb(l)au ve Manfred Wehdorn görevlendirilmiştir. Dördüncü gazometrenin projesi ise, açılan fikir yarışmasını kazanan Avusturyalı mimar Wilhelm Holzbauer'e verilmiştir.

İtalya'da bulunan sayısız gazometreden bazıları için ise çekişen girişimlerde bulunulmuştur. Bunlardan Floransa Gazometresi'nin yeniden kullanımı için açılan yarışma önemli bir deneyimdir. Yarışmayı kazanan İspanyol mimar Inigo De Viaz'ın önerisi gazometrenin çevresini tamamen temizleyip havuzlarla donatılmış bir park haline getirmektir. Başka bir fikir ise gazometrenin içinin çocuklar için oyun alanı olarak kullanılması, yanına da yaşlılar ve genç çiftlere yönelik iki konut biriminin inşa edilmesidir (bkz. Resim.1.7).

Resim.1.7 Floransa Gazometresi için önerilen proje

II. GAZHANELERİN TARİHÇESİ

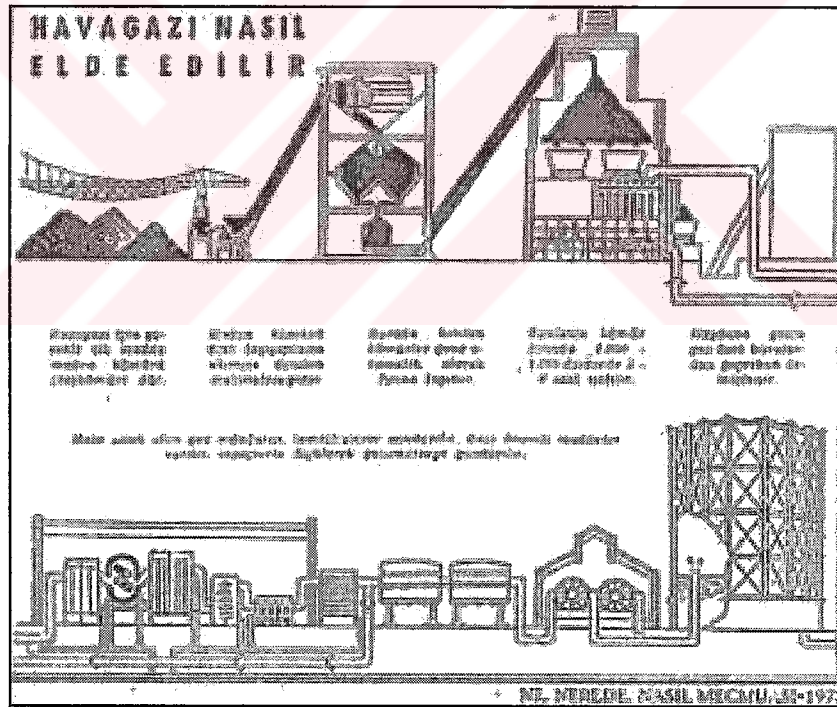
XVIII. yy.ın sonlarına doğru, Belçika'daki küçük Lauvain şehrinde yaşayan Minckelaers isimli bir eczacı, maden kömürünün yanarken çıkardığı alev ve sobanın içine saçtığı ışıktan etkilenmiştir. Uzun araştırmalar ve denemelerden sonra kapalı bir kabın içinde ısıttığı maden kömüründen çok kötü kokulu bir gaz ile mum ışığından çok daha keskin bir ışık elde etmeyi başarmıştır.

Lauvain'li eczacının, taşkömürü gazından elde ettiği bu yanıcı madde kısa zamanda bütün Belçika'ya yayılmış ve bilim dünyası da bundan haberdar olarak bilginleri ile bu genç eczacının bulduğu gazın üzerindeki incelemeleri derinleştirmişlerdi. Aradan dokuz yıl geçmeden İngiliz Murdock, bu sistemi daha da geliştirirken, maden kömüründen elde edilen bu gazın tutuşmaktan başka özellikleri bulunduğunu da ortaya çıkardı.

Murdock, yaptığı incelemeler sonunda bu gazda büyük bir parlama ve patlama kuvveti bulunduğunu tespit etmişti. Hepsi bu kadarla bitmiyordu; İngiliz bilim adamı, bu gazda aynı zamanda öldürücü bir kuvvetin gizli bulunduğunu da ortaya çıkarmıştı. Murdock'ın maden kömürü gazı üzerindeki bu buluşlarından sonra, önceleri halkın büyük bir 'kurtarıcı' olarak gördüğü bu karanlıkları yenici gaz birden korku saçan ve etrafı dehşete veren kimliğe bürünüvermişti. O kadar ki, İngiliz bilgini Murdock dahi bu gazın özelliklerini tespit ettikten sonra, büyük bir deponun içinde topladığı gazın musluğunu açıp alevi dokunduracak cesareti kendisinde bulamamıştı. Ancak alev yaklaştırıldığında içindeki maden kömürü gazı musluktan alev halinde dışarıya çıkmış ve depoda da bir patlama olmamıştı. Böylece Belçika'nın bir küçük kasabasında yaşayan eczacı Minckelaers'in yıllar süren çabaları ve araştırmaları meyvesini vermiş oldu. Bu olaydan sonra İngiliz bilim adamları bu konunun üzerine daha çok eğilmişler ve bu sistem sayesinde sokakların da ışıklandırılabilceğini anlamışlardı.

Bu sürecin sonucunda gerçekleşen ilk girişim 1812’de Londra’da kurulan büyük havagazı şirketi Gas Light and Coke Co.dir. Bugün de çalışmakta olan bu şirket dünyanın en büyük, en eski havagazı şirketidir ¹¹.

“Havagazı, maden kömürünün damıtılmasıyla elde edilen kokun gaz haline dönüştürülmesiyle elde edilen uçucu bir karışımdır. Maden kömürü depolandıktan sonra özel taşıyıcılarla ‘kırıcı’ denilen makinelere gider. Burada kırılan kömürler otomatik olarak fırınlara taşınır. Meydana gelen gaz özel borulardan geçerek temizlenir. Hala sıcak olan gaz soğutulur ve temizleyicilere gönderilir. Amonyak, naftalin gibi maddeler ayrılır, sayaçlarla ölçülerek gazometreye gönderilir. Gazometrede depolanan gaz yer altı borularıyla şehre gönderilir” ¹².

Resim.2.8 Havagazı üretim şeması

¹¹ Mehmet Mazak, *Osmanlı'dan Günümüze Havagazının Tarihçesi*, Cilt: 1, İGDAŞ, İstanbul, 1999, s.32.

¹² Archifact.net. (2002, 28 Şubat). *İstanbul Gazhaneleri*. Erişim: 05 Ekim 2002. [WWW document].

URL

http://www.archifact.net/archifact/html/1/2002/20020228/20020228_1.html

III. YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMİŞ GAZHANELER

Bu bölüm kapsamında Avrupa'da bulunan, yeni bir işlevle kullanımına devam eden veya ettirilmesi düşünülen, hepsine ihtiyaçlar ve yenilikçi görüşler sonucu farklı işlevlerin uyarlandığı önemli örnekler ele alınacaktır. Örneklerin ele alınış sırası projelerin dünya çapındaki önemi, büyüklüğü ve kapsamı düşünülerek belirlenmiştir. İtalya'nın Milano şehrindeki Bovisa Gazhanesi, bütün örnekler arasında henüz hayata geçirilmemiş tek örnektir. Bu projenin de tez kapsamında incelenmesinin sebebi tez araştırmalarımı sürdürmek için gittiğim Politecnico di Milano'da konu hakkında bulduğum çok sayıda yazılı kaynağı değerlendirmek istemem ve Milano'nun Avrupa'da kültürel, tarihsel ve coğrafi önemi düşünüldüğünde sahip olduğu böylesi bir kaynağı değerlendirme yönünde attığı ve atmak zorunda olduğu adımları belirtmektir.

3.1. VİYANA SİMMERING GAZOMETRELERİ / AVUSTURYA

3.1.1. Şehir Gelişimi Bağlamında Yeniden Kimlik Kazandırılan Tarihsel Merkez

Dev silindir formundaki dört gazometre, Simmering semtinin silüetine adeta hükmetmekte ve semtte dolaşırken şaşırtıcı büyüklükleri ile, her yerden hakim bir eleman olarak görülmektedirler. Anıtsal strüktürleri ile endüstriyel birer saray görünümündedirler. Bu özellikleri nedeniyle de her zaman etkileyici niteliklerini korumuşlar, giderek semtin sembolü haline gelmişlerdir. Geçtiğimiz yüzyıl boyunca Viyana'da kültür yapıları, kamu yapıları, bankalar ve büro yapılarının ötesinde toplu

konutlar da büyük ölçeklerde inşa edilmişti. Bunlar kentsel gelişmenin belkemiğini oluşturuyor, kentin gelişimini karakterize ediyorlardı; halen de etmektedirler.

Gazometre projesi yalnızca büyüklüğüyle değil, özellikle Viyana mimarlığını ve kent görünümünü karakterize eden üç temaya: konut yapıları, anıtsal koruma ve kent planlaması bağlamında tarihsel merkez tartışmasına dayanıyor olmasıyla Viyana'nın en dikkat çekici projesidir.

Coop Himmelb(l)au* (2003), Gazometre projesinin konseptini anlatırken, “anıtları ekonomik olarak korumayı ve bunları Viyana'nın insansız dış mahallelerinde çok önemli bir kimlik yaratma ögesi haline getirmeyi olanaklı kılan, yeterli sayıda konut yaratan kent merkezi dönüşümünü formüle etmekten” bahsetmektedir¹³. Ayrıca, anıtsal koruma açısından bakıldığında tarihsel gazometreleri özel olarak korunmaya değer yapılar olarak görmediğini ancak, Viyana şehrinin altyapısının gelişmesinin bir simgesi oldukları için korunmaları gerektiğini düşünmektedir.

Viyana, şehir sınırları dışındaki infrastrüktürel yapılanmayı sağlayamayacak kadar küçük bir şehirdir. Yoğun olarak yapılanmış bu bölgenin dışında yeni bir şehrin oluşturulması maddi olarak imkansızdır. Bu yüzden önümüzdeki yıllarda, şehirdeki bu yoğunluk ya da yoğunlaşmaya giden durum, şehir yapılanmasının en önemli konularından birini oluşturacaktır.

“Yıllar süren tartışmalardan sonra, yapılaşmanın çok yoğun olduğu Viyana şehri, uluslararası kent planlamasının yine önemli konularından biri olmuştur. Gazometre projesi, ‘yapılaşmanın yoğun olduğu şehirlerde yapılanma’ konusunda önemli bir örnek teşkil etmektedir. Şunu da unutmamak gerekir ki Paris ve Berlin gibi büyük şehirlerde, büyük kültür binalarının yapılmasıyla kent planlamasında bir imaj oluşturulurken, Viyana’da şehrin gelişmesinde önemli olan yeni konut alanlarının elde edilmesi olmuştur”¹⁴.

* Himmelblau mavi gökyüzü; Himmelbau gökyüzündeki binalar anlamına gelmektedir.

¹³ Coop Himmelb(l)au, “Apartman Binası Gazometre B Viyana, Avusturya”, *Yapı*, sayı 259, 2003, s:70-78.

¹⁴ Wolf D. Prix, “Die Belegung der Denkmäler” (Çev. Ahmet Koyuncuoğlu), *Der standard*, 31 Temmuz Çarşamba 1996, s.23.

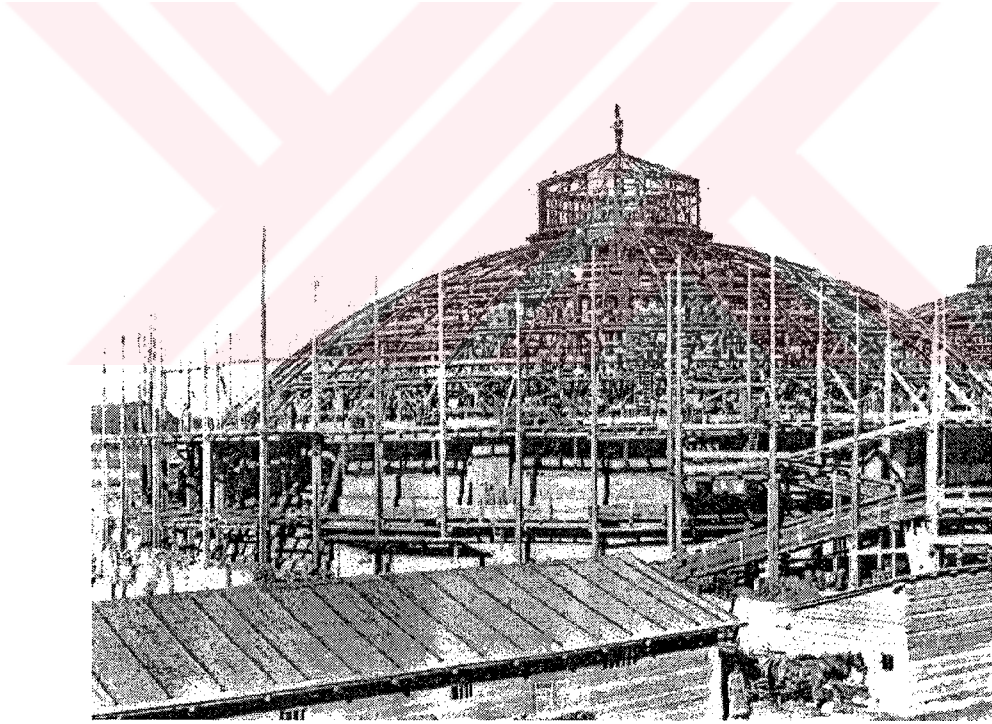
3.1.2. Gazometreleri Yeniden İşlevlendirme Süreci

Silindir şeklindeki gazometre yapıları kırmızı tuğla ve yatay bantlar halinde almalı kireç taşıdan inşa edilmişlerdi, kubbe biçimindeki çatılarıyla da birbirlerine benzemekteydiler. Ancak Simmering'dekiler gibi çift cidarlı planlanmış başka havagazı deposu bulunmamaktaydı. “Bu dört yapı 1981 yılında, doğal gaza geçmeden beş yıl önce, tarihi ve kültürel önemleri nedeniyle koruma altına alındılar. Bunu takip eden on yıl boyunca gazometrelerden biri, avangart tiyatrodan dans ve eğlenceye kadar farklı işlevler için kullanıldı. 1988’de gazometrelerden biri “Sosyal Demokrasinin 100 yılı” adlı sergi için de mekan sağladı”¹⁵. 1993’e gelindiğinde gazometrelerin iç mekanı yoğun bir biçimde kullanılmaktaydı. Neredeyse her iki ayda bir çılgın müzik ve ışık patlamaları (bir kez daha) gaz üzerinde yansıyor ancak bu seferki gaz, partilerde kullanılan sıvı oksijendi. Tekno müziğin yüksek ritmi hala kullanılabilir durumda kalmış tek gaz deposuna yeniden kullanım şansı vermişti. Ses, partilere katılan 5 000 - 10 000 kişiye mekanın sırrını paylaşma fırsatı veriyor, onlara hacim ve kütleyi hissettikleri yeni bir deneyim sunuyordu (3 000 - 4 000 kişi deponun boşluğunda hep beraber dans ediyorlardı). Gazometrenin zemininin özgün eğriliği, bu deneyimin algısını daha da güçlendiriyor, etkinliğin çekici enerjisini daha girişten itibaren haber veriyordu. Ancak tesislerin koruma amaçlı maliyetleri çok yüksekti, yukarıda saydığımız kullanımlarla elde edilen gelirler ise çok düşüktü. Ayrıca mekanın akustiği açısından, kendine has tiyatro oyunları vb. için kullanıma hiç uygun değildi.

“Bu bağlamda değerlendirildiğinde inşaat sanatının harika örnekleri olarak nitelendirilen gazometreler, gerek tarihi eser, gerek geçmişin tanığı gerekse de devletin propaganda aracı olarak çözüm üretilecek üzere bekliyorlardı. Anıtsal olmalarından

¹⁵ Christian Kühn, “Hétérotope Domestiqué”, *L’arch. D’aujourd’hui*, sayı 337, 2001, s:106-111.

kaynaklanan özellikleriyle ilgili bir karşılaştırmada, Viyana'nın en büyük dönme dolabının bir gazometrenin içine konabileceği söylenmekteydi”¹⁶.

Resim.3.9 Şantiyeden görünüş

¹⁶ Nerime Cimcoz, “Viyana’da Simmering Gazhanesi Gazometreden Heterojen yapı Tarzına Geçiş”, *Arredamento Mimarlık*, sayı 2002/07-08, 2002, s:124-128.

Resim.3.10 Gazometre içinden görünüş

Müzeden arşive veya konser salonuna farklı programlar üzerinde yoğunlaşan uzun tartışmalardan sonra en olanaksız gözüken fikir öne çıktı: kuleleri konutlarla doldurmak! Bu fikir, daha sonra C Gazometresinin projesini de hazırlamış olan Avusturyalı mimar Manfred Wehdorn'a aitti. Bu proje Viyana Ekonomiyi Geliştirme Fonu ve büyük bir Avusturya Bankası'yla anlaşma sonucu planlanmıştı. Viyana ve Budapeşte'de bir dünya sergisi yapılması önerilmişti. Halk oylaması sonucu dünya sergisi gerçekleştirilmedi ve serginin iptal olmasıyla gaz deposu projesi de çöktü. Bu ilk gerçekçi projeden yedi sene sonra Viyana Şehri dört gaz deposu binasını yaşam üniteleri olarak yeniden canlandırmaya karar verdi. "11 Ekim 1998'deki son tekno parti bittikten sonra gazometrelerin yeni bir, çok işlevli komplekse dönüştürülmesi için şantiyeler kuruldu" ¹⁷.

İnşaata başlamadan önce soruna şehircilik açısından yaklaşıldı ve öncelikle ulaşımı çözümüleme yoluna gidildi. "U3 Gasometer" adı altında yeni bir metro istasyonu inşa edildi. Ardından devlet otoyolu "B223" buraya doğrudan varan yol olarak bağlandı. Planlama önerisinde, konut açığını giderecek çözümlere ek olarak, sözkonusu alanda gelişebilecek ekonomik ve sosyokültürel etkinliklere de önem verildi. Sosyal etkinlik merkezi niteliğinin, aynı zamanda tüm kentlilerin ilgisini çekecek düzeyde olması öngörüldü.

Gaz depolarının iç tasarımından bahsedecek olursak, bu ancak 150 m³ ağırlığındaki kubbelerin sökülmesiyle mümkün olabilirdi. "Yaklaşık 1.400 m³ tuğla malzeme kaldırıldı. 24 000 m² (toplam ölçü olarak üç futbol sahasına denk gelmektedir) cam-kaplı alan eklendi. Gazometreler 4 200 pencere ve 4 000 kapı, ayrıca 35 000 m² iç duvar ile donatıldı. 270 km elektrik kablosu ve 120 km su borusu döşendi. Yenilenen kubbe yapıları 4 400 vida ile sabitlendi" ¹⁸.

Böylece, özellikle gençlere, genç yetişkinlere ve hala genç hisseden her yaştan insana yönelik yeni bir 'kent içinde kent' oluşturuldu. Projeye ilgili daha ayrıntılı bilgiye ilerleyen sayfalarda tekrar değinilecektir.

¹⁷ Luca Paschini, "I Gasometri: Recupero o Distruzione di un Monumento?", *Casabella*, sayı 665, 1999, s:6-12.

¹⁸ Ewald Kirschner, "The Gasometer Project", *Perspektiven*, sayı 9/10/2001, 2001, s:67-68.

Resim.3.11 U3 Metro hattını gösteren plan

Resim.3.12 Metro hattı-Gazometreler ilişkisini gösteren hava fotoğrafı

Birçok kişi tarafından, gazometrelerde ve çevrelerinde gerçekleştirilen bu çalışmalar tarihlerinde ikinci kez olarak bir çağın değişimini ve çok önemli sosyal yenilenmeyi simgeledikleri şeklinde değerlendirildi. Yüz yıl önce modern Viyana'yı ve o dönem için yenilikçi olan enerji sağlama sistemini temsil eden bu yapıların bugün yeni bir sosyal hayat ve şehir hayatı dönemini işaret ettikleri yönünde yorumlar yapılmaktadır.

Bazı eleştirmenler bu kadar değerli, şehrin endüstri çağına geçişinin simgesi hacimlerin yeniden kullanım programının sonucunun, kullanım değerlerinin anısının ve *unicum** değerlerinin kaybolmasından başka birşey olamayacağı görüşündeler. Geçmişin izlerinin ve onlarla birlikte bir anıtın, anının, eski yapının değerinin silinme tehlikesinde olduğunu iddia etmekteiler.

Projelerin Viyana'nın eski gazometrelerinin sahip olduğu kaybolmuş 'şiir'i yerine koymasđ zor olacaktır. Ancak projenin fikir babası Wehdorn, "Yaklaşık 100 sene sonra bu yapılar özgün görüntülerini koruyarak yeniden kullanılmaktadırlar" diyerek projeyi olumlu yönde deđerlendirmektedir¹⁹.

Yeni işlevleriyle Gazometreler Viyana'daki yoğun yapılaşmanın birer prototipi gibidir. Etrafđ yeni yapılarla vrelenmiş, ileri her boşluğu değerlendirilecek şekilde planlanmıştır. Yoğun alışveriş/para merkezine dönüşmüş, herşey ticari faydalar sağlayacak şekilde dşnlmştir. Yol cephesindeki ek bina da projenin çok baskın bir ögesidir. İerdeyken gazometrede olduğunu hissettirecek hiçbir iz kalmamıştır. Sadece Gazometre B'de eğimli zemin korunmuştur. Dışarda ise yalnızca tuğla duvarlar ve gaz ölçen saatler zgndr. Tuğla duvarda yeni pencereler, boşluklar açılmıştır (Resim.3.13-3.15).

nce restorasyonun tarihi korumak amacıyla yapıldđđını hatırlamak gerekir. Yapđ bir kültür belgesidir, bir yařantđ belgesidir. Öyleyse bir yapıda bunlarla ilgili ne varsa korunması gerekmektedir. Yani, yapının estetik görünüşünü korumak onu tarihi bir belge olarak korumak demek değerildir.

* Benzersiz olma

¹⁹ Luca Paschini, a.g.m., s:6-12.

Proje bölgeyi canlandırması ve iyi bir yatırım olması açısından başarılı, ancak konut mekanları ve tarihi özellikleri ile iç ekipmanları koruyamamış olması açısından tartışılır niteliktedir. Wehdorn'un ek sinema yapısı da ayrıca bir tartışma konusu olabilir.

Silvia Höner (2001) "Schöner Wohnen in Der Gasometer-City" (Gasometer-City'de daha iyi yaşamak) adlı yazısında ise şöyle der: "Bazıları için baştan başa birer sanat eseri ve Viyana'nın en gözde mekanı, başkaları içinse kitsch ve "a future town to sleep in" (içinde uyunacak bir gelecek kenti): günümüzde yeni kullanıcıları tarafından işgal edilmiş dört gazometre!"²⁰.

Höner'in, gazometreler bölgesinin tarihiyle ilgili verdiği bilgiler de ilginçtir. Bu tarihe kadar Simmering yani Viyana'nın doğusundaki onbirinci bölge, eğer öldüğünüzde merkez mezarlığı olan Zentralfriedhof'ta bir onur mezarına sahip değilseniz, hiç bir şekilde şık bir yer sayılmamıştır. 1874'te kurulan ve 2.4 milyon metrekare alan üzerinde üç milyon ruhu barındıran bu mezarlık, Avrupa'nın en büyüklerindedir ve tarih yazmıştır. "Proletaryan gibi yaşadı, proletaryan gibi öldü ve medenileşme sürecine uygun olarak yakıldı" sloganı altında işçileri gömme kurulu, yakılmaya kesinlikle karşı çıkan katolik kilisesine karşı ateş açmıştır. 1923'te faaliyete giren krematoryum, Sosyal Demokrasiyi, kiliseye karşı savaşı bünyesinde barındırmış ve "Kızıl Viyana"nın ilk en büyük yapılarından birini temsil etmiştir. Günümüzde Viyana hala "kızıl" ve yeni açılan Viyana Museum Quarter için sürdürülen mimari tartışmaların da gösterdiği gibi inşaat ve çabalamalar hala devam etmektedir. Gazometrelerin de hem dostları hem düşmanları vardır. Ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru yapılan bu endüstri mimarisi anıtları geçtiğimiz beş sene içerisinde Simmering'de, merkez mezarlığına ek olarak, şehrin başka bir oldukça bireysel bölgesine dönüşmüştür: Gazometer City veya G-Town.

Dönemin gaz depolarının 70 metre yükseklikteki kubbelerinin altında iş, konut, alışveriş ve gezme mekanları gelecekte bir uyum içerisinde birleşecektir. Konut

²⁰ Aktaran: Lothar Fischmann, "The Erdberg Futurezone", *Perspektiven*, sayı 9/10/2001, 2001, s:68-72.

yapımından sorumlu şehir meclisi üyesi Werner Feymann'a göre, önümüzdeki yıllarda burada, gazometrelerden başlayarak "yeni ekonomi için bir bölge" yaratılacaktır"²¹.

"Die Presse" gazetesi mimari eleştirmeni Lisbeth Waechter-Böhm gazometre projesini sertçe eleştirmektedir: "Tarihi keşif olarak varolmuş ve döneminde anlamlı olan şeyler artık birşey ifade etmez. Artık değişmiştir. Gövdedir, cephedir. Ve bu genelde kitsch olarak değerlendirilendir. Bazıları iş, konut ve eğlencenin birlikteliğinin hata olduğundan ve can sıkıcılığın yakında devasa alışveriş ve eğlence alanları üzerinde yayılacağından korkar, şu an gazometrelerin çevresinde olduğu gibi. Geleceğin sıkıcı şehri veya gözde mekanı; buna gelecek yıllarda gazometrelerin yeni kullanıcıları karar verecek"²².

Başka bir görüşe göre ise, "Nouvel'in camla kaplı kubbesi veya ek yapısıyla Coop Himmelb(l)au'nun önerisinin dialektik yenilikçiliği gibi bazı şık çözümlere rağmen modernist "Befreites Wohnen" (özgürleştirilmiş yaşam) düşüncesi dört devasa tuğla lahit içine gömülmüştür"²³.

Sadece gerçek kullanıcıları, gazometrelerde yaşamaya başladıklarından beri yapılan olumsuz eleştirilerle aynı fikirde olabilir veya tersini kanıtlayabilir. Her ne kadar Viyanalılar henüz G-Town teriminin hakkını vermedilerse de, yine de şu ana kadar gazometrelerin yeni kullanıcıları arasında büyük bir keyif olduğu kesin gibi gözüküyor.

Konuyu yapısal açıdan ele alacak olursak, özgün kabuğa yeni açıklıklar eklenmesi böylece dış kabuğun kısmen de olsa değiştirilmek zorunda kalınması tartışılabilir. Planlanan konutlar ünlü tasarımcıların ürünü olmalarına rağmen, işlevsel açıdan ideal konutlar değildir. Silindirin içine uymak zorunda kaldığı için planlamada zorluklarla karşılaşmıştır. İç avludaki ışık miktarı sınırlı olduğu için konutların çoğu yeterli düzeyde ışık alamamaktadır. 'Konut olarak kullanım' en riskli yeniden işlevlendirme olduğu söylenebilir çünkü insanların yaşadıkları bir mekanda konforun en iyi şekilde sağlanması gerekir.

²¹ Aktaran: Lothar Fischmann, a.g.m., s:68-72.

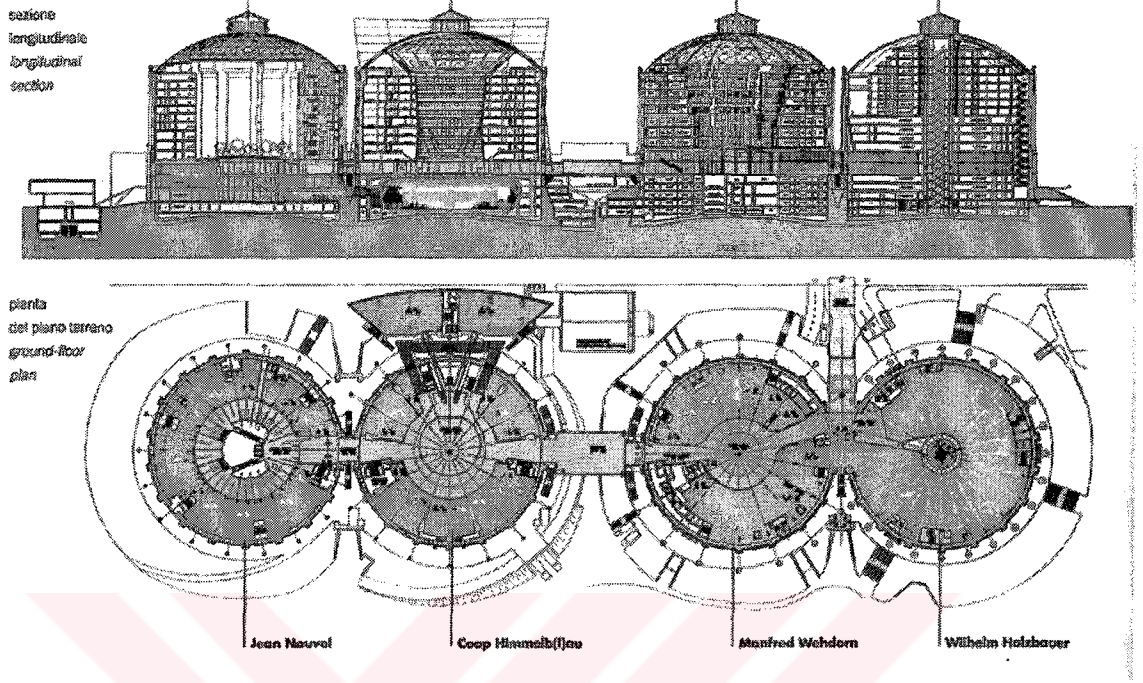
²² A.g.m., s:68-72.

²³ Fulvio Irace, "Gasometri con Vista", *Abitare*, sayı 413, 2002, s:139-149.

Bütün bu sorunlara ve eleştirilere rağmen kompleks, Viyana'da son yılların en başarılı konut uygulamalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulaşımın kolaylığı, metro ile Gazometre A'ya girişin adeta saçakların birbirine uzatılması ile sağlanan işlevsel ve estetik çözüm birliği ilginçtir. Projenin başarısını açıklayabilmek için bütün bunlara iyi bir tanıtım ve organizasyonu da eklemek gerekir.

Resim.3.13 Şantiye aşamasında gazometreler

Resim.3.14 Gazometrelerin plan ve kesit görünüşleri

Resim.3.15 Viyana Simmering Gazometreleri genel görünüş

a. Gazometre A

Tasarımcı : Jean Nouvel

Ticaret alanı : 7500m²

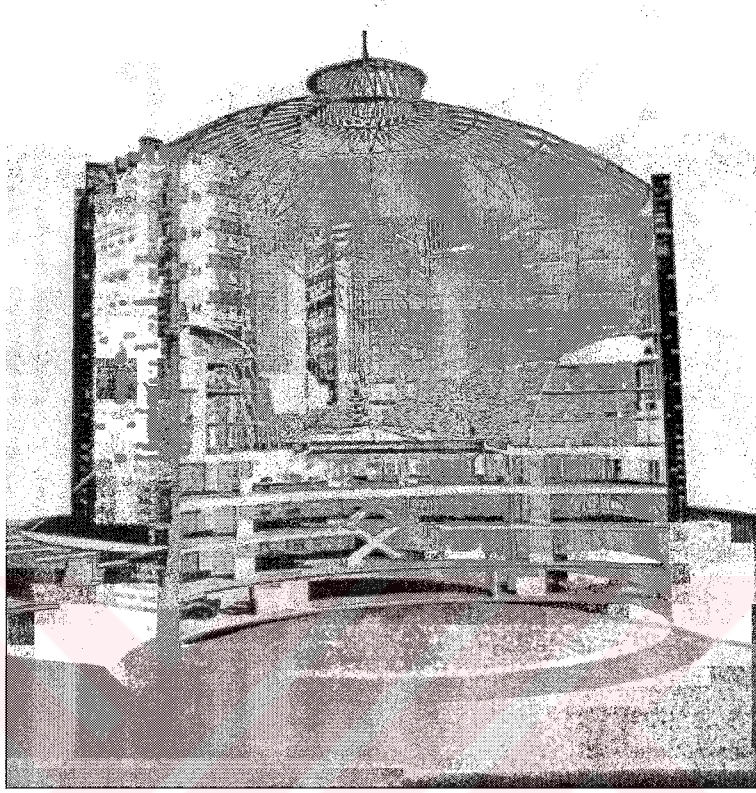
Ofis alanı : 5400m²

Konutlar : 128 adet

Büyük şeffaf kubbeden giren ışık, konut mekanlarının iç avluya bakan camlı ve metal kaplamalı yüzeylerinde sürekli yansiyarak bir oyun yaratmaktadır.

Nouvel'in projesi mevcut olanla ilişki arayışı içinde geliştirilmiştir. Buna zıt olarak beton ve çelik prefabrik elemanlardan oluşmuş, yapısal hafifliğin kuvvetlice vurgulandığı yeni duvar strüktürünün farklılaşmasına işaret edilmiştir. Bütün projeler içinde tasarım açısından tek çarpıcı olan Jean Nouvel'in şemasıdır. Özgün geometrik düzenin dikkatli analizi üzerine kurulu iç düzenleme prensibi geliştirmiştir. Gar - alışveriş merkezinin yakınlığı ise mekanın şiirselliğini bozar. İlk hazırlanan projede silindirik hacim 18 eşit dilime bölünmüş, hepsi birbirinden aydınlık ve hava akımı sağlayacak şekilde ayrılmıştır. Kulelerarası boşluklar mekana neredeyse Gotik bir karakter etkisi vermektedir. Kule-evleri şık bir makinenin pistonları gibidir ve her an hareket etmeye başlayacak gibi dururlar. Dupleks evlerin tipolojisi, yaşama birimlerine sirkülasyon koridorlarından sırayla her iki katta da girilmesini sağlamakta ve her konuta çift giriş vermektedir.

İç mekan örgütlenmesinde var olan dış kabuktan hareketle bölüntüler geometrik tarzda oluşturulmuştur. Nouvel başlangıçta 18 bağımsız kule planlamıştır ancak pratik nedenlerle sonuçta 9 çift kule uygulanmıştır ve proje radikal duygusundan birşeyler kaybetmiştir.

Resim.3.16 Gazometre A'ya ait üç boyutlu modelleme

Resim.3.17 Gazometre A iç görüntü

b. Gazometre B

Tasarımcı	: Coop Himmelb(l)au
Yeraltı oditoryumu	: 3000 kişilik
Ticaret alanı	: 4680 m ²
Konutlar	: 254 adet + 76 öğrenci evi

Birinci öneride gazometrenin duvarını saran ‘çanta’ bir dış kalkana dönüşmüştür. Bu, işlevsel dönüşüm projesinin görsel olarak etkili tek elemanı niteliğindedir. Proje ayrıca bir iç silindirin ve çok işlevli salonun gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Öngörülen 360 dairenin hepsi farklı tipolojide olacaktır (3 odalı küçük evler, tavanarası daireleri ve küçük öğrenci konutları). Altıncı katta sky-lobby, ortak kullanım için düşünülmüş bir ‘meydan’ gibidir. Çok işlevli salon yeraltına alınmış ve strüktür olarak da kendi kendini taşıyan, otonom bir eleman olarak tasarlanmıştır.

Coop Himmelb(l)au’nun Gazometre B önüne yerleştirdiği gökdelen, 76 metre yüksekliğinde bir konut diskidir. Yapının esprisi giriş bölgesindeki birkaç eğik taşıyıcı ve cephedeki kırılmadır; bunlar yeni yapının, yaşamayı sürdüren eski strüktüre doğru eğildiğini, onun bir parçası ancak aynı zamanda da ondan bağımsız olduğunu açıklamak için kullanılmış bir metafordur. Himmelb(l)au’nun iki üyesinden biri olan Wolf Prix, “projenin mimari değil şehircilik açısından anlamıyla daha çok ilgilendiğini” itiraf eder. “Dört gazometreyi Viyana’nın ikinci veya üçüncü merkezi olarak görmek istediğini belirtir”²⁴.

Prix, projeden bahsederken mevcut yuvarlak yapıları yeniden kullanılabilir duruma getirme düşüncesinin yeni bir anlayış olmadığını belirtir. Geliştirilen projenin getirdiği yeni unsur yapının içiyle dışına yüksek yoğunluk kazandırılması ve karmaşık teknik çözümlerdir. Örneğin İtalya’daki anfityatroların yaşayan konutlara dönüştürüldüğünü söyler. Bu açıklamasına gösterilebilecek en ünlü örnek Roma’da, Roma döneminde inşa edilmiş daha sonra konuta dönüştürülmüş olan Circo Massimo Anfityatro’sudur. (Resim.3.18)

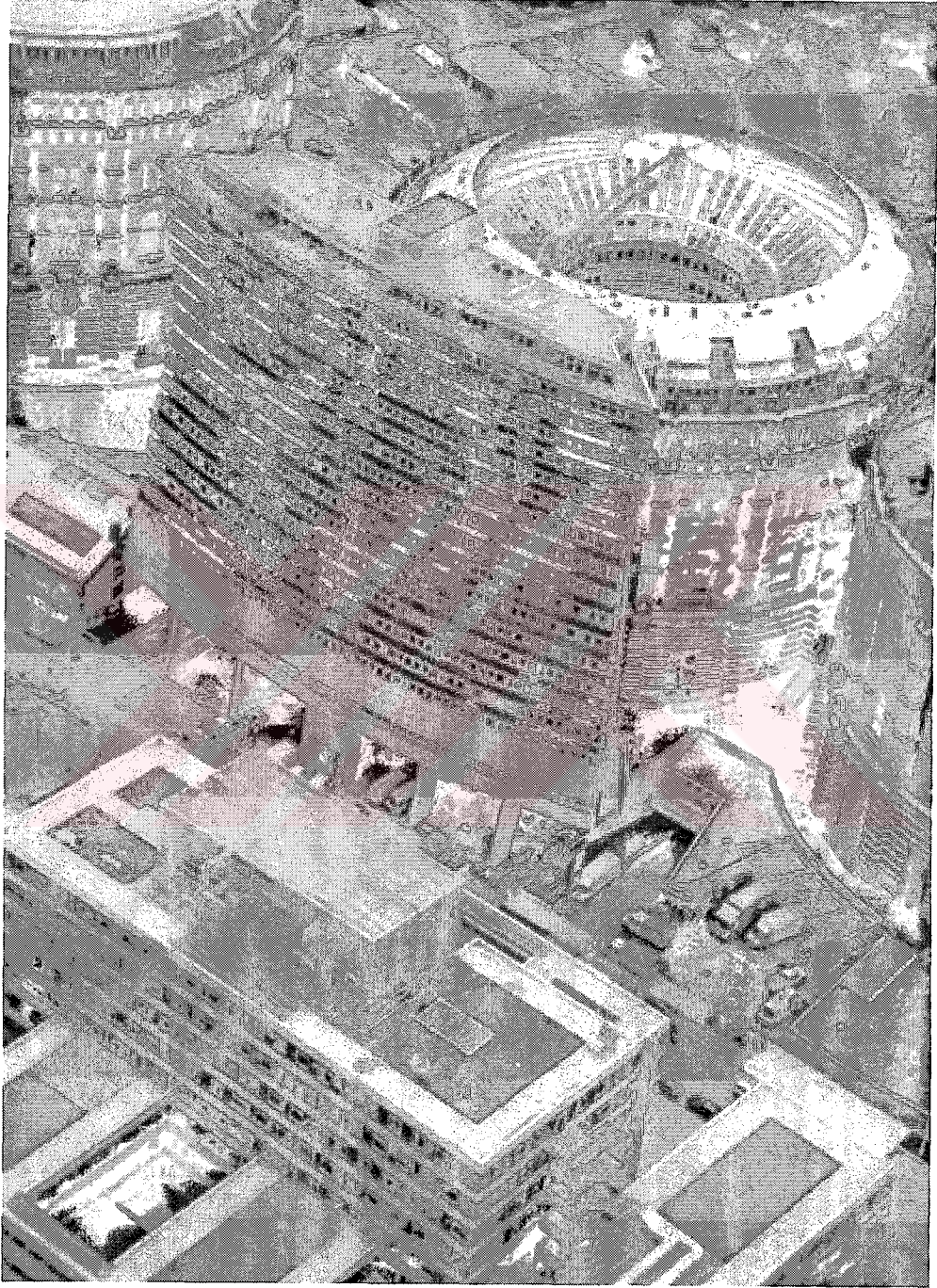
²⁴ Aktaran: Lothar Fischmann, a.g.m., s:68-72.

Coop Himmelb(l)au'nun Gazometre B konsepti, mevcut yapıya üç yeni hacim eklemektedir: Gazometrenin içindeki silindir, dışarıdan görülebilen çarpıcı 'kalkan' eklentisi ve Gazometrenin temeline yerleştirilen çok işlevli etkinlik salonu.

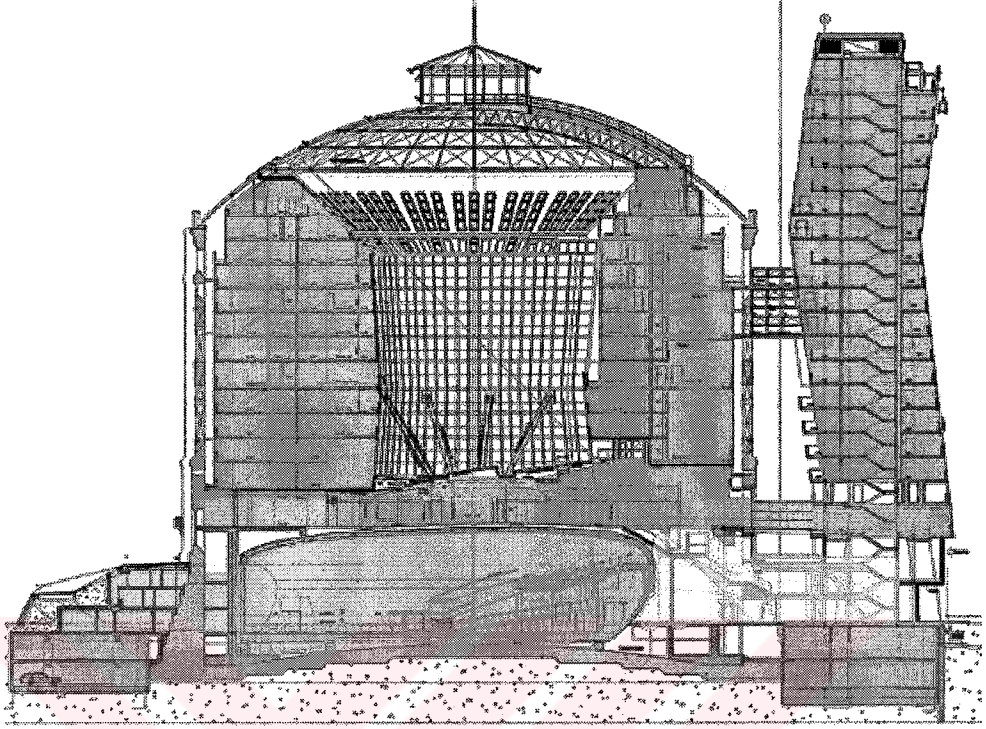
Projenin başlangıcında alışveriş merkezinin alt katında bir gece klübü düşünüldüğü için olsa gerek, silindirin çarşı olarak kullanılan iç havlusu başarılı görünmemektedir. Üst kattaki orta mekan oldukça basık ve etkisizdir. Üç silindir içerisinde orta alışveriş mekanı en etkisiz, heyecansız ve sönük olanı, Coop Himmelb(l)au'nun tasarladığıdır.

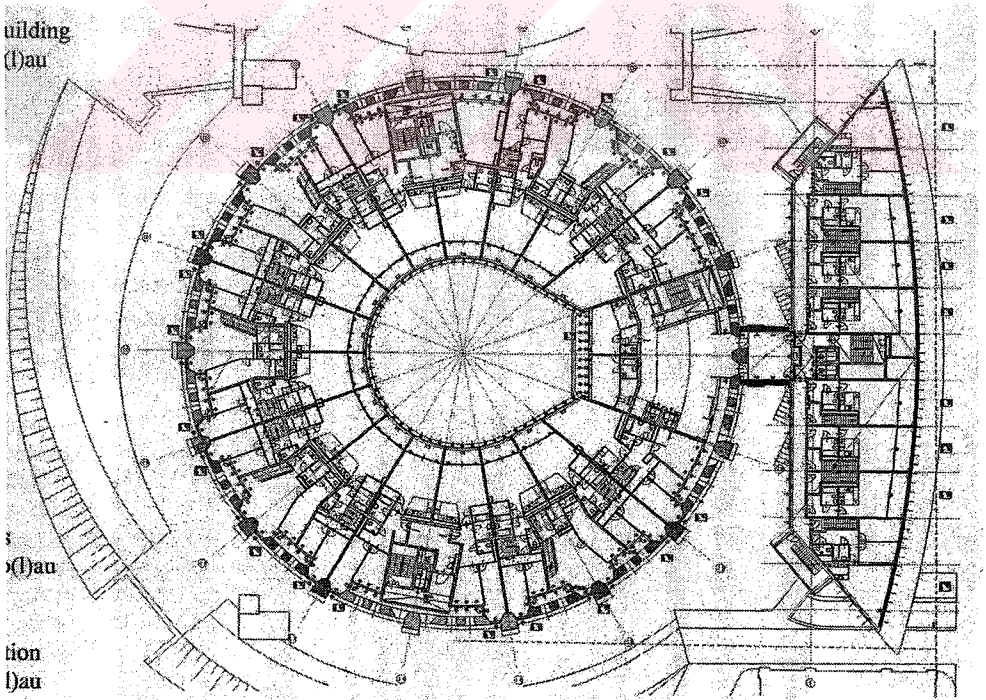
Resim.3.18 Roma'da konuta dönüştürülmüş Circo Massimo Anfitiyatrosu

Resim.3.19 Gazometre B yol cephesinden görünüş

Resim.3.20 Gazometre B kesit görünüşü

Resim.3.21 Gazometre B plan

c. Gazometre C

Tasarım : Manfred Wehdorn

Ticaret alanı : 4700 m²

Ofis alanı : 5400 m²

Konutlar : 92 adet

Bütün gazometrelerin yeniden işlevlendirilmesini öneren proje mimar Manfred Wehdorn'un 1999'da yaptığı bir çalışmaya dayanır. İlk kez olarak aydınlatma, yangından koruma, vb. gibi konulara göre yeni işlevin teknik olarak gerçekleştirilebilirliği gösterilir.

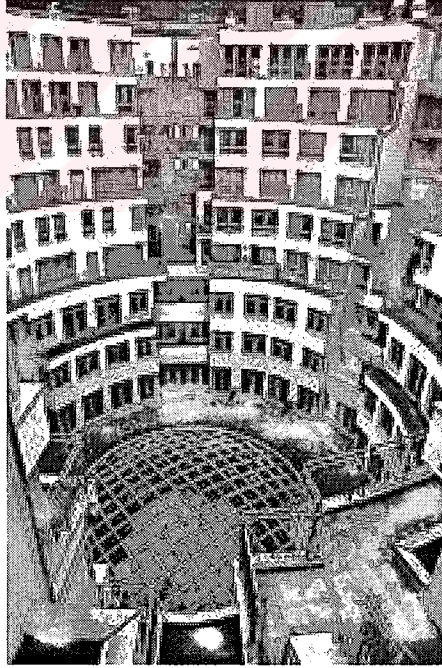
Eski anıtların restoratörü olarak tanınan mimar Manfred Wehdorn'un projesi olan Gazometre C üç prensibe dayanır:

- Yeni işlevlerin açık düzeni: Projenin prensibi 'yapı içinde yapı'dır. Kullanım konsepti dört katlı otopark, iki katlı alışveriş alanı, üç ofis katı ve altı konut katını içerir. Yeni yapı dikey altı dilimden oluşur: bu kuleler arasında kalan boşlukların dördü merdivenlere, ikisi eski yapıyı algılamak ve daha fazla aydınlık sağlamak için açık alanlara ayrılmıştır. En üst iki katta kendi özel terasları bulunan ve dışardan görülemeyen küçük evler vardır.
- Mümkün olan en yüksek yaşam-kalitesini yaratma: Yeni teraslı yapı geniş bir iç avlu sağlar, böylece güneşli günlerde en alt kata kadar ışık gidebilir. Başka bir kalite görüşü de projenin güçlü ekolojik vurgusudur: ortak kullanım alanlarındaki ağaçlar ve yoğun bitki dokusu Gazometrenin içini bir "arboretum"a * dönüştürür. Ayrıca yeni yapının düşük-enerji evi olma konsepti de ekolojik vurgunun altını çizer. İçilebilir - içilemez su ve yağmur suyunun yeşil alanların sulanmasında kullanılması için ayrı bir sistem öngörülmüştür. Ses yansımaları ile oluşabilecek gürültünün azaltılması için yeni iç avlunun zemin planı tam bir daire değildir.

* Latince kökenli kelime sera anlamına gelir.

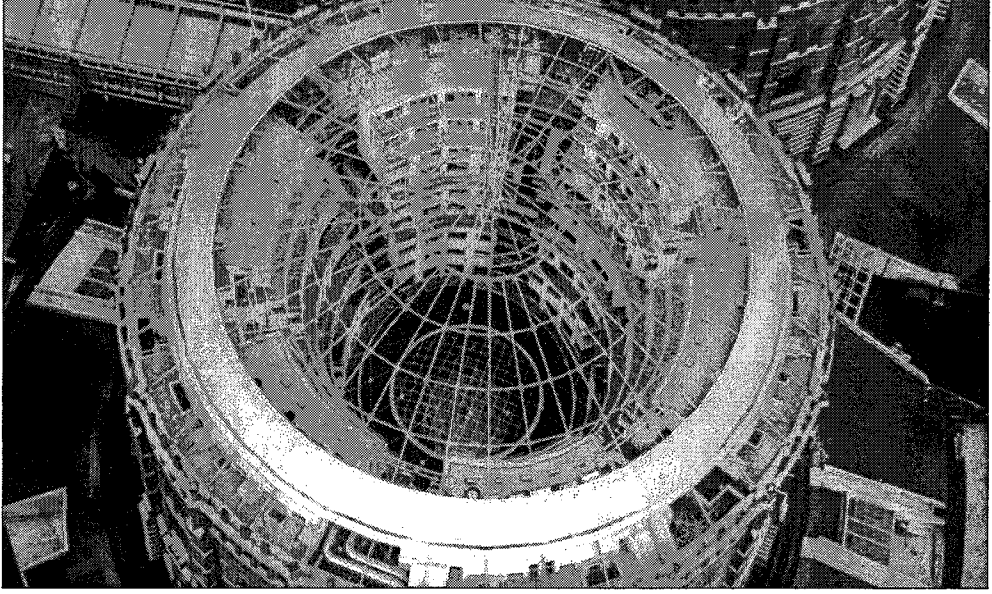
- Basit bir mimari “dil”: Proje esas olarak tarihi görüntüyü koruma, tarihi dış kabuk ile yeni iç hayat arasında bir ‘tartışma’ yaratmayı amaçlar. Mimari açıdan, iç bölüm teraslı yapı ve basit net bir dil gösterir. Seçilen beyaz renk, Adolf Loos dönemi klasik Viyana konut yapılarının çağdaş versiyonu olarak yorumlanabilir. “Tasarım ve uygulama mimarın tavrını yansıtır: Uzun yıllar sürecektir sadeliğin şiirselliğini!”²⁵

Wehdorn, kubbenin vurgusunu ve işlevini arttırmak için basamaklı geniş bir iç avlu tasarlamıştır. Böylece ticari galeriler, daireler ve ofislerin daha çok ışık ve hava alması sağlanmıştır. Işık teması yukarıda da belirtildiği gibi projenin temel sorunu olarak belirlenmiş, bu yüzden kubbenin metal strüktürü camla kaplanmış; iç cephelerin kaplaması için iri taneli mermer kumu içeren beyaz sıva seçilmiş; dış cepheye yeni dikey açıklıklar eklenmiştir. Bu açıklıklar duvara şeritler olarak yerleştirilerek mevcut tuğla dokusunun gölgeleri arasındaki etkiyi yumuşatmak amaçlanmıştır.

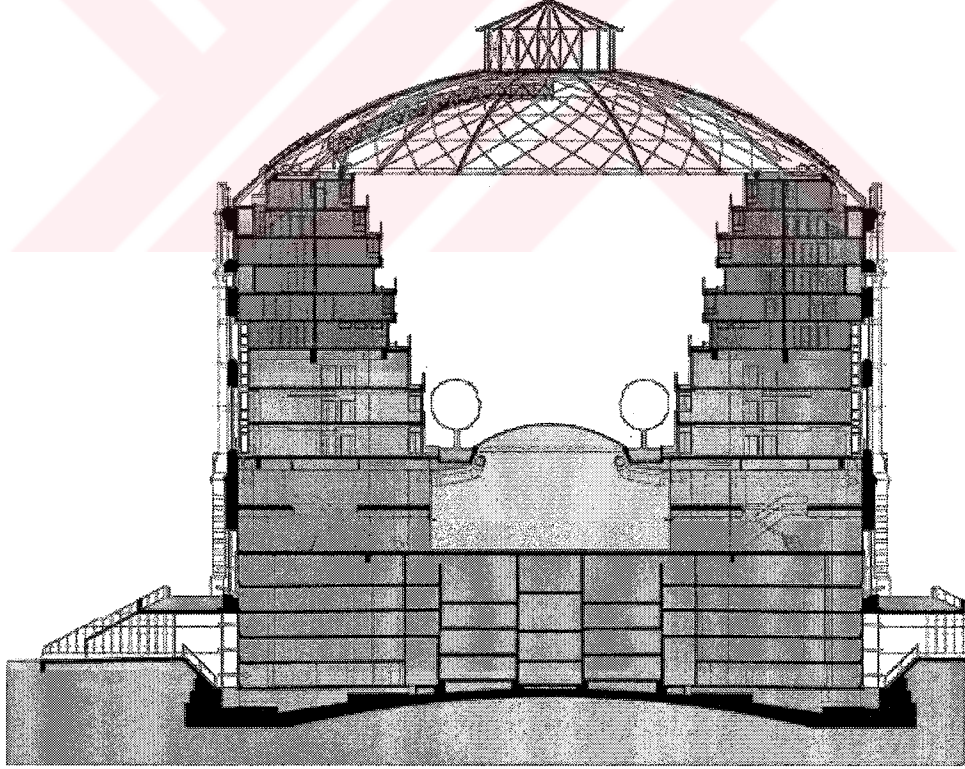

Resim.3.22 Gazometre C iç avludan görünüş

²⁵ Manfred Wehdorn, (2002). *The adaptive Reuse of the Gasholder Buildings in Vienna*. Erişim: 16 Ekim 2002. [WWW document]. URL http://www.wehdorn.co.at/home_d/deut/Akt_d/V_turkei_d/v_turkei_d.html

Resim.3.23 Gazometre C çatı ve avluya bakış

Resim.3.24 Gazometre C kesit görünüşü

d. Gazometre D

Tasarım : Wilhelm Holzbauer

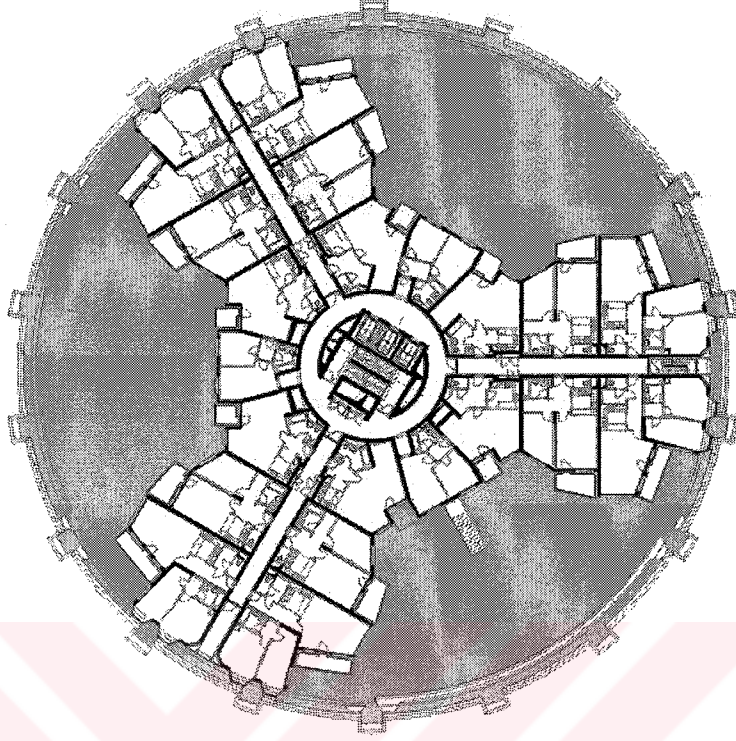
Ofis alanı : 15500m²

Konutlar : 141 adet

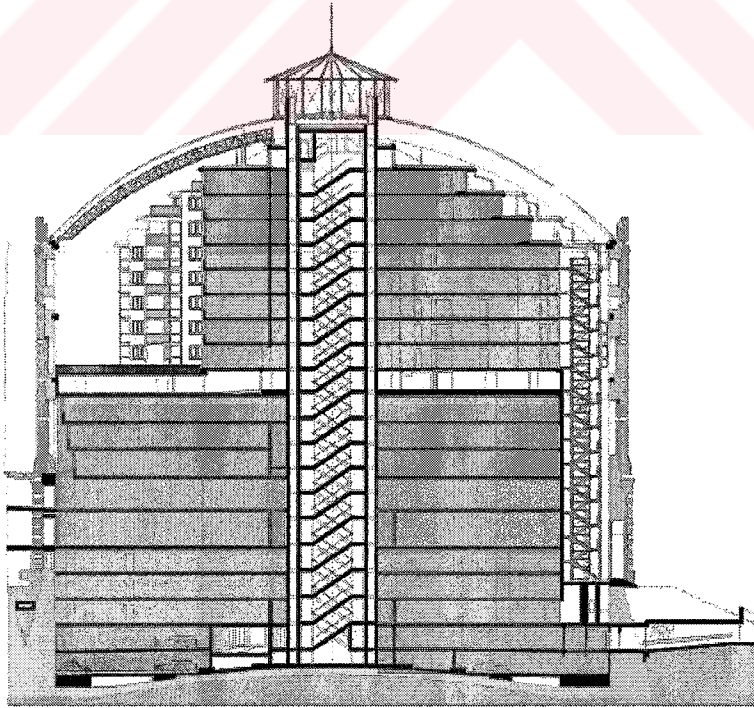
Kendilerine gazometreler için proje yapmaları teklif edilen diğer üç mimardan farklı olarak Holzbauer, açılan yarışmayı kazanarak projesini uygulama şansı yakalamıştır. Bu projenin tipolojisi diğer üçünden tamamen farklıdır. Dağıtım ve servis mekanları gazometrenin merkezinde bir gövdede toplanmıştır. Bu gövdeden çıkan üç kolda yaşama birimleri bulunmaktadır. Bunlar arasında kalan avlular, tuğla duvarın özgün strüktürünü görmeye ve algılamaya olanak sağladıkları gibi daireler ve dıştaki endüstriyel çevre arasında filtre görevi de görür. Alt katlarda şehrin tarihi arşivi bulunmaktadır ve bu daire sayısının önemli ölçüde azalmasına sebep olmuştur. Bunun dışında Holzbauer atölyesi yolun karşı tarafında bulunan ve gazometrelerden kapalı rampayla ulaşılan otonom bir sinema salonu projesine de imza atmıştır.

Resim.3.25 Gazometre D çatı ve avluya bakış

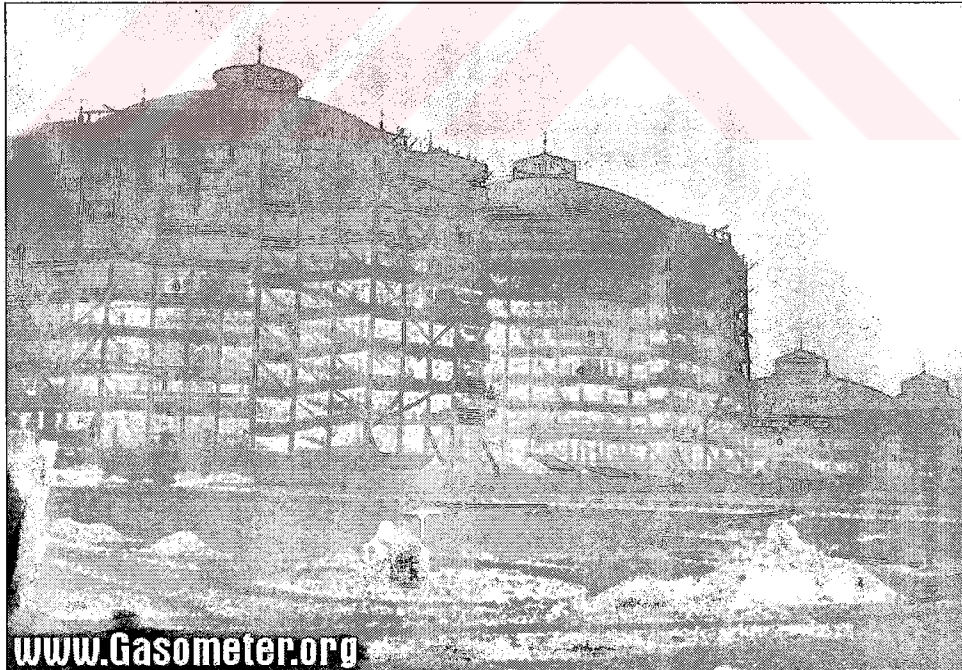
Resim.3.26 Gazometre D plan

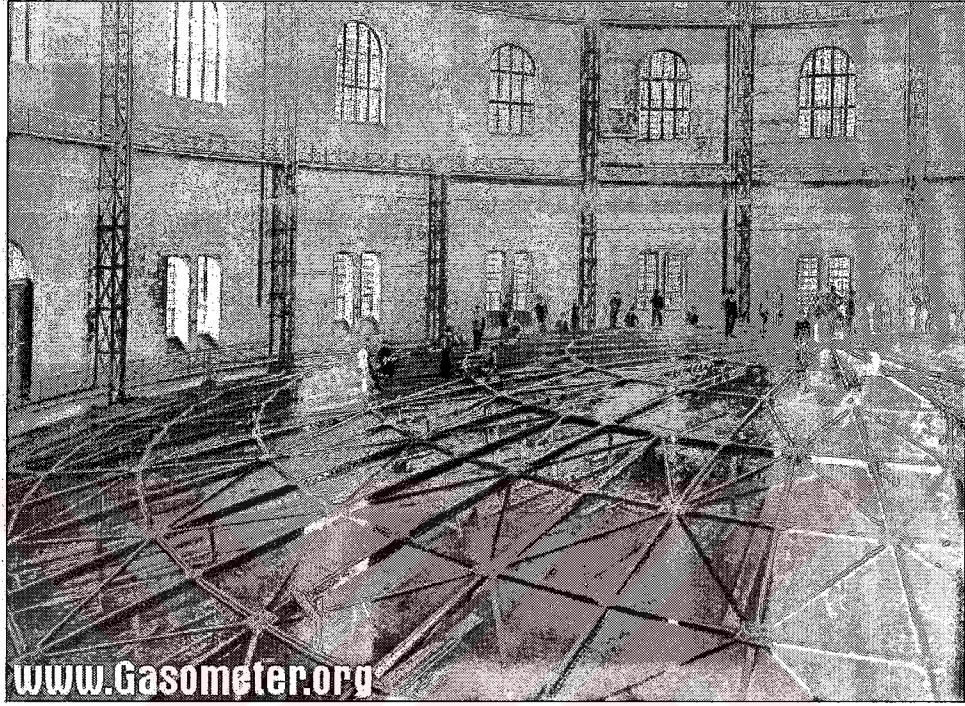
Resim.3.27 Gazometre D kesit

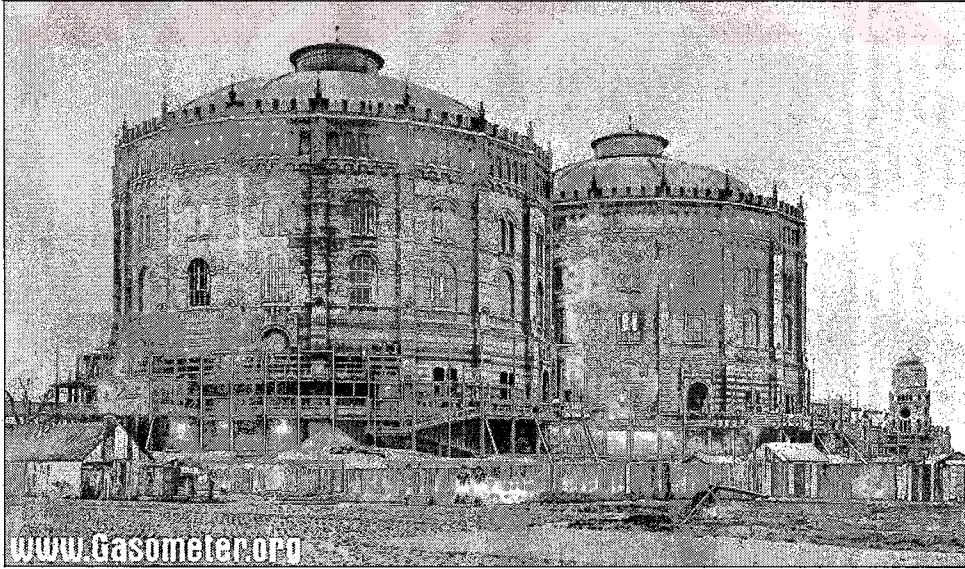
Resim.3.28 Tarihi şantiyeden görünüş – Kubbelerin yerleştirilmesi

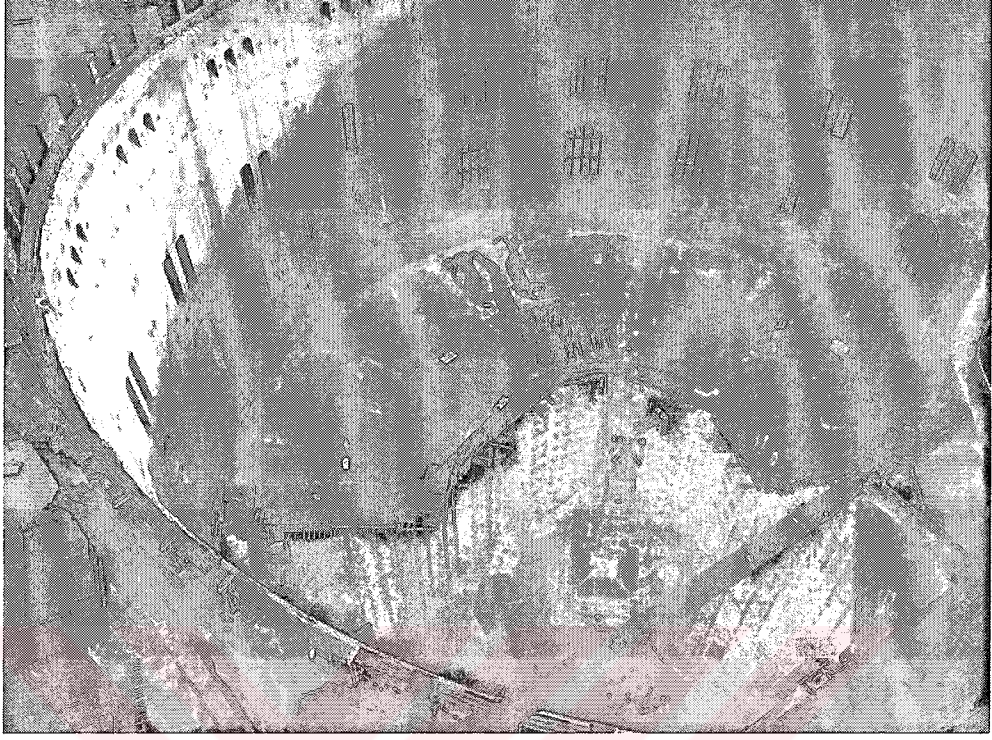
Resim.3.29 Tarihi şantiyeden görünüş – Dış duvarların inşa edilme aşaması

Resim.3.30 Tarihi şantiyeden görünüş – İç mekanda kampananın kurulması

Resim.3.31 Tarihi şantiyeden görünüş – İnşaatın son dönemleri

Resim.3.32 1990'larda şantiyeden görünüş – Gazometre A

Resim.3.33 Şantiyeden görünüş – Gazometre B

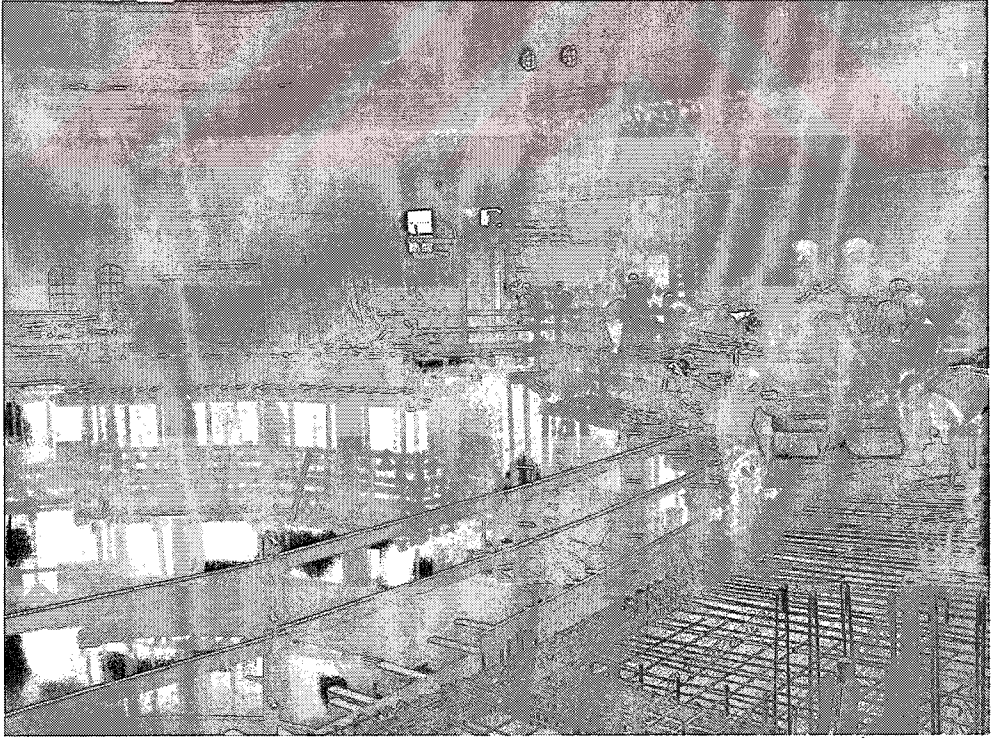
Resim.3.34 Şantiyeden görünüş – Gazometre B iç avlu

Resim.3.35 Şantiyeden görünüş – Gazometre B çatı

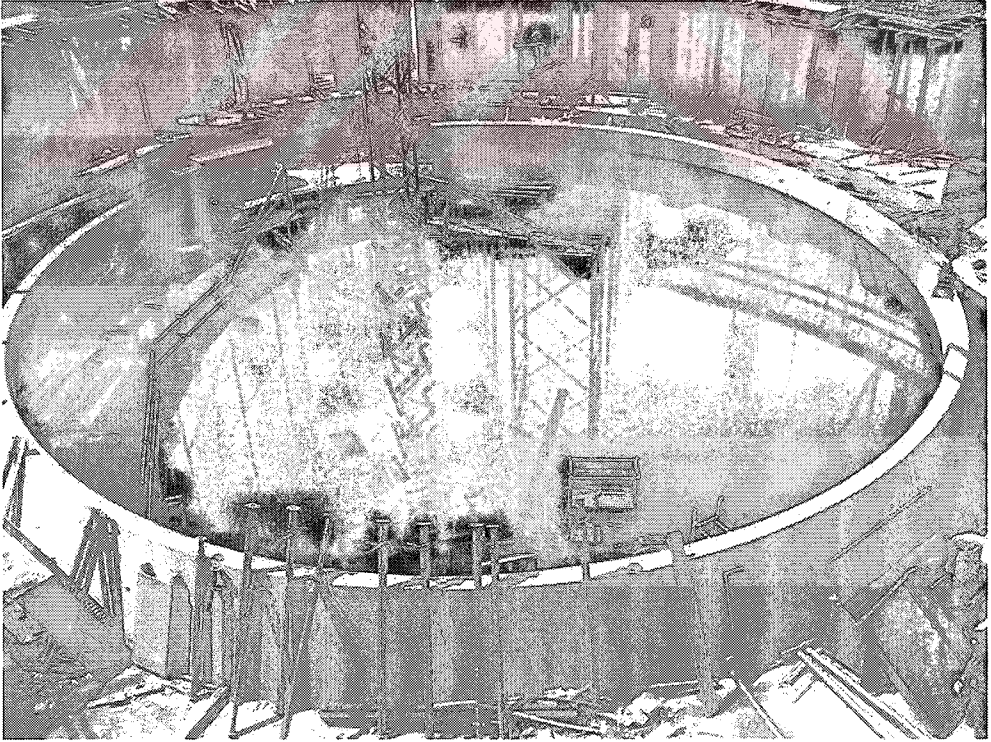
Resim.3.36 Şantiyeden görünüş – Gazometre B ek bina

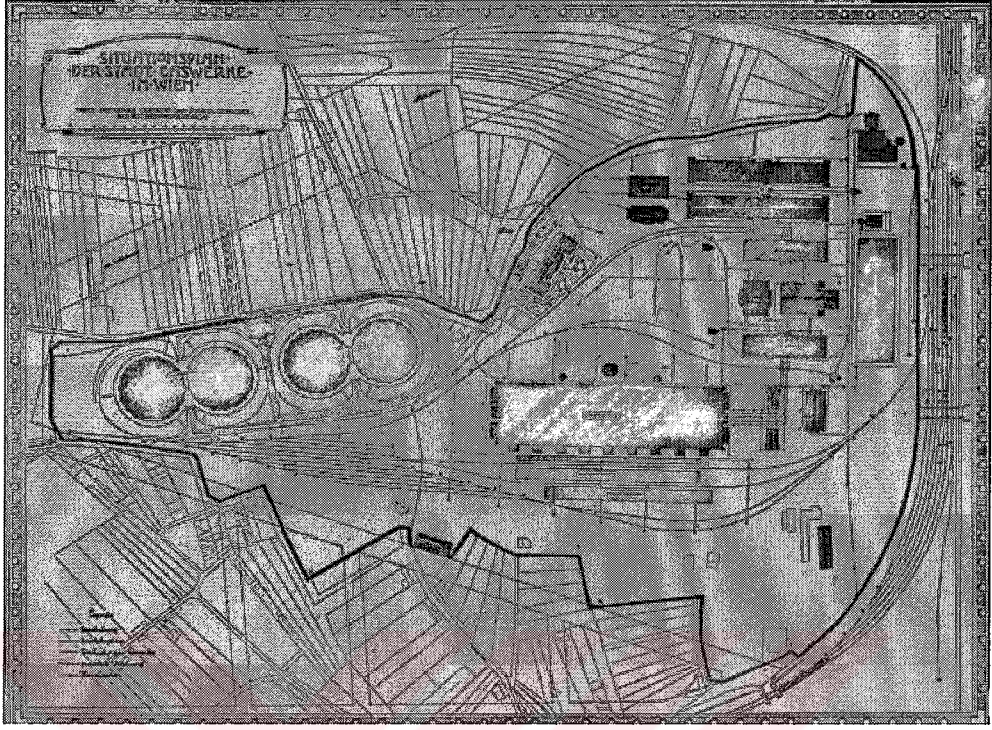
Resim.3.37 Şantiyeden görünüş – Gazometre C

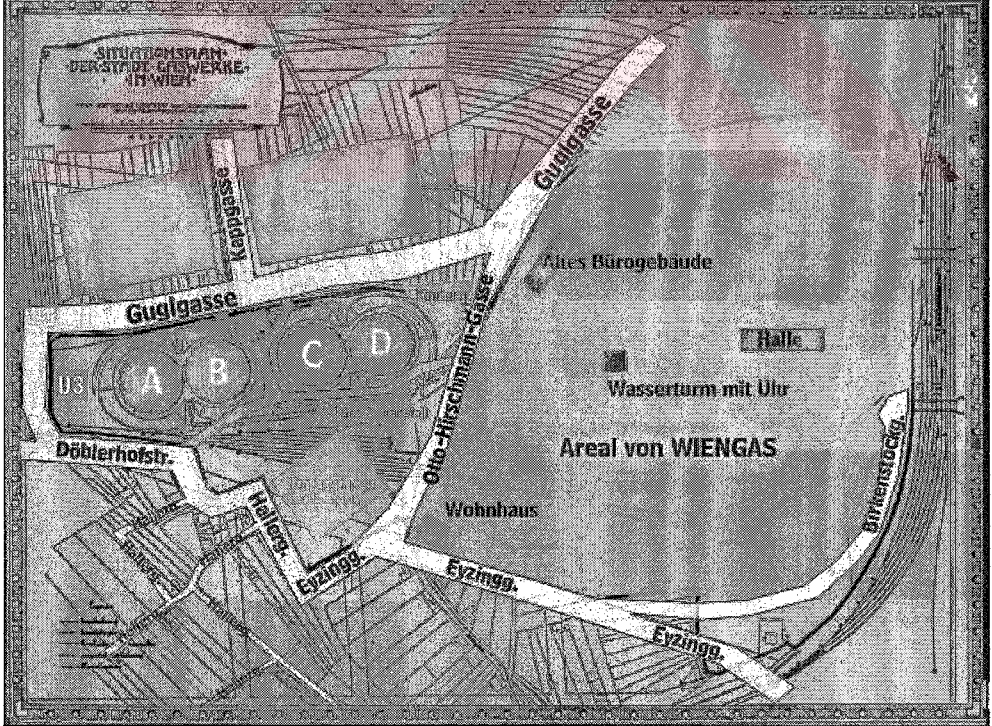
Resim.3.38 Şantiyeden görünüş – Gazometre C iç avlu

Resim.3.39 Şantiyeden görünüş – Gazometre C çatı

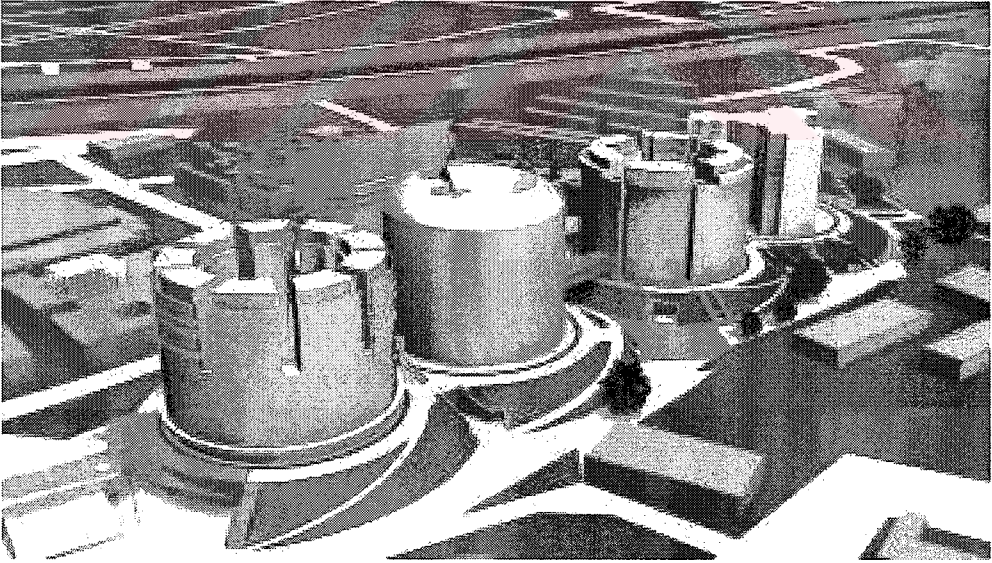
Resim.3.40 1902 yılına ait vaziyet planı

Resim.3.41 2002 yılına ait vaziyet planı

Resim.3.42 Simmering Gazometreleri kuzey-doğu cephesi

Resim.3.43 Simmering Gazometreleri güney-batı cephesi

3.2. RUHR BÖLGESİ / ALMANYA

1999 yılında IBA'nın* Emscher Parkı deneyimi on yıllık bir çalışmanın ardından tamamlanmıştır. 1920'lerde kurulmuş olan Ruhr bölgesi Almanya'nın en geniş ve verimli endüstri alanıdır. Bu park için geliştirilen proje ilginç ve başarılı bir örnektir. Proje, Ruhr bölgesindeki derin değişimlerin sebep olduğu sorunlara yeni yaklaşımlar önerilmesi açısından önemli bir fırsat oluşturmuştur. Açık mekanların projelendirilmesinden, Avrupa'daki en geniş *post-endüstriyel* peyzajlardan birinin yeniden düzenlenmesine kadar değişik ölçeklerde müdahaleler yapılmıştır. Benzer sorunlarla karşılaşan ve çözümünü bu terkedilmiş yapıları söküp yok etmekte bulan birçok yerel yönetimin aksine Ruhr, endüstri mirasının korunmasını temel alan bir kentsel gelişme planını uygulamaya koyar.

Ren nehrinin uzantısı olan Emscher nehri ve bunun kollarının geçtiği Duisburg ve Bergkamen arasında kalan alan farklı öğelerin biraraya gelmesinden oluşur. Bunlar, kanallar ve diğer yapılar; çoğunluğu terkedilmiş büyük endüstri yapıları ve farklı boyutlarda şehirler ve bunların arasında kalan ekilmemiş yeşil alanlar, ormanlık alanlar, tarım alanlarıdır.

Sayılsız uluslararası mimari ekip, yarışmayla ilgili altmıştan fazla prosedüre katılmış, yaklaşık 100 adet proje hazırlanmış, toplam 5 milyar marklık yatırım yapılmıştır. "Yapılan müdahaleler ticari amaçlı, toplam 500 hektarlık alana yayılan 16 yeni yapı grubunun inşa edilmesini; bütün bölgeyi bir uçtan diğer uca kesen 240 km'lik bir yol boyunca uzanan 24 endüstri kültürü anıtının yeniden kullanılmasını; 3 000 kişilik yeni konut binaları inşa edilmesini ve bir o kadarının da onarılmasını kapsar. Amaç 75 km uzunluğuna ve toplam 320 km² alana sahip büyük bir park oluşturmaktır"

26

* Internationale Bauausstellung: Uluslararası Yapı Sergisi

²⁶ Elena Marchigiani & Petra Potz, "Parchi per il Paesaggio Post-Industriale. L'esperienza dell'IBA Emscher Park", *Paesaggio Urbano*, sayı 5/6, 2000, s:62-71.

Yerel ölçekte bakarsak park, tarihi mirası yeniden değerlendirme ögesidir; yeni yapılan binaların yani bilim ve kültür merkezlerinin, yeni konut alanlarının fiziksel ve ekonomik açıdan değerlendirilmesi için araçtır ve şehir merkezlerinin yakınında bir rekreasyon alanıdır. Park, yapılan her müdahale için belirlenmiş bir rehber-proje gibi her konunun kapsamında yer alır.

IBA'nın hedeflerinden biri yeterli sayıda yeni konut yapısı sağlamaktır. Bu yeni yapılarla mevcut dokuların tamamlanması, ekolojik ve sosyal düzenin yeni gereklerinin karşılanması sağlanacaktır. Bahçe-şehir konsepti, yaşam alanları ile açık alanlar arasındaki devamlılık arayışı ve yapıların içlerindeki toplanma amaçlı sosyalleşme mekanlarının tanımlanması açısından referans olarak kullanılır. Yapılan her müdahale için IBA, yarışma ilanı aracılığıyla kesin standartlar belirlemiştir. Bunlar yoğunluk, yükseklik, konut tipolojileri ile açık mekanların yapım miktarı ve şekli ile ilgilidir. Amaçlar arasında, piyasada kendilerine uygun ev bulamayan genç çiftler ve yaşlılar gibi farklı sosyal gruplara konut yaratmak ve gelecekteki kullanıcıların katılımını teşvik etmek vardır.

1999 yılında bu kararlı projenin bitiş kutlamaları olan “das Finale” yapılmıştır. Emscher Parkı projesinin başarısından söz etmek için henüz erkendir. On yıl boyunca atılan tohumların ürünleri ilerleyen yıllarda toplanmaya başlayacaktır. Ruhr'un bu bölgesinin tekrar yaşanabilir ve çekici hale geleceği öngörülmektedir. Yapılan temizliklerden sonra bölgedeki yapıların yeni kullanıcıları neye sahip olduklarını görerek yavaş yavaş bunları kullanmaya başlayacaklardır. Doğal su yollarının bakımı yapılmış, yeni konut ve iş alanları inşa edilmiş, bazı endüstri yapıları yıkılmış bazıları ise korunarak yeniden işlevlendirilmiştir. Bir süs aracı değil infrastrüktürün parçası olarak görülen Emscher Park'taki bisiklet yolları 230 km uzunluğundadır.

Bu açık müzenin sınırları içerisinde değişik *land art* eserleri * yapılmış, endüstri arkeolojisi anıtları sahip oldukları sembolik anlamdan ötürü korunmuştur. Sanat, endüstri ve peyzaj arasında kurulan bu ilişki üzerine düşünmek gerekir. Halka sunulan havuzlardan tenis kortlarına, solaryumdan sauna ve jimnastik salonlarına,

* Doğaya yerleştirilen ilgi çekici sanat eserleri

restoranlardan piknik alanlarına, oyun alanlarından çok kullanımlı alanlara, bütün bu servisler, içinde uzun yürüyüşlerin yapılabileceği yeşil alanlar içine yerleştirilmiştir. Bölgede korunmuş olan iki adet de Gazometre yer almaktadır. Bunlardan biri Oberhausen, diğeri ise Duisburg bölgelerinde bulunan gazometrelerdir.

3.2.1. Oberhausen Gazometresi

“1929 yılında Emscher nehrinin Ren-Herne kanalıyla birleştiği alanda inşa edilen gazometrenin yüksekliği 117 m, çapı 67 m, hacmi ise 347 000 m³tür”²⁷. Bu yapı 1949’da onarılırken çıkan yangın sırasında tamamen yanmış ve yerine aynısı tekrar inşa edilmiştir. O dönemde merkezi bir yerde olmasına ve çelik kaplamalı gövdesinin her yerden görülebilmesine karşın yapıya ulaşmak mümkün değildir. Bu sebeple gazometrenin çevresi de hiç kullanılmamış ve endüstri atıkları arasında bozulmadan korunabilmiş nadir alanlardan biri olarak kalmıştır. Bu durumda proje tarafından geliştirilen ilk konu “parkın tekrar tasarlanması, yeşillendirme çalışmalarının başlaması ve buraya ulaşan gerekli yolların açılması olmuştur. Çatıya yerleştirilen platform sayesinde de Ruhr bölgesine 117 m yükseklikten bakma şansı yakalanmıştır”²⁸.

1988 yılında kullanımına son verilen gaz deposunun yeniden kullanımı için golf sahası, ambar, bir çeşit planetarium gibi işlevlerin yanında tamamen yok edilmesi gibi değişik fikirler ortaya atılmıştır. ‘90’lı yılların başlarında IBA Emscher Park, gazometreyi Avrupa’nın en geniş ve olağandışı sergi mekanlarından biri haline dönüştürmeyi önermiştir. Sonuçta proje 1993-1994 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Hemen yanında yeni inşa edilmiş “CentrO Alış-veriş merkezi” de Avrupa’nın en

²⁷ U.G., “Der Identitätsbehälter”, *D-B*, sayı 10, 1994, s:71-76.

²⁸ *Oberhausen Gasometer next to CentrO*. Erişim: 16 Şubat 2004. [WWW document]. URL <http://www.route-industriekultur.de/primaer/a18/a18.htm>

büyüklerindedir. Günümüzde Oberhausen kenti geri kazanılmış ve yaşayan bir bölgedir.

Gazometre, yeni işleviyle “das Finale”nin kutlamaları kapsamında 1994’te halka açılır açılmaz “Feuer und Flamme” (Ateş ve Alev) – Ruhr’da 200 yıllık tarih konulu bir sergi düzenlenmiş, iki yıl içerisinde 500 000 ziyaretçi tarafından gezilmiştir. Bunu 1996 yılında “ICH PHOENIX” (Ben Phoenix) adlı, konusu endüstri toplumundan medya ve bilgi toplumuna dönüşüm olan sergi izler (Resim.3.47). 1997’de nisandan kasıma kadar gazometre “Der Traum vom Sehen” (Görüşün Hayali) adlı sergiye sahne olur ki bunun konusu da televizyon tarihidir. “Serginin büyük başarısından ötürü 1998 yılının nisan ve kasım ayları arasında sergi tekrarlanır. Sergi iki yılda toplam 500 000’den fazla ziyaretçi tarafından gezilir”²⁹. 1999 yılında Christo ve Jeanne-Claude, “The Wall” (Duvar) adlı enstalasyonlarının yanında “Umbrellas” ve “The Wrapping of the Reichstag” ile ilgili belgelerini sunar (Resim.3.49).

Christo & Jeanne-Claude’un hazırladığı “The Wall” 13 000 renkli varilin biraraya gelmesinden oluşur. Christo buna benzer bir çalışmayı Paris’te Rue Visconti’yi 8 saatliğine 240 varille kapatarak yapmıştır. “27 haziran 1962 akşamı gerçekleştirilen “Geçici Yağ Varili Duvarı”, 1961’de inşa edilen Berlin duvarı ve Cezayir’le süren savaşları protesto etme niteliğindedir”³⁰.

Yağ varillerinden oluşan “The Wall”, 26 m yüksekliğinde, 68 m genişliğinde ve 7.23 m derinliğindedir.

Gazometre bu sergiden sonra 2000 yılında “The Ball is Round”, 2001/2002 yıllarında “Blue Gold” ve 2003 yılında “Bill Viola-Five Angels for the Millenium” adlı sergilere mekan olmuştur. 27 Mayıs-31 Ekim 2004 tarihleri arasında ise “Winds of hope-the adventure of ballooning” sergisi gezilebilir.

²⁹ mailmaster@gasometer.de. *The Gasometer*. Erişim: 13 Eylül 2004. [WWW document]. URL <http://www.oberhausen.de/ePages/GASO.HTM>

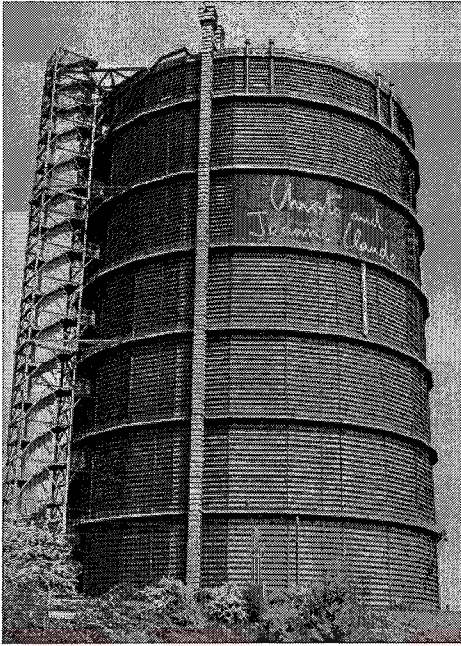
³⁰ Jacob Baal-Teshuva, *Christo & Jeanne-Claude*. Köln, Taschen, 1995.

5.3.2. Duisburg Gazhanesi

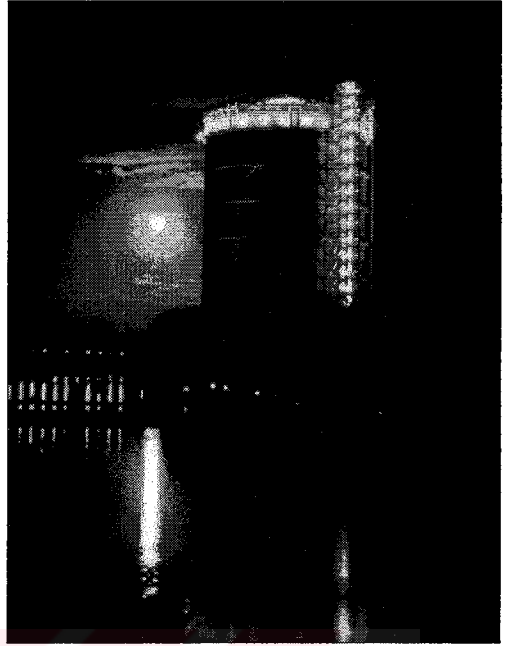
Emscher Park beş yıl önce halka açıldığından bu yana alanı etkin biçimde kullanmak için çeşitli aktiviteler düzenlenmiştir: “okçuluk; köpekle kızak; gazometrenin içinin dalma havuzu ^{*}, fırının dış duvarının tırmanma duvarı olarak kullanılması; makine binasının çocuklar için tırmanma duvarına dönüştürülmesi; kömür deposunun içine dev bir kaydırak yerleştirilmesi; eskiden metal eritmek için kullanılan bina içine metal konstrüksiyonlu bir platform yerleştirilerek opera sahnesine, güç santralinin ise, tiyatro alanı, sergi salonu, sinema, jaz ve senfoni konserleri mekanına, haftasonları ise Hip-Hop-Disco’ya dönüştürülmesi gibi” ³¹.

* Duisburg Gazometresi, 21m’lik derinliğiyle Avrupa’daki dalma havuzlarının en derini olma özelliğine sahiptir.

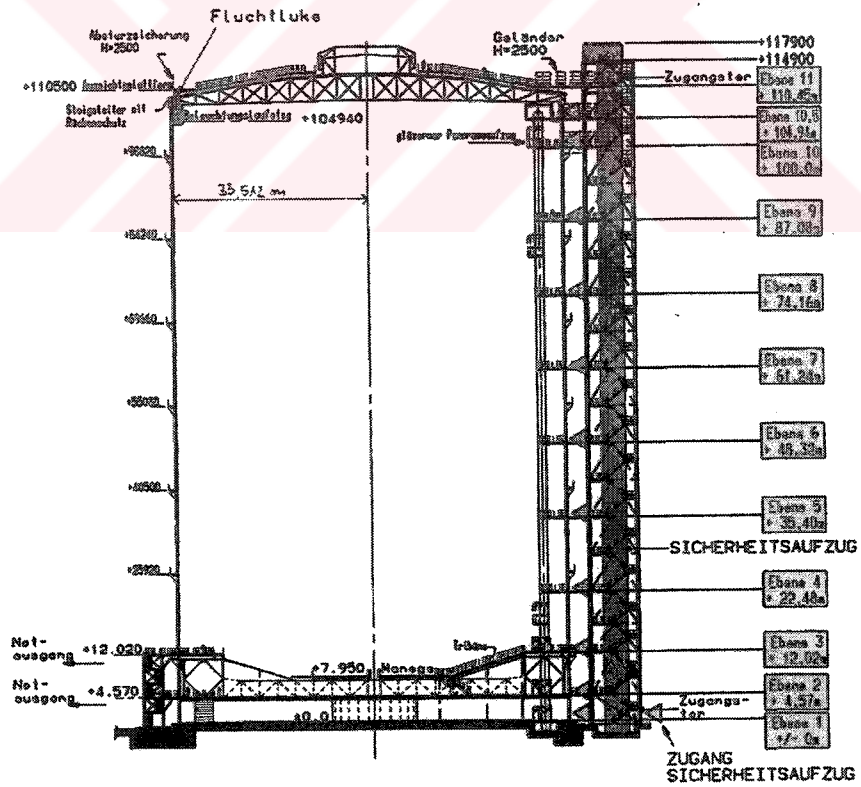
³¹ Andreas Rossmann, “Auferstanden als Ruine”, *Bauwelt*, sayı 37, 1996, s:2128-2134.

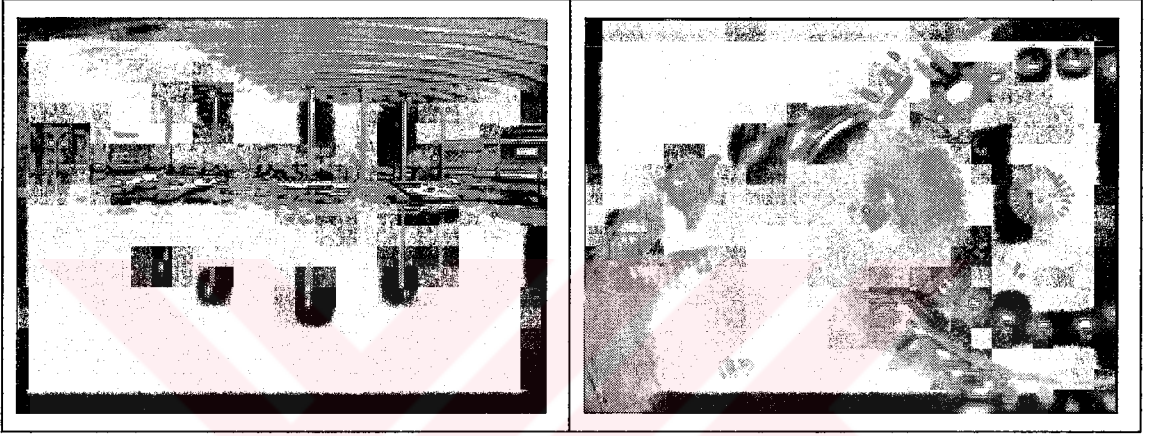
Resim.3.44 Oberhausen Gazometresi

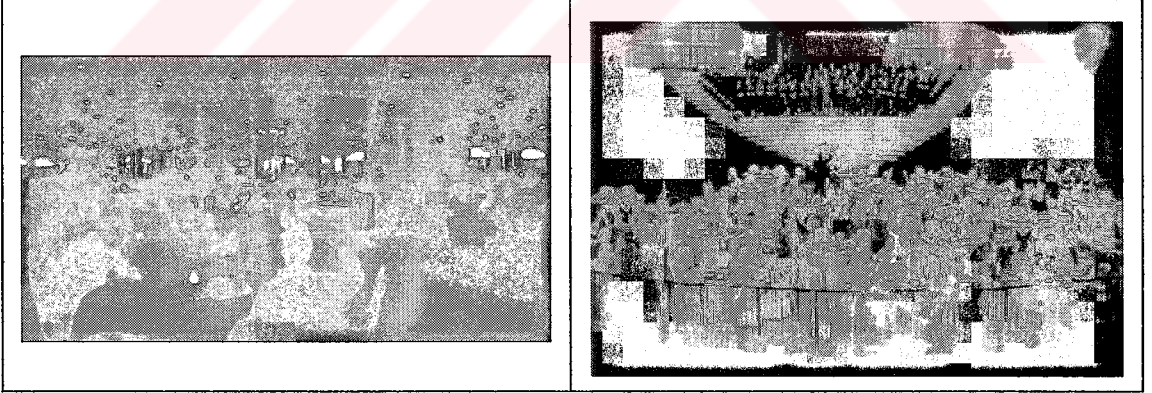
Resim.3.45 Gazometreden gece görünüş

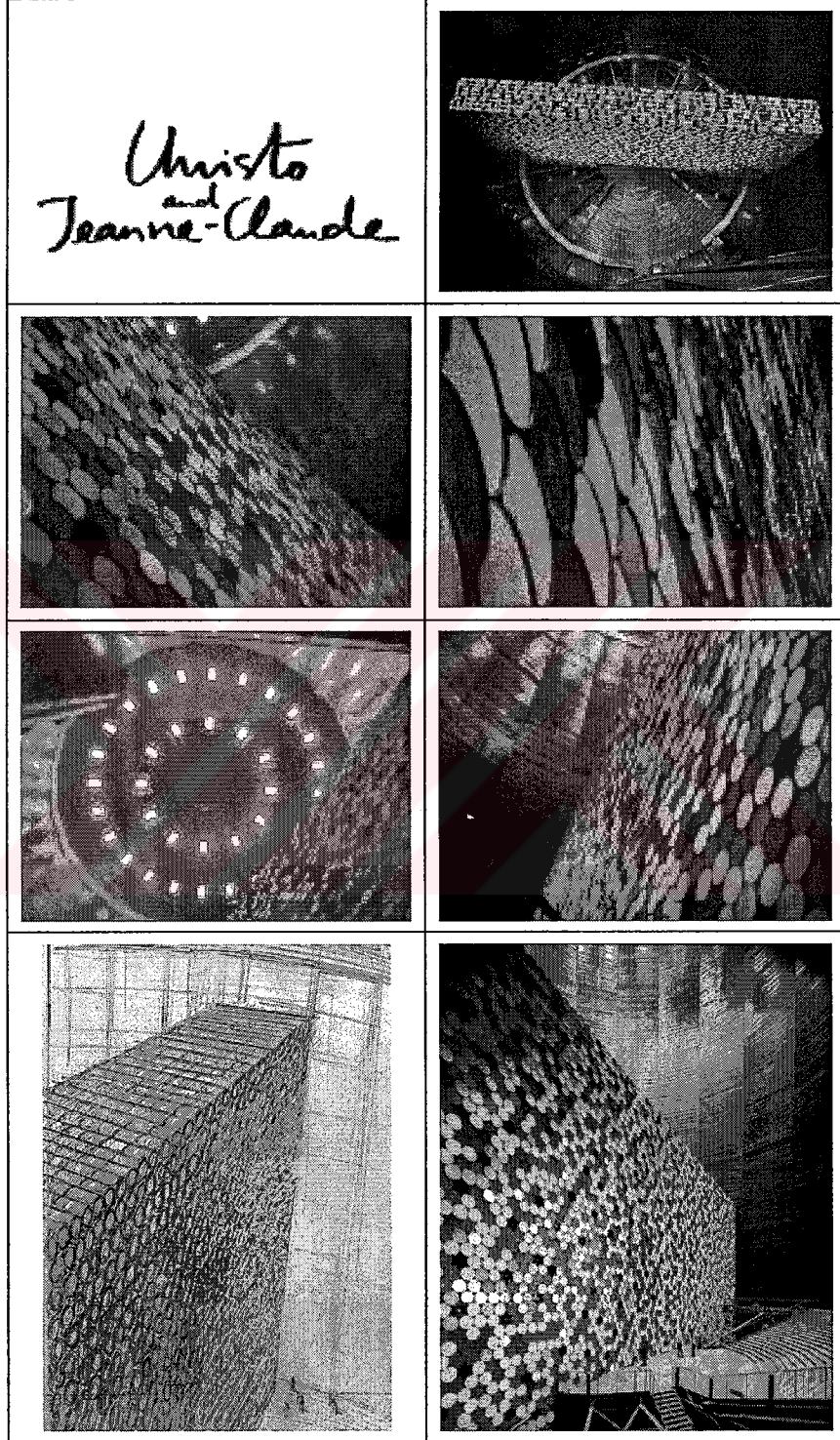
Resim.3.46 Gazometrenin kesiti

Resim.3.47 'ICH PHOENIX' sergisinden görünüşler

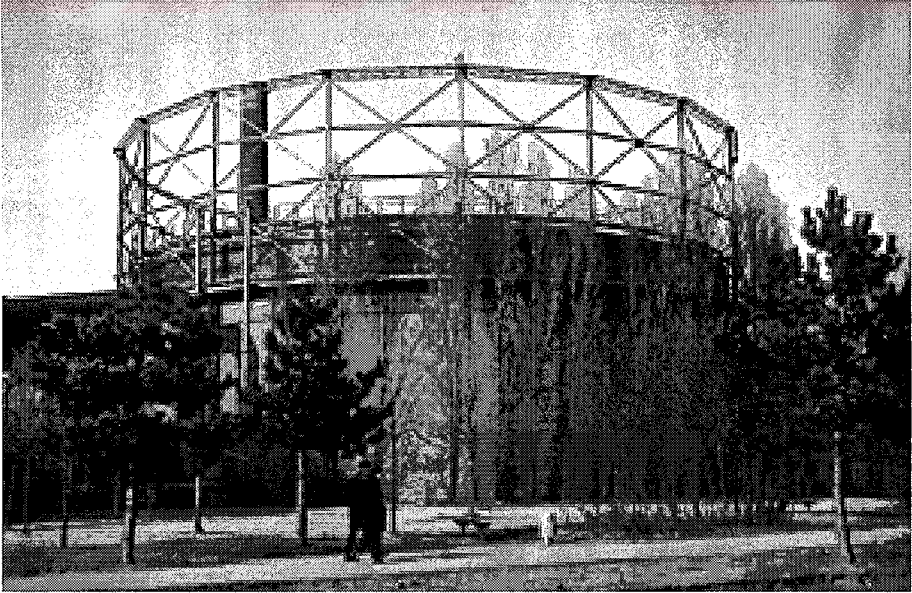
Resim.3.48 Gazometre içinde gerçekleştirilen diğer etkinliklerden rnekler

Resim.3.49 "The Wall" sergisi için hazırlanan enstalasyon

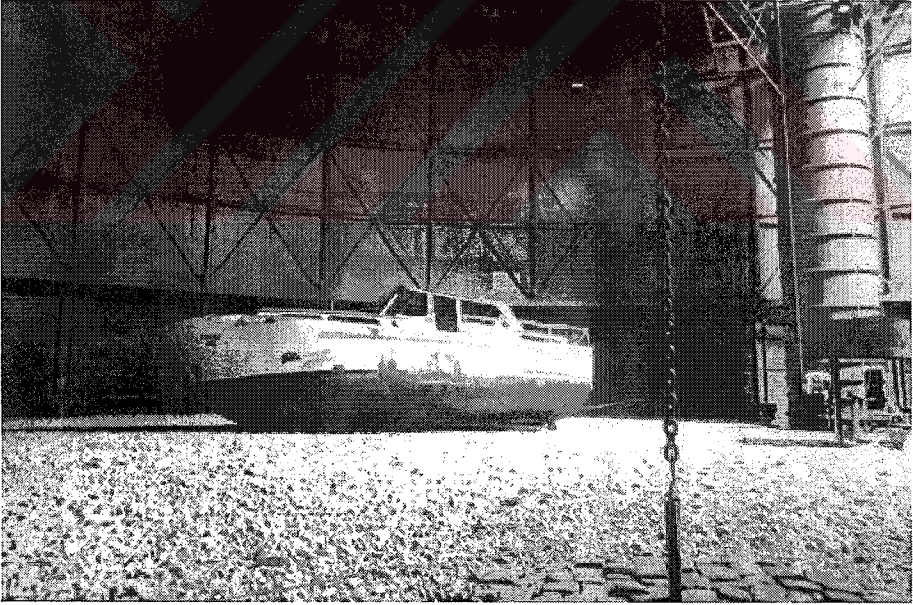
Resim.3.50 Ruhr Emscher Park'tan görünüş

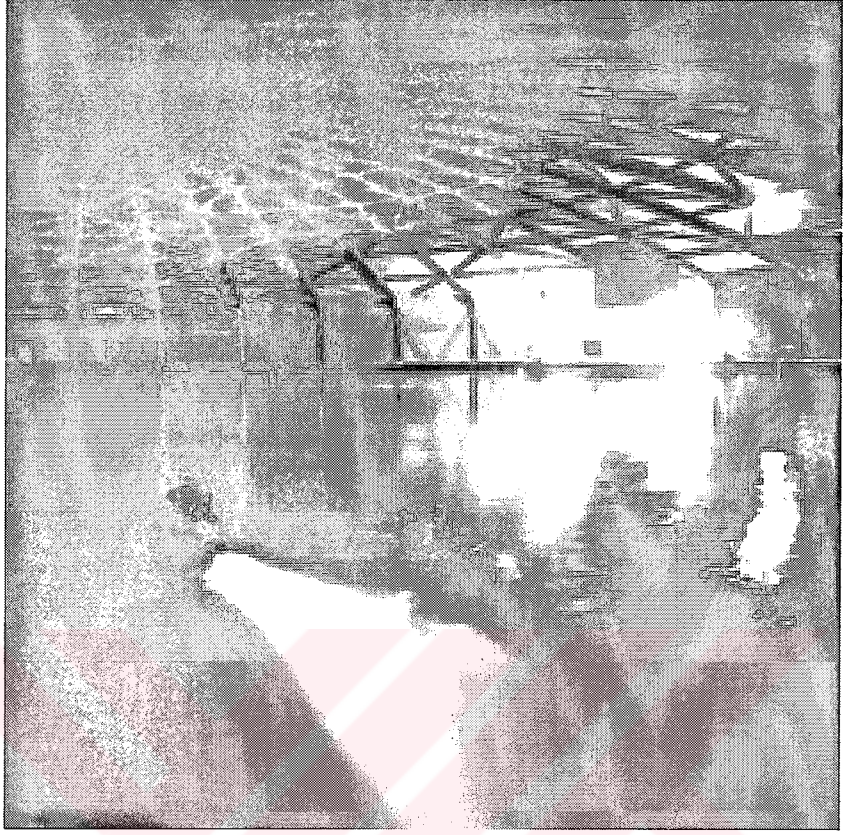
Resim.3.51 Duisburg Gazometresi

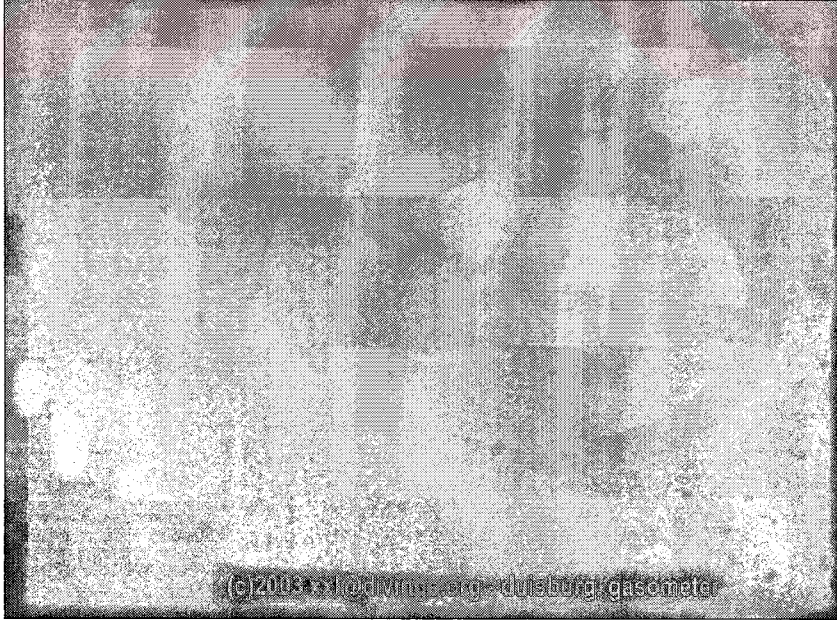
Resim.3.52 Gazometre suyla doldurulmadan önce

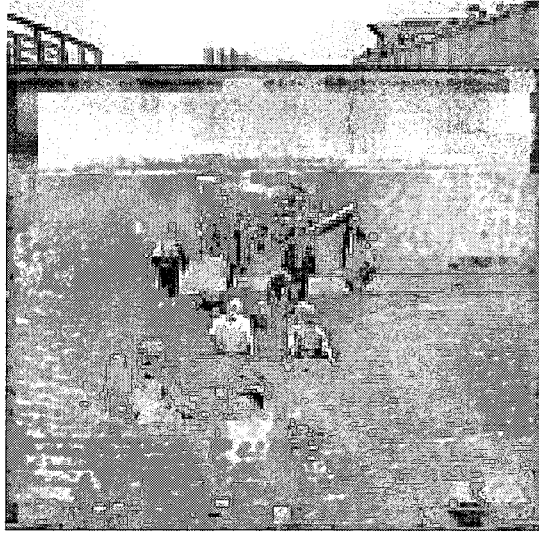
Resim.3.53 Dalgıçlar için yerleştirilen süprizlerden biri

Resim.3.54 Dalma havuzu işleviyle Duisburg Gazometresi

Resim.3.55 Havuzdaki bir başka süpriz-batık

Resim.3.56 Çocuklar için tırmanma duvarı

Resim.3.57 Büyükler için tırmanma duvarı

3.3. MİLANO'DA BOVİSA BÖLGESİ / İTALYA

3.3.1. Tarihçe

Milano'nun bir yüzyıl boyunca üretim açısından en zengin bölgesi olan Bovisa'da, 70'li yıllardan itibaren gerileme dönemine girildi ve fabrikalar boşaltılmaya başlandı. Ancak günümüzde Bovisa kökten bir değişim göstermektedir.

Bovisa bölgesinin endüstri alanı olarak kullanılmaya başlamasından bu yana yaklaşık 120 yıl geçmiştir. Ancak Bovisa bundan önce de hep önemli bir bölge olmuştur. Antik dönemden itibaren önemli bir konuma sahiptir: kuzeydeki birçok merkez ve Milano'dan ulaşım hep Bovisa üzerinden gerçekleşmiştir. Bu bölgede demiryolu ve fabrikalar inşa edilmeye başlanmıştır. Büyük İtalyan kimya endüstrisinin ilk öncü fabrikasını birkaç yıl sonra farklı kimya, parakimya, boya, gıda, ilaç, vb. endüstrileri takip etmiştir. Bovisa İtalya'nın kimya merkezine dönüşmüştür. Zamanla metal, mekanik ve elektromekanik endüstrileri de eklenmiştir.

“1800'lerin sonu ve 1900'ların başı arasındaki dönemde Bovisa iki şehir atığı kazanır: biri 1884 yılında inşa edilen Bulaşıcı Hastalıklar Hastanesi (1884), diğeri ise Gazhanedir (1906)”³². Bovisa Gazhanesine ait İngiliz yapımı bu ilk gazometre, evlerde kullanılmak üzere maden kömüründen elde edilen gazı depolamak için kullanılmaktadır. Bu andan itibaren Bovisa Milano'ya ışık, enerji ve ısı sağlamaya başlar. İlerleyen yıllarda başka gazometreler de bölgede inşa edilecektir.

1910'lu yıllarda Bovisa etrafına yapılan yeni demiryolu eki sayesinde bölgeye ulaşım kolaylaşmıştır.

1920'lerde ünlü italyan ressam Mario Sironi şehir manzaralarını resmetmeye başlar. Ancak resmettikleri 'pittoresk dağlar', şehir dışında çok yaygın olarak görülen

³² D. Galimberti & M. Morgan & M. Patrizio, “I Gasometri in Bovisa: ipotesi di un nuovo Museo d'Arte Contemporanea a Milano”, Politecnico di Milano Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, 2001, s.11.

ve 'tipik' ögeler olan taraçalı evler değil, daha çok endüstri ve demiryolu alanları ile gazometrelerdir (Resim.3.58). Gazometrelere bir ressamdan çok, bir dönem aldığı eğitimin de etkisiyle, mühendis gözüyle bakar. Gazometreler zaten ilk yapıldıkları yıllardan itibaren ressamların ilgi alanına girmiştir. 1905 yılında Emilio Rizzi, "I laboratorio del gas" adlı tablosunda gazhane işçilerini kendine konu edinmiş, Paul Signac 1886 tarihli çalışmasında Clichy gazometrelerini resmetmiştir (Resim.3.59)!

Le Corbusier de mimari açıdan endüstri yapıları olan gazometrelerden etkilenmiştir. Roma şehrini basit formlara indirger. Kolozyum ve silindir formu, Kolozyum ve gazometre arasındaki biçimsel benzerliği inceler; bu benzerlik Sironi'nin biri Kolozyum ve diğeri Gazometreyle ilgili olan iki resmi arasında da vardır (Resim.3.60, 3.61). Aynı yıllarda Gropius'la beraber çalışan mimar Adolf Meyer, Peter Behrens tarafından yapılmış olan Frankfurt Gazhanesini genişletir, ancak kimse Bovisa yapılarının Frankfurt'takilerle benzerliğini farketmez.

Resim.3.58 "Il Gasometro" (Gazometre) (Mario Sironi)

1936 faşist dönemdir. Milano'nun yaklaşık dörtte biri bombardımanlar yüzünden yıkılır. Özellikle şehrin merkezi ve konut bölgeleri bu yıkımdan etkilenirken, endüstri bölgeleri zarar görmeden korunur.

Resim.3.59 Paul Signac – Clichy Gazometreleri

Resim.3.60 Mario Sironi – “Il Colosseo”

Resim.3.61 Mario Sironi – “Il Gasometro”

1946'da şehirde yeni inşaat süreci başlar. Bunun sonucu göç hareketi, işçi yığılması ve büyük gerilimler baş gösterir³³.

1950'li yıllarda İtalyan yazar Giovanni Testori roman, hikaye, tiyatro oyunları yazmaya başlar. Yazdıkları daha sonra "Segreti di Milano" (Milano'nun Sırları) adıyla yayınlanır. Bovisa, Novate, Rosero gibi Milano'nun kuzeyinde kalan banliyöler bu kitabın başrolündedir: "Bu banliyöde herkes bulunur; hırsızlar, Barililer, dolandırıcılar, Abruzzolular, Napoli ve Venedikliler"³⁴. Bu yıllar göçün yoğun olduğu zamanlardır ve özellikle banliyöleri ele geçirmektedir. Bu dönemde kültürel hayat neredeyse kontrol dışı gelişmektedir denilebilir.

1960'larda, göç hareketinin neredeyse yarısı Milano dışını ele geçirmiştir. Yapılaşmanın %80'i demir yolundan uzakta gerçekleşmektedir, bu da işe gidebilmek için insanların arabaya ihtiyaç duymalarına sebep olmuştur. Bu türden bir gelişim banliyölerle şehiriçi alanlar arasındaki önemli bir farkı oluşturur, bu fark taşımacılıkla ilgili yaşanan sorundur. Şehir strüktüründe değişimler başlar, fabrikalar şehir dışına, bu yeni oluşan yerleşmelere yakın yerlere taşınır. Böylece mimarlık kültürü banliyölerle ilgilenmeye başlar ve buralarda kendi kendine yetebilen bölgeler yaratma fikri doğar, varolan bir şehir yapısını yeni bilinç ile yeniden şekillendirmek hedef alınır.

Son elli yıl içerisinde Milano önemli değişiklikler geçirmiştir. 'Mucizenin başkenti' olarak kent, İtalya'nın olağanüstü ekonomik patlamasına (*boom*) liderlik etmiş, ülkenin finansal ve endüstriyel merkezi olma rolünü üstlenmiştir.

Ancak ekonomik yükseliş başladığı gibi aniden durmuştur. Endüstriyel üretim başka yerlere kaymaya başlamıştır. İşçi ve öğrenci sınıfı, savaş sonrası dönemde kovulduğu şehir merkezinin yollarını işgal etmiş, on yıl süreyle Milano sahnesinde ön planda olmuştur.

Öğrenci gösterilerinin bitmesiyle Milano daha kritik bir aşamayla yüzleşmek zorunda kalır: de-endüstriyalizasyon yani endüstrisizleşme. Endüstri bölgeleri

³³ I. Baglio & S. Borroni, "Bovisa: Riqualficazione Formale e Funzionale: La Nuova Sede del Politecnico nell'Ex Area dei Gasometri", Politecnico di Milano Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, 1996, s.9.

³⁴ Aktaran: G. Fiorese, "Identità di Bovisa", *Politecnico Bovisa. Progetti per l'Area dei Gasometri*, Milano, Abitare Segesta Cataloghi, 1999, s:16-31.

terkedilmiş alanlar haline gelir. Birkaç yıl öncesine kadar hayat, gürültü, tüten bacalar, mesai başlangıcı ve bitiminde yığılan işçilerle dolup taşan bölgelerin üzerine korkutucu bir sessizlik çöker. Milano, endüstri şehrinde post-endüstriyel döneme acılı ve travmalı bir geçiş yaşar. Endüstrisizleşme dönemi, yenilenmiş bir şehrin yeni değerler kazanması ile tanımlanabilir. Bu yeni şehir geniş bir finansman ve servis kurumları dizisi, filizlenmekte olan bir moda endüstrisi, özel televizyon kanalları ve reklam ajansları sunar. '80'li yılların ortasından sonlarına kadar süren 'İçilesi Milano'yu * tüketme isteği giderek büyür.

Yeni siyasal güçler, sosyalistlerin ve demokratların düşüşüyle, artık tarihi sosyal temellerinden kopmuş, iş ve finans dünyasındaki yeni eğilimlere ayak uyduramayan geleneksel solcuların geçirdiği krizle boşalan yeri doldurur. '90'ların ortalarında başka güçler, özellikle Silvio Berlusconi'nin "Forza Italia" hareketi Milano'nun politik panoramasını değiştirir.

İtalyan tarihinin yirminci yüzyılında bütün kararlı hareketler, ekonomik genişleme, araştırmalar ve gelişme anları Milano'da başlamıştır. Şehir, İtalya'yı değiştiren ekonomik mucizenin kalbini temsil eder. '80'lerdeki endüstrisizleşmenin vurduğu ilk şehir burasıdır. Milano, '60'lı yılların yaratıcı ve endüstriyel tasarım devriminin merkezidir ve sonrasında modanın dünyadaki başkentlerinden biri haline gelmiştir. İtalya'nın tarihi Milano'nunkine sıkı sıkıya bağlıdır ve şehrin tarihi bütün ulusun tarihi gibi de okunabilir.

a. Bovisa'da Değişim Hareketleri

1900'lerin başında Bovisa tipik bir işçi bölgesidir. Bütün yüzyıl boyunca kırsal kesimden ve İtalya'nın güneyinden gelen göçmenleri, daha sonraları da türkleri, mısırlıları, fashıları toplamıştır. Demiryollarıyla çevrili bu alanda, '20'li yıllarda şehrin bitip kırsal alanın başladığını belli eden sınırlar net bir şekilde anlaşılmaktadır. Milano'dan göllerde gezi yapmak için çıkanlar, tarlaların ortasında inşa edilmiş devasa

* Reklam sloganı daha sonra şehir hayatının metaforu haline gelir.

fabrikaların kara baca sütunlarını görebilmekteydiler. '60'lı yıllarda fabrikalar kapanmaya veya şehirden uzaklaşmaya başlar. 1990'larda bölgenin bütün fabrikaları terkedilmiştir. Birçoğu yıkılır, kalanları da Mimarlık ve Mühendislik Fakültesinin merkezden uzak kampüsleri olarak kullanılmaya başlar. Bovisa sabahları mavi tulumlu işçilerin yerine, ellerinde proje ve tasarım dosyalarıyla yüzlerce üniversite öğrencisiyle dolmaya başlar. Bazı eski fabrikalar, kaybolmuş bir çağın anıtları olarak yaşamaya devam etmektedir, diğerleri ise bir umut arayışı içindeki göçmenler tarafından işgal edilmiştir. Bölgenin üretkenliğinin simgesi olan ve 1997'de boşaltılmış olan ünlü gazometreler, sanat müzeleri olarak yeniden projelendirilir.

Bovisa o dönemlerde şehirdışı sayılmaktadır. Yönetmen Ermanno Olmi'ye göre "Bovisa bölgesi 'çiftçi mahallesinin şehir uzantısı', 'evin, toplanma yeri olduğu yer'dir, bir 'işçi nehri' hergün belli saatlerde burdan geçip gitmektedir"³⁵.

1970'lerin başında Politecnico di Milano'da profesör olan Guido Canella tarafından yönetilen bir grup, belki de ilk defa olarak "bölgenin gerçek kimliğini yeniden oluşturma ihtiyacı"nı barındıran bir teklif hazırlar³⁶. Politecnico di Milano, yeni gelişim için birçok araştırma enstitüsünü görevlendirir; amaç, çökmüş kaynakların* yeniden tanınması, aynı zamanda kriz durumunun ve yeni bir üretim rejimine uygunluğun yeniden tanımlanmasını sağlamaktır.

1980'lerin sonuna doğru, Milano'nun endüstri alanlarının yaklaşık %20'si terkedilmeye başlamış veya çoktan terkedilmiştir. Bu alanlara kullanılmayan tren yolu alanları da eklenir. Bovisa, fabrikalar bölgesi, kullanılmayan rayları ve terkedilmiş yapılarıyla çöküntü alanına dönüşür.

1985'te Politecnico'nun Mimarlık Fakültesinde bu konu üzerine bir ders açılır. Öğrenciler, gazometreler bölgesine yeni peyzaj düzenlemeleri tasarlar; Politecnico'nun kürsüleri ve bitirme ödevleri bu konuyu ele alır; makineler için araştırma merkezi,

³⁵ Aktaran: John Foot, *Milano Dopo il Miracolo Biografia di una città*, Milano, Feltrinelli, 2003, s.38.

³⁶ G. Fiorese, a.g.m., s.26.

* Bunlar insanlık, malzeme, coğrafya, tarihte Milano endüstrisinin oluşumunu ve gelişimini sağlamış diğer öğeler olarak sıralanabilir.

araştırma merkezlerine bağlı küçük işletmeler, yeni interaktif Bilim ve Teknik Müzesi, konutlar, halkın boş zamanları için park tasarımları³⁷.

1987’de yeni Belediye Başkanı, Bovisa’da Politecnico için yeni bir fakültenin kurulmasını teklif eder. Hemen arkasından, ‘*Le città immaginate. Nove progetti per nove città*’ (‘Hayal edilmiş şehirler. Dokuz şehir için dokuz proje’) sergisinde (XVII. Trienal, 7 Subat-17 Mayıs 1987) başkanın Bovisa bölgesi için istediği dört proje sergilenir. Projeler Avusturyalı Gustav Peichl, ABD’li John Hejduk, Giorgio Grassi ve Guido Canella-Antonio Acuto’ya aittir. Canella-Acuto ekibi fakülte için eski gaz ofisi alanını teklif eder. Bu büyük fabrikaların ve gazometrelerin figüratif ölçeğine ve programın mimari açıdan mükemmelliğine işaret ederek 1987 Eylül’ünde Politecnico’nun Yönetim Kurulu, Bovisa’nın “yeni kampüs için en uygun yer olduğu, yeterince alan sağladığı” kararına varır³⁸.

1989’da yeni fakülte inşaatı başlar ve üç yıl sonra tamamlanır.

Gençler, 19 Kasım 1987’de, Bovisa için “Eski yıkıntıları yok edin, yeşil alan yaratın”, “Kır istiyoruz” türü sloganlar atmaktaydı³⁹. ‘Daha çok yeşil alan’ Milano’nun genelinde sağlanamamıştı. Gençler ne eski binaları ne de yeni hareketi benimsemişti. Ancak, 1989’dan itibaren Politecnico’nun yapıları Bovisa bölgesini değiştirmeye başladı. Bölgede yaşayan öğrenci sayısı artış gösterdi. Günümüzde Politecnico’nun terkedilmiş endüstri alanlarını kullanmaya yönelik hareketi devam etmektedir. Yeniden kullanıma yönelik açılan yarışmayı kazanan başka iki proje daha hayata geçirilmek için beklemektedir. Bu projelerden birisi Gazometreler için olanıdır ve bunların Çağdaş Sanatlar Müzesi olarak kullanılmasını öngörür. Ancak maddi olanakların kısıtlı olmasından dolayı proje gerçekleştirilememekte, başka fikirler üzerinde de çalışılmaktadır. Bovisa bölgesi için açılan yarışmayı birincilikle kazanan projelerden biri Ishimoto Architectural & engineering firm grubuna, diğeri ise Serete Italia SpA, Architecture Studio ve Studio Associato Brusa Pasqué grubuna ait olan projelerdir. Bu projelerden ilerleyen sayfalarda bahsedeceğiz.

³⁷ G. Fiorese, a.g.m., s.28.

³⁸ A.g.m., s.29.

³⁹ A.g.m., s.30.

Bugün Bovisa kimse için yıkılması gereken bir alan değildir. Şehircilik standartlarının sağlanabilmesi için gerekli bütün hesapların yapılmasına, yani düzenli bir değişim ve gelişimin gerçekleşmesi için gerekli sayısal parametrelere özellikle dikkat edilmiştir. Bunlar, yapı yoğunluğu, yükseklikleri ve binalar arası mesafeler; yapılaşmaya ayrılmış alanların kamu hizmetlerine ayrılmış alanlara oranı; halkın infrastrukturellerle ilişkisi, vb. olarak sıralanabilir. Yeni düzenleme, mevcut olandan ve demiryolu gibi infrastrukturel sistemlerden büyük ölçüde etkilenmiştir.

Yaya ve bisiklet için parkurlar düzenlenmiş, kamu alanları için gerekli şehircilik düzenlemeleri yapılmıştır. Bovisa'daki Politecnico kurallı bir yenileme hareketinden doğar. Bu hareket, konuyla ilgilenen herkesin ilk şehircilik kararlarının verilme aşamasından müdahalelerin tamamlanmasına kadar geçen süreçte söz sahibi olmalarını sağlar. Ancak yapılan çalışmalar sadece Politecnico için değildir. Bovisa'da tren istasyonunun açılması, gerekli yerlere üst ve alt geçitlerin yapılması şehir dönüşümlerinin öncü öğelerini temsil eder.

Bir bölgeye yaşam kalitesi ve kendiliğinden gelişecek bir merkezîyet vermek yüzeysel çözümlerle gerçekleşmesi mümkün olan bir girişim değildir. Sadece ulaşım araçları arasındaki bağlantıyı sağlamak, boş alanları bölgeye uyum sağlayamamış mega strukturellerle doldurmak, bazı güzelleştirme çabalarında bulunmak yeterli olamaz.

Şehri oluşturan farklı bölgelerin işlevleri, infrastrukturellerin ve servis alanlarının özellikleri, görüntüsü ve etkin donatımı üzerine bir dizi değişim faaliyeti başlatmak gerekir.

Önemli olan şehir dışındaki alanlara özel ve farklı işlevler önererek her 'banliyö şehrine' özel bir karakter kazandırmaktır. Bu işlevlere örnek olarak şunlar gösterilebilir: bilim ve teknik parkları; profesyonel yüksek eğitim merkezleri; yeni üniversite kampüsleri; çok amaçlı spor merkezleri; her türlü gösteriler için alanlar; kalıcı sergi alanları; sanat, antika ve koleksiyonculuk için pazar yerleri; toplanma ve konaklamaya yönelik sistemler; bilimsel ve sanatsal (örneğin müzik, moda ve sinema) sektörlere yönelik yaşayan müzeler; hem sanayi hem sosyal amaçlı gelişmiş tasarım merkezleri; doğa araştırmaları ve peyzaj tasarımı üniteleri; her yaş sınıfına uygun sosyal servis sistemleri; doğa ve kültürün takip edilebileceği araştırma parkları.

3.3.2. Bovisa Gazhanesi

a. Gazometre 1

Yapım: 1906 yılında Anglo-Fransız l'Union des Gaz firması tarafından inşa edilmiştir. Bölgedeki en eski gazometredir.

Yapının tasviri: Azaltılmış yapı elemanlarıyla basit bir yapısı vardır. Çelik çubuklardan oluşan çerçeve, bir teleskop strüktürünün mantığında çalışan ve içindeki gazın basıncıyla yükselen halkalarının hareketi için kılavuz görevi görür.

İşlev: Gazometre, üretilen gazın depolanması amacıyla kullanılmaktaydı. Gaz daha sonra gazometreden direk olarak evlere dağıtılıyordu.

b. Gazometre 2

Yapım: 1930 yılında Almanlar tarafından inşa edilmiştir.

Yapının tasviri: Yapı birinci gazometreyle aynı özellikler taşımakla birlikte ondan daha yüksektir.

İşlev: Yapı, gece üretilen ve gündüz dağıtılmayı bekleyen gazın depolanması için kullanılmaktaydı.

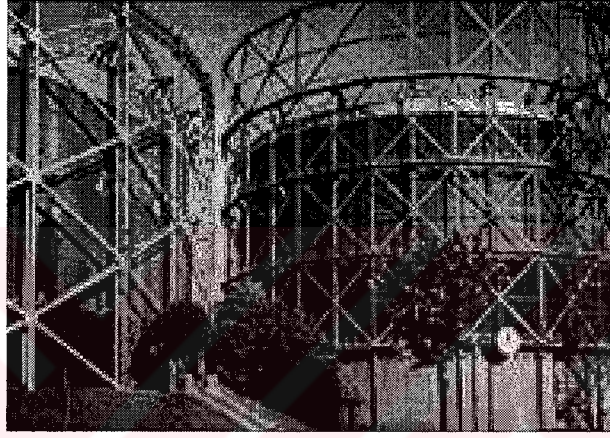
c. Gazometre 3

Yapım: 1953 yılında inşa edilen gazometre, gaz üretimine son verildiği 1994 yılına kadar kullanılmıştır.

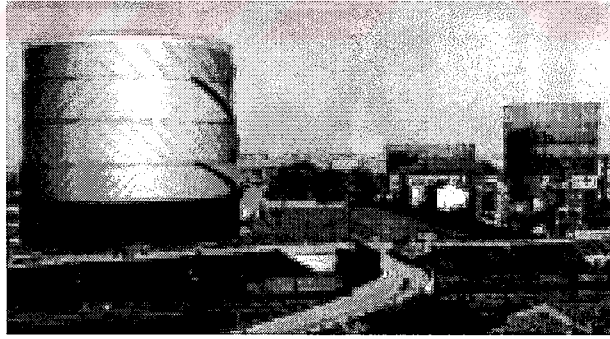
Yapının tasviri: Kapalı bir görüntüsü olan gazometrenin teleskopları haznenin içinde saklıdır. Haznenin zemine oturan seviyesi ile en üst kapağı arasında ulaşılabilen en fazla yükseklik 56.5 m'dir. Haznenin dış çeperinin çapı 63.2 m'dir. Strüktür olarak diğerlerinden farklılık gösterir: teleskoplar ve halkalar kendi kendini taşımakta, gerekli kılavuzlar sayesinde karşılıklı olarak birbirlerini destekleyerek hareket etmektedirler. Kılavuzlar diğer iki örnekte olduğu gibi dışarda değildir ve bu sebepten gazometrenin

çevresinde çelik bir iskelet bulunmamaktadır. Teleskopların hareket yönü, diğer iki gazometrede olduğu gibi dikey değil 45° açıdır.

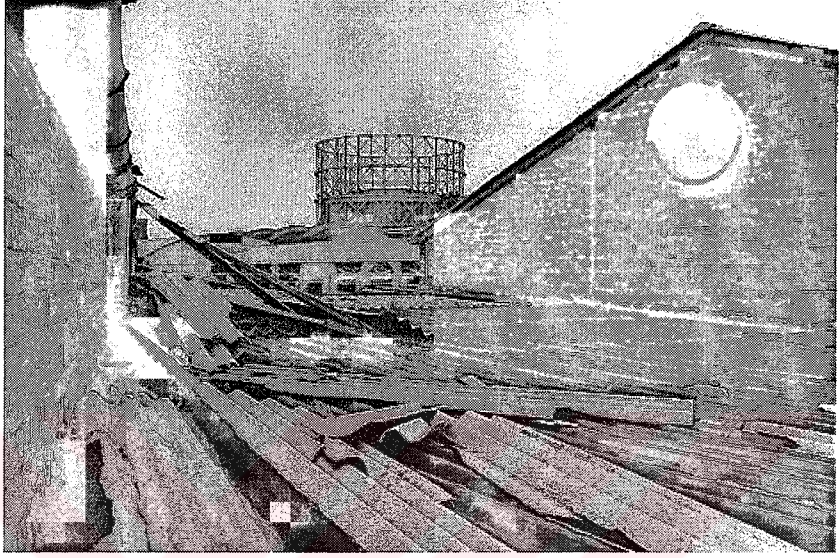
İşlev: Gazhanenin genişletilmesi yönünde duyulan ihtiyaçtan dolayı eklenmiştir.

Resim.3.62 Gazometre 1 ve 2

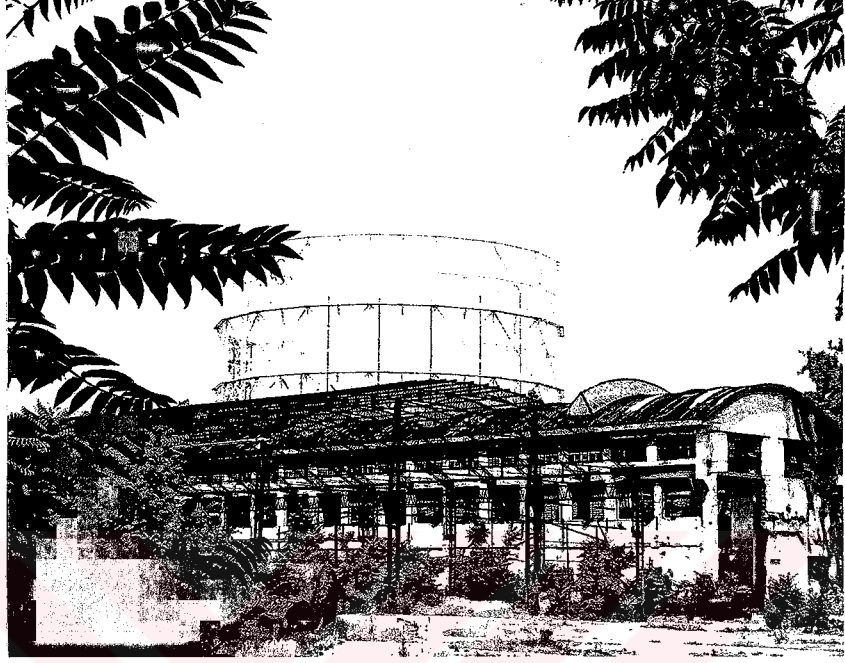
Resim.3.63 Bovisa Gazhanesi

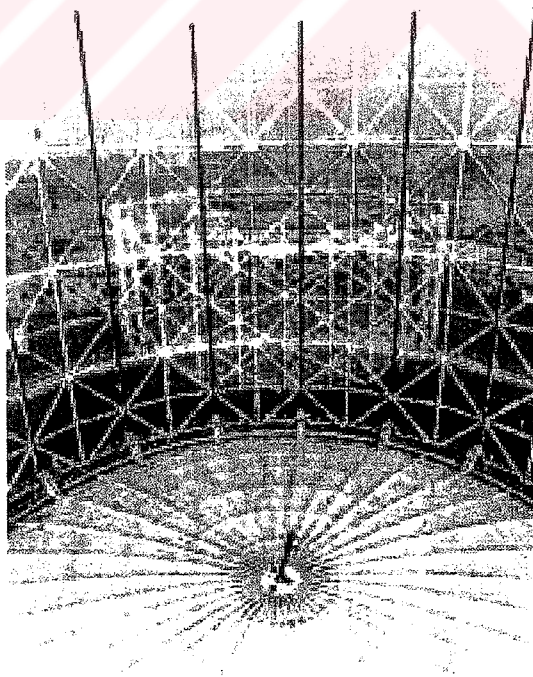
Resim.3.64 Bovisa Gazhanesinden görünüş (Fotoğraf: Walter Di Marino, 1986)

Resim.3.65 Günümüzde Bovisa Gazhanesi

Resim.3.66 Arazideki terkedilmiş bazı yapılardan görünüş

Resim.3.67 Gazometre 1 ve 2

3.3.3. Bovisa İçin Hazırlanan Projeler

Bovisa bölgesinde kurulacak yeni üniversite kampüsü için açılan yarışmaya katılan projeler, şehrin kültürel gelişimi ve bütün kuzey Milano bölgesinin peyzajı açısından çok önemli bir yeri olan bu özel alanın yeniden değerlendirilmesine yönelik çeşitli soruların ortaya konulmasını sağlamıştır. Katılımcılar öncelikli olarak bölge için bir 'şehir fikri' oluşturmaya çalışmışlardır. Yarışmanın programı üç ana işlevsel tema üzerine kurulmuştur: Politecnico di Milano'nun yeni kampüsü; kısmen üniversite faaliyetlerine de hizmet edecek konut alanları ve ticarete yönelik düzenlemeler; demiryolu işletmelerinin yeni idare binası. Bunların haricinde gazometre gibi endüstri yapıları, kamuya ait yeşil alanlar ve otopark alanları da programın kapsamına girmektedir. Yarışmaya sunulan projeler bu temalar arasındaki ilişkiye farklı şekillerde yaklaşmışlardır: Projeyi mimari ölçüğe indirgemiş, farklı yönelmeler ve yoğunluklar kullanarak bir orta yol bulmaya çalışmış veya varolan yapılaşmayı tamamen gözardı ederek farklı ve özgün bir şehir fikrine yönelmişlerdir. Ancak bütün projelerde ortak olan yeşil alan kullanımına gösterilen önem olmuştur. Park fikri programın parçaları arasında bağlayıcı görev üstlenir.

Yarışmayı kazanan iki projeden biri Ishimoto Architectural & engineering firm grubuna aittir. Planın açıklamalarıyla sunulan öneriler arasında bulunan tutarlılık açısından proje başarılı bulunmuştur. Ortaya konulan kanal fikriyle park 'adalara' bölünmüştür, üniversitenin farklı işlev 'limanlarına', konutlara ve servis alanlarına gotüren yürüme parkurlarının kesişimleri ayrı ayrı vurgulanmıştır. Yarışmayı kazanan ikinci proje ise Serete Italia SpA ile Architecture Studio ve Studio Associato Brusa Pasqué grubuna aittir. Bu projede, planın öngördüğü park düzenlemesi projenin geneline yayılarak ana tema haline gelir. Oluşturulan bu geniş boşluğu bölen ve Villapizzone istasyonu ile yeni kütüphaneyi birleştiren aks, yürüme parkurlarını içine alır.

Aşağıda Politecnico di Milano tarafından 1999 yılında yayınlanan “Politecnico Bovisa. Progetti per l’Area dei Gasometri” * adlı kitaptan alınmış, yarışmayı kazanan firmaların projeleri hakkında hazırladıkları tanıtım raporlarından kesitler sunulmaktadır.

a. Ishimoto Architectural & Engineering Firm’e Ait Kampüs Projesi

Proje alanı olan Bovisa, geçmişte yüksek yoğunlukta enerji dağıtım alanı, elektrik işletmelerinin binaları, mal indirme-bindirme istasyonlarının merkezi olarak bilinmekteydi. Buraya yüksek miktarda ham madde geliyor, daha değerli ürünler haline dönüştürülüyor ve tüketimlerinin yapılacağı merkezlere gönderiliyordu.

Önerilen proje Bovisa alanının yeniden, günümüz çağdaş toplumunu niteleyen üretim ve dağıtım işlemlerinin içiçe geçtiği alanlar birliği gibi anlaşılabilir modern bir kanal haline dönüştürülmesini önermektedir. Bölgede önceden varolan tarihi yapıların ve bitki türlerinin peyzaj-şehircilik ve biçimsel anlamdaki dönüşümüyle anlatılmak istenen, tarihe aktif bir korumacılık işlemi aracılığıyla kentsel değerini geri kazandırmaktır. Bu işlem eskinin yeniyle uyumunu sağlamakta ve yeninin eskiyi yüceltmesine izin vermektedir. Tarihi miras korunarak, yenilenmiş bir şehir peyzajı elde edilir.

Koruma ve bölgesel anlamda yeniden hayat verme (*rejenerasyon*) alanında bir örnek haline gelmek isteyen şehir için, bu işlem sadece alanı toprak kirlenmesi ve bozulmasından kurtarmak değil, enerji, mikro-klima ve su ihtiyacı açısından da kendi kendine yeterli hale getirmek anlamına gelir.

Bovisa bölgesinin iki yanı demiryollarıyla yani bir çeşit surla sınırlandırılmıştır. Bu durum bölgeye şehir içinde şehir olma özelliği katmaktadır. Bu da, daha önce varolmayan, yeni bir kentsel yapı tipolojisi yaratma şansı sağlamaktadır.

Proje, birlikte işleyen bazı mekansal ve işlevsel sistemler kullanarak *bağlayıcı-şehir* olarak adlandırılabilir bir kentsel yapıyı oluşturmayı önerir. Projenin başlıca prensipleri, peyzaj düzenlemesi, haç şeklindeki kanala ait merkez park, doluluk-boşluk

* Politecnico Bovisa. Gazometreler Bölgesi için projeler

arasındaki ilişki, ada, kentsel akslar, hareketli birimler ve bilgi ağları olarak sıralanabilir.

Kuzey-batıdan güney-doğuya doğru ilerleyen yeşil aksla birlikte bir haç şekli oluşturan merkez parkta insan ve bilgi trafiğinin büyük kısmı toplanmaktadır. Park, hem dış dünyayla karşılaştırıldığında kanal, hem de parka cephesi olan dört yapı alanı için bağlayıcı-kanal işlevleri görür.

Bovisa'da tek bir kentsel dokunun oluşturulması, herşeyi üç ana yönlendirici hat üzerine kurma kararıyla sağlanmıştır: Politecnico'nun çeşitli binaları arasındaki bağlantı; AEM spA enerji şirketine ait önceden varolan binalar arasındaki ve bu binalarla kurumun yeni binaları arasındaki tarihi parkur; merkez parka dağıtılmış çeşitli kamu yapılarını bağlayan kentsel akslar (Resim.3.68).

Bu üç yönlendirici hat, aralarındaki ilişki sayesinde proje alanının kentsel mekanının düzenlenmesi için gerekli şartları belirler. Karşılıklı kesişmeler *adalar*, başka bir deyişle insan ölçeğine uygun mekanlar oluşturur; böylece geniş arazi bölünerek yeni ve eski çeşitli binalar arasındaki bağlantının sağlanması kolaylaşır.

Bu şekilde biçimlendirilmiş proje alanı yeşil bir duvarla çevrilidir ve bütün alanı kontrol ederek dışarıdan görülmesini engeller.

Politecnico di Milano tarafından kullanılması öngörülen yapıların mekansal ve dağıtım prensibi ise *kanala ait park* ile uyum içindedir ve doluluk boşlukların gelişimi üzerine kurulmuştur.

Proje alanında bulunan üç gazometre binasının kullanımına yönelik önerilere gelince, AEM spA şirketi tarihinin sembolü olan iki gazometreden biri için Oditoryum, diğeri için ise bunu tamamlayan bir yapı (halk koroları merkezi) işlevi düşünülmüştür. Gösteriler için iki mekan yaratılmıştır: alt kısımdaki yarımküre haznenin içine oditoryum yerleştirilmiş, üst kısma açık tiyatro tasarlanmıştır, gazometreyi çevreleyen metal strüktüre ise hareketli ve ışıklı ilan panolarını taşıyıcı görev verilmiştir. Korocular için ayrılmış ikinci gazometrenin strüktürü yönetici personelin günlük çalışma mekanını da barındırır. İki silindirik yapı birbirine köprülü bir parkurla bağlanır (Resim.3.70). Gazometrenin çelik strüktürüyle çevrili açık tiyatro, gerek halk gerekse öğrenciler tarafından çeşitli gösteriler için kullanılabilir.

Bu iki yapının mekan dağılımlarında, üniversite için de düşünölen doluluk boşluk arasındaki zıtlıktan esinlenilmiştir: doluluk oditoryum mekanı, boşluk varolan metal ströktür tarafından temsil edilir.

b. Serete Italia SpA, Architecture Studio, Studio Associato Brusa Pasqué Grubuna Ait Kampüs Projesi

Politecnico di Milano'nun yeni bölgesel düzenlemesi, şehrin bir bölümünün yani en eski endüstri alanlarından biri olan Bovisa'nin yeniden değerlendirilmesine önayak olmaktadır.

Sözkonusu yarışma Politecnico'nun yenilenmiş ve eğitim mekanı olarak kullanılmaya uygun alanlar kazanmasının yanında, yeniden değerlendirme amacıyla gerçekleştirilen bir dizi girişimin son parçasıdır.

Politecnico'yu en çok zorlayan aciliyetlerden bir tanesi insan yoğunluğudur: 1990 yılında öğrenci başına düşen alan 3,5 m² iken Avrupa standardı yaklaşık 15 m² dir. Eğitim üretkenliği için gerekli seviyeyi elde etmek amacıyla daha yüksek bir standarda ulaşmak en temel hedeflerden birini oluşturmaktadır.

Politecnico'nun Bovisa'daki yeni merkezinin demiryollarıyla direk bağlantısı, üzerinde çok tartışılmış ve değişiklikler yapılmış bir konu olmakla birlikte, Milano şehri ve Lombardia bölgesi için belirleyici bir karar olmuştur ve günümüzde bu bölgede gerçekleştirilmiş en başarılı örneklerden birini temsil eder.

Bovisa'daki yeni üniversite alanı, bilinen geleneksel kalıplardan çıkma isteğinin göstergesidir. Ne tarihi *üniversite şehri* fikri, yani geçmişte olduğu gibi şehrin yapısına tamamen entegre olmuş bir gerçeklik; ne de şehirden tamamen koparılmış, *kampüs* olarak adlandırılan, alanın genelinde öğrencilere ve öğretim görevlilerine ayrılmış konut yapılarının hakim olduğu, bağımsız ve merkezden uzak yerleşimler olan batılı modeller referans olarak alınamaz. Gözönünde bulundurulan bu noktalardan ortaya, yeni bir üniversite kültürü ifadesi haline gelen bir gerçeklik doğar: aralarında bağlantıda olan farklı birçok işlevin ve uzmanlık alanının biraraya gelmesinden oluşan yenilikçi özel bir bölge.

Mimarlık, işlevsel ve bilim kültürü merkezine uygun teknolojik yenileme gibi konseptlerin yorumlayıcısı gibi kullanılır. Proje alanı, bilim merkezi için gerek saf gerekse uygulamalı araştırma açısından çok uygundur ve iletişimde olduğu şehirle karşılıklı yardımlaşma ilişkisi içerisindedir.

Projenin ihtiyaçları, parkı yeniden kullanılabilir kılma ve düzenleme işlemi ve mevcut bulunan yapıları arsanın tarihi anısı olarak koruyarak yeni yapıları entegre etme olarak belirlenmiştir. Ortak kullanıma ayrılmış park ise bütün mekansal düzenlemelerin rehber ögesidir: güney-doğu / kuzey-batı aksı üzerindeki park ve güney-batı / kuzey-doğu aksı üzerindeki üniversiteye ait yapıların açık alanları ve yeşil alan sistemi, mümkün olan en geniş ölçekte şehrin kamusal yeşil alan sistemi ile bağlantıları sağlayacak şekilde düzenlenmiştir (Resim.3.71).

c. Serete Italia SpA, Architecture Studio, Studio Associato Brusa Pasque Grubuna Ait Çağdaş Sanatlar Müzesi Projesi

Serete Italia SpA, Architecture Studio ve Studio Associato Brusa Pasqué grubu, arsadaki iki ikiz gazometre için “Museo del Presente” yani Çağdaş Sanatlar Müzesi işlevi öngörmüştür. Hayata geçirilmesi planlanan proje de budur. Bu projeye göre, yapılan müdahaleler dışardan anlaşılmayacak şekilde yapıların içinde mümkün olduğunca fazla boş alan bırakmaya veya yerleştirilecek donanımların en az işgalci olmasına dikkat ederek geçici sergilere yönelik geniş salonlar oluşturulmuştur. 1 ve 2 numaralı bu gazometrelere ek olarak, eski basınç odası ve makine dairesi de müzenin bünyesinde yer alacaktır.

İki gazometrede de kampana yani bombeli üst kapak yükseltilecektir. Birincisinde kapak dinlenme pozisyonuna göre 2 m, ikincisinde ise 5 m kaldırılacaktır. Bu işlem içerden, her cm’de bir kontrol edilerek ve böylece tam yataylığı bozulmadan gerçekleştirilecektir.

“Tabanı yerin 2,5 m altında olan gazometre 1, üst kapağın sabitlenmesiyle yaklaşık 10 m yükseklik, net 56 m çap ve 2368 m² alanlı bir hacim sunacaktır. Sergi alanının ana girişi, yapının toprak setine sonradan açılmış betonarme büyük bir kapıdan

olup, burdan bilet gişesine ulaşılır. Bu noktadan, gazometrenin duvarına açılacak pencereden mekanın içine doğru bakmak mümkündür. Bu pencere sayesinde duvarın kesiti de görülebilir. Girişten merdivenlerle haznenin –2.5 m kotundaki tabanına ulaşılır. Burada müzenin tuvaletler, ziyaretçiler için dükkanlar gibi diğer birimleri yer alır. İç mekanda çelik strüktür korunarak sağlamlaştırılacaktır ve gerektiğinde eserlerin sergilenmesinde yardımcı olarak kullanılacaktır. Üst kapağın iç yüzeyi özgün sac malzeme görülecek şekilde korunacak, dışarda ise üzeri aynı formda bir tonozla örtülecektir”⁴⁰.

Kısmen yere gömülü olan gazometre 1’den hafif eğimli bir rampayla yer seviyesinde olan gazometre 2’ye geçilecektir. Gazometre 2’nin iç yüksekliği 18 m’ye sabitlenecek, net iç çapı 48 m, alanı ise 1850 m² olacaktır. Beton zemine, merkeze odaklanmış ve iç içe geçmiş bir dizi çelik halka yerleştirilecek, böylece serginin değişik strüktürleri bunlara ankrajlanabilecektir. “Projenin sonunda; 4700 m² sergi alanı (iki gazometreye bölünecek), 900 m² kamu hizmetleri alanı (kitapçı, restoran, danışma), 1000 m² sergi için servis alanları (ofisler, laboratuvarlar) ve 1200 m² depo alanı sağlanacaktır”⁴¹.

İki gazometrenin özgün hareketli strüktüründen sadece en iç yüzeyler kalacaktır. Teleskopun en dış iki halkası havalandırma, elektrik, güvenlik, vb. tesisatlarının yerleştirilebilmesi için kesilecektir. Strüktürün korunması açısından bakarsak projenin negatif yönü, yapılacak müdahalelerin geri dönüşümünün olmaması ve gazometreleri doğalarına aykırı bir stabiliteye taşıyacak olmasıdır.

Yapısal özellikleri bir tarafa bırakıp işlevsel açıdan bakarsak, Milano şehrinin yukarda belirttiğimiz türden bir Çağdaş Sanatlar Müzesi’ne ihtiyaç duyduğunu söyleyebiliriz. Sanat eleştirmeni Gillo Dorfles, “Yirmi yıl öncesine kadar tasarım ve çağdaş sanatın önemli merkezlerinden biri olan Milano’nun, artık bu özelliğini kaybetmeye başladığını, Paris, Düseldorf, hatta Barselona gibi başka Avrupa kentlerinin

⁴⁰ Elisabetta Artuso, “Gasometri: Strumenti per la Conservazione”, Politecnico di Milano Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmamış Bitirme tezi, 2000, s.299.

⁴¹ *Il Progetto Architettonico*. Erişim: 21 Kasım 2002. [WWW document]. URL <http://www.milano.artecontemporanea.org/museodelpresente/gasometri.htm>

yaptıkları atılımlarla Milano'nun önüne geçtiklerini" belirtir ⁴². Bunun sebepleri arasında İtalya'nın girişimci özelliğini kaybetmeye başlaması söylenebilir. Diğer Avrupa ülkelerinin aksine İtalya müzeler konusunda bir ilerleme kaydedememektedir. Günümüzde modern sanat koleksiyonlarının çoğu, kendisi birer tarihi eser niteliğinde olan binaların içinde sergilenmektedir. Mimar Italo Rota (2004), Milano'daki Triennale'nin* düzenlediği bir söyleşide İtalyan mentalitesine karşı eleştirilerde bulunmuş, "İtalyanların yeni yapı inşa etmektense eski bir binayı restore ederek kullanmayı tercih ettiklerini, yeni yapıya para harcamaktan kaçındıklarını" belirtmiştir ⁴³. Bu haklı bir eleştiridir çünkü tarihi bir yapının içine yeni bir müze yerleştirirken koruma ve yenileme arasındaki dengeyi kurabilmek, çağdaş müzelerin esnekliği ile varolan yapıların katılığı, sabitliği arasındaki zıtlık sorununu aşabilmek gibi zorluklarla karşılaşılır ve aksini kanıtlayacak örnekler bulunsa da sonuç başarısız olabilir.

Müze, son yıllarda kültür, turizm, imajın ticarileşmesi, eğitim, bilginin yayılması gibi konuların kapsamına girmiştir. Müze terimi artık eskiden olduğundan çok daha karmaşık bir anlama sahiptir ve eserlerin saklandığı yer olmaktan çok daha ileriye gitmiştir.

Yirminci yüzyılın başlarında gerçekleşen bir kırılmayla sanat üretimi 'varlığını' tamamen değiştirmiş, Duchamp'ın her türlü nesnenin 'sanat'a dönüştürülebileceğini kanıtlayan eserleriyle; doğrudan doğaya yerleştirilen *Land Art*'larla; kentin duvarlarını birer tual gibi kullanan böylece kentin kendisini bir müzeye dönüştüren Keith Haring'in duvar resimleriyle; duyularımızı hedef alan ve sadece gerçekleştikleri dakikalarda varolup sonra biten *performancelar*la en uç noktalara varmıştır. Sanat değişmiştir, müze de değişmiştir. İhtiyaç duyulan hacimler ve işlevleri farklıdır. Sanatçılar artık özgün mekanlara ihtiyaç duyar.

Milano'da sanata adanmış birçok müze, enstitü ve galeri bulunmaktadır ancak bunlar işletme sorunlarından dolayı ya kapalı ya da kısmen açıktırlar. Varolan müzeler

⁴² Aktaran: D. Galimberti & M. Morgan & M. Patrizio, a.g.y., s.43.

* 1930'ların başlarında tasarlanan ve 1933'te açılan, bir dizi konferans ve deneysel mimari projeleriyle birlikte sanat, mimarlık, tasarım ve şehircilik sergileri düzenleyen bir enstitüydü. Günümüzde zengin ürün koleksiyonu ve Milano'nun tasarım geleneğini oluşturan ve yayan sergiler dizisiyle Triennale, tasarım *tarihi* deposu haline gelmiştir.

⁴³ Italo Rota, *Milano - Mediolanum/ [terra di mezzo]. Quale identità?*, Milano, Triennale, 03 Mart 2004.

eskidir, yalnız sanat değil hiçbir şey için modern bir müze yoktur. Sadece 1947-1953 yılları arasında tasarlanmış olan P.A.C.* yani Çağdaş Sanatlar Pavyonu vardır ki bu da müze değil bir sergi galerisi niteliğindedir.

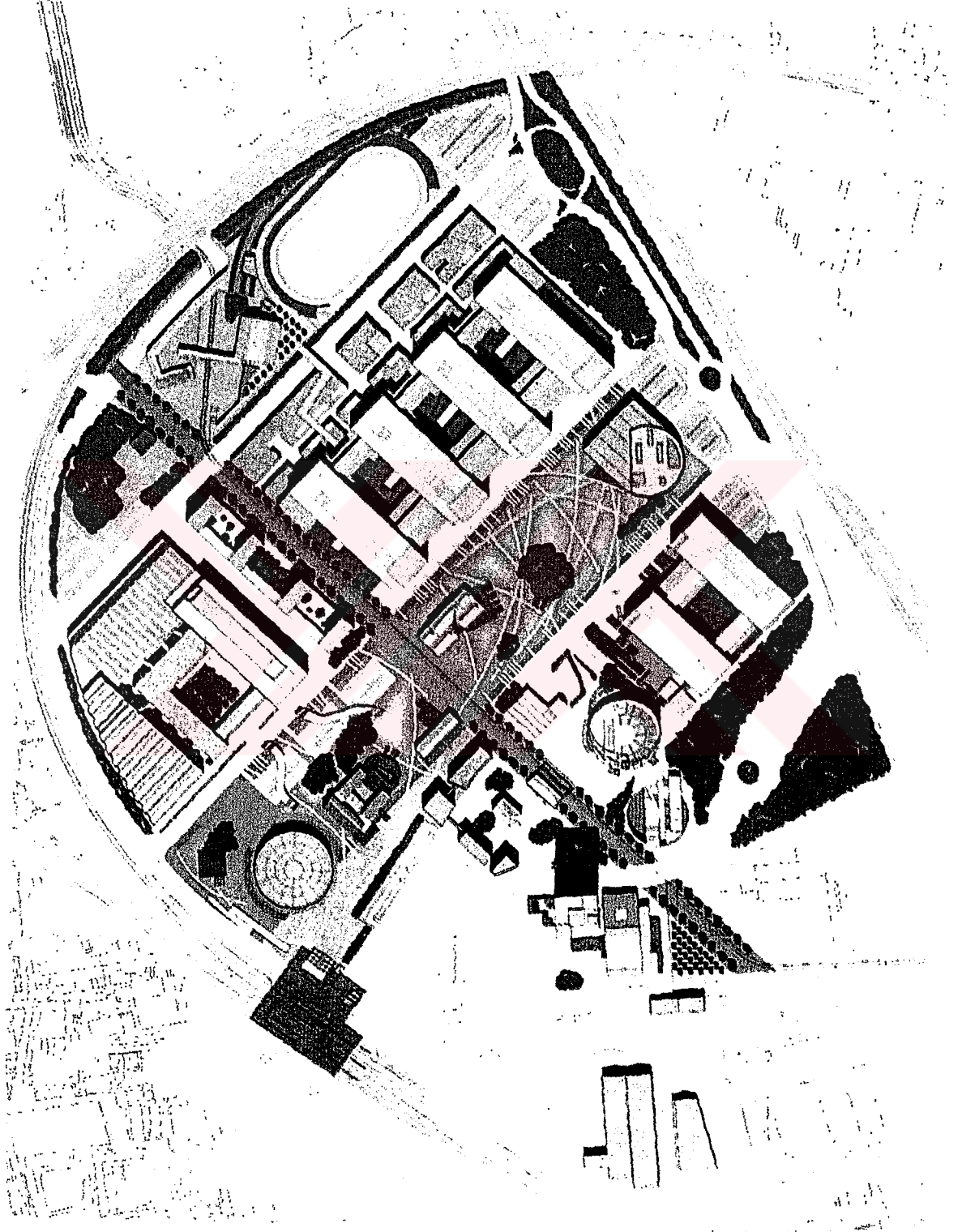
Mimar David Chipperfield (2004), Triennale'deki aynı söyleşide turizmin kent için önemli olduğunu, Milano'nun da bunu farkettiğini söylemiştir. "Barselona ve Londra'nın son yirmi yıl içinde *Landmark*larla** imajlarını geliştirdiğini, *landmark*ın ticari bir öge haline geldiğini ve ticari pazarın gelişebilmek için *landmark*lara ihtiyacı olduğunu" belirtmiştir⁴⁴.

Bilbao, önceleri küçük bir endüstri kentiyken girişime ihtiyaç duymuş ve Guggenheim Müzesi sayesinde büyük bir değişim geçirmiştir. Şimdi birçok kent Bilbao gibi olmak istemektedir. Milano şehri, halen inşaat aşamasında olan ve 2005 yılı şubat ayında açılması öngörülen, tasarımını mimar Massimiliano Fuksas'ın üstlendiği yeni fuar alanından yüksek beklentiler içerisinde. Aynı tür girişimin gazhane bölgesi için de yapılarak müzecilik adına öncü bir adımın atılması umulmaktadır.

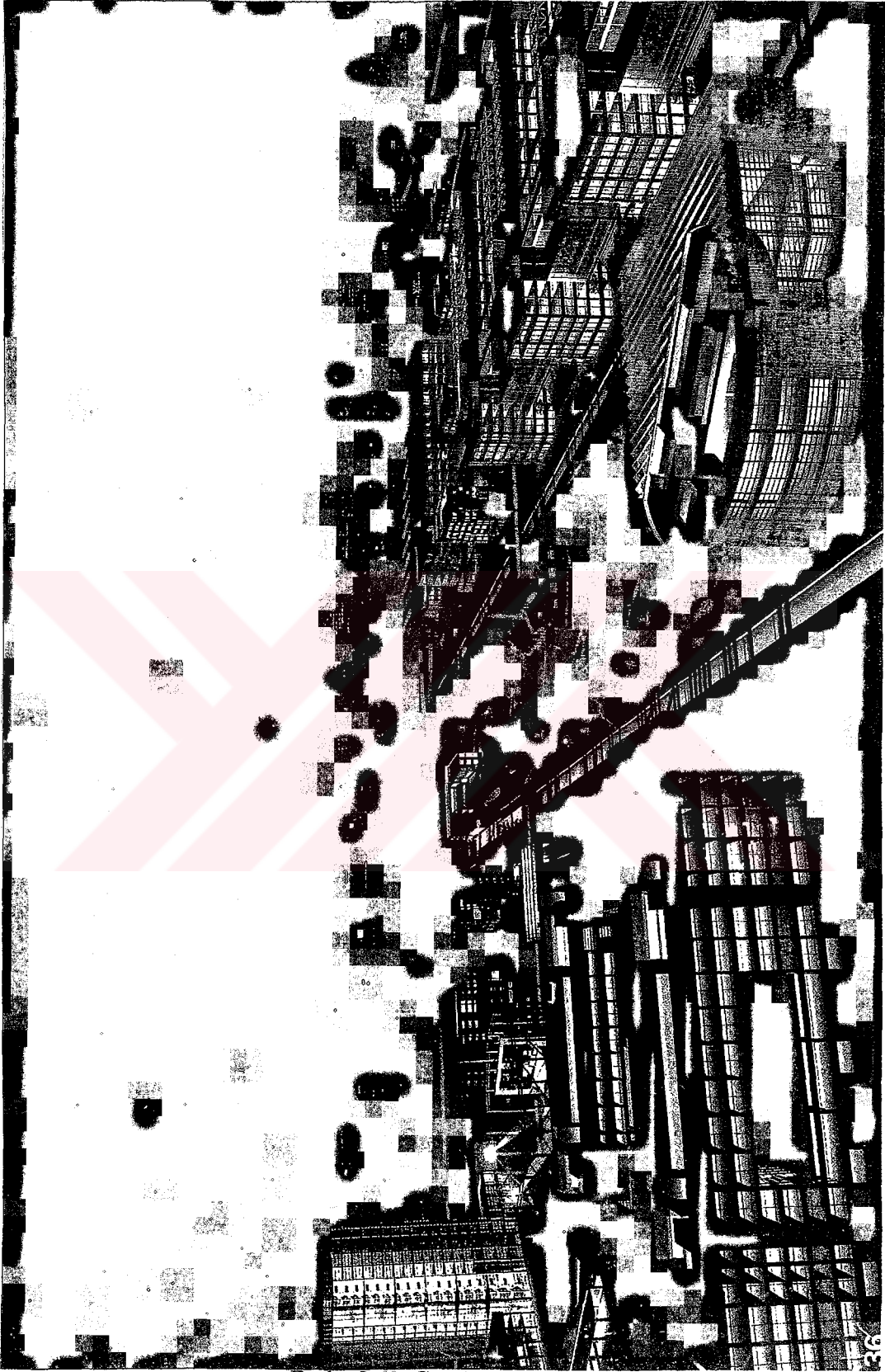
* Padiglione d'Arte Contemporanea.

** Bir alana yerleştirilen dikkat çekici ve ilgi uyandırıcı nesne.

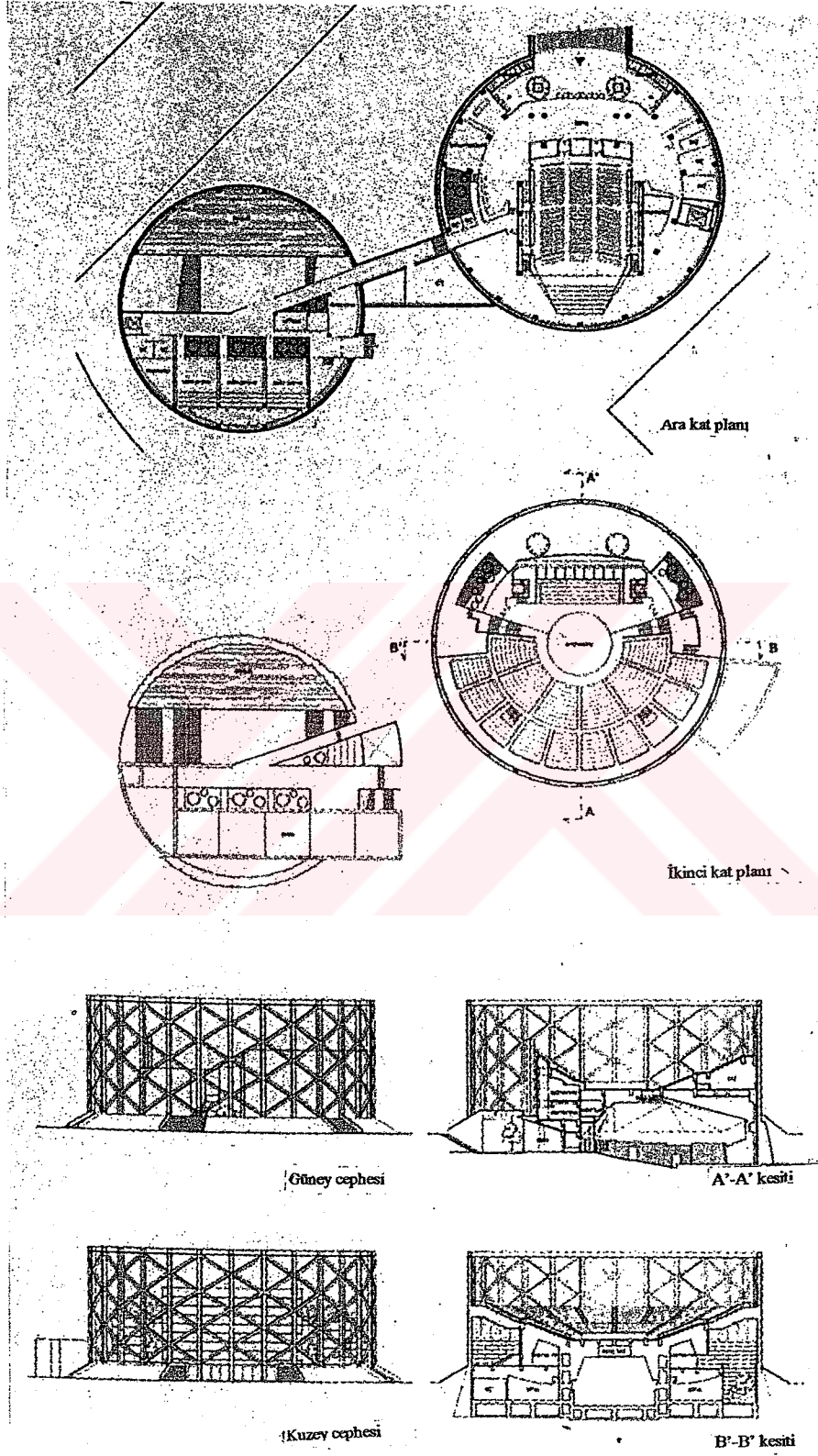
⁴⁴ David Chipperfield, *Milano - Mediolanum/ [terra di mezzo]. Quale identità?*, Milano, Triennale, 03 Mart 2004.

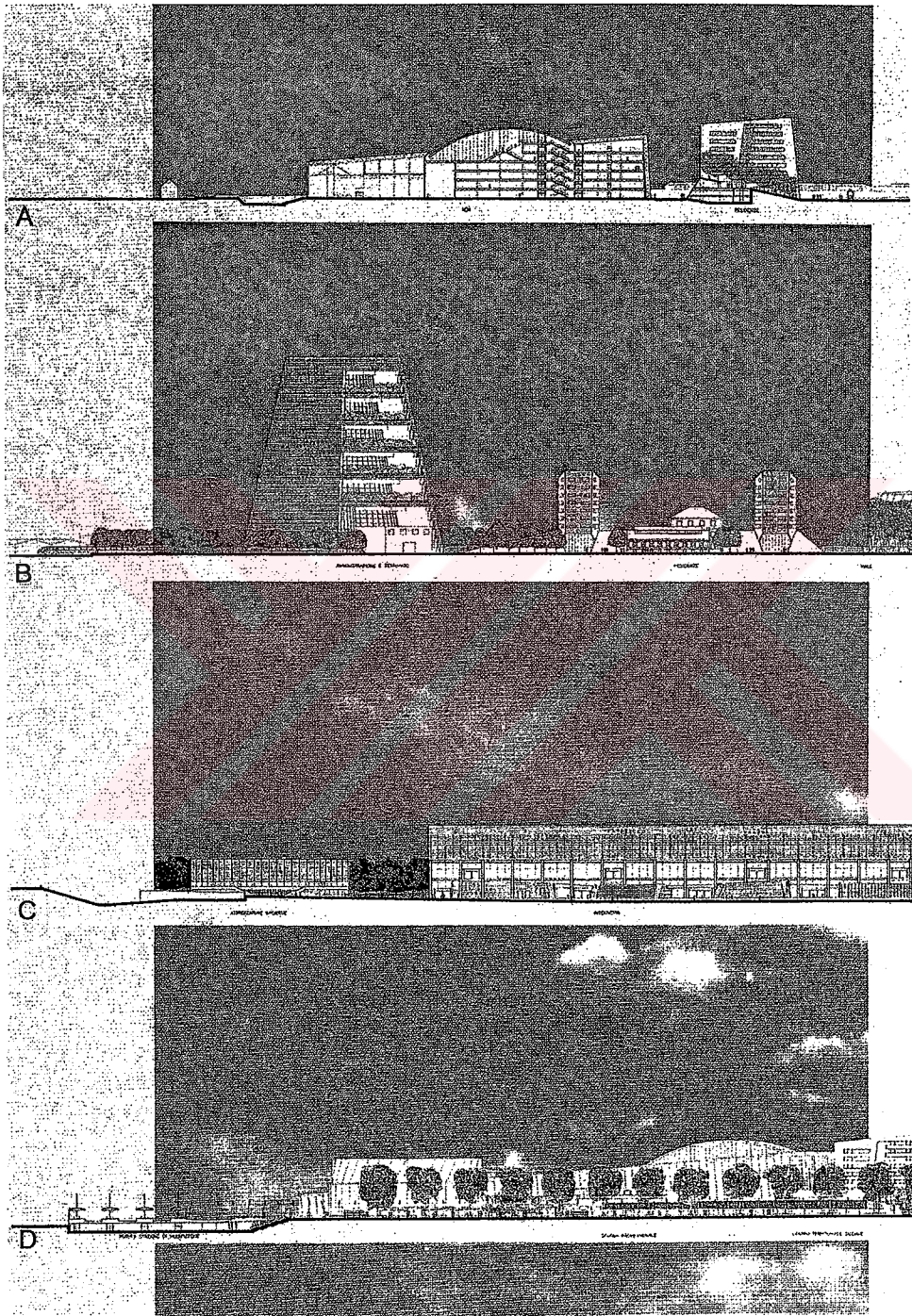
Resim.3.68 Ishimoto Architectural & Engineering Firm'e ait proje - Vaziyet planı

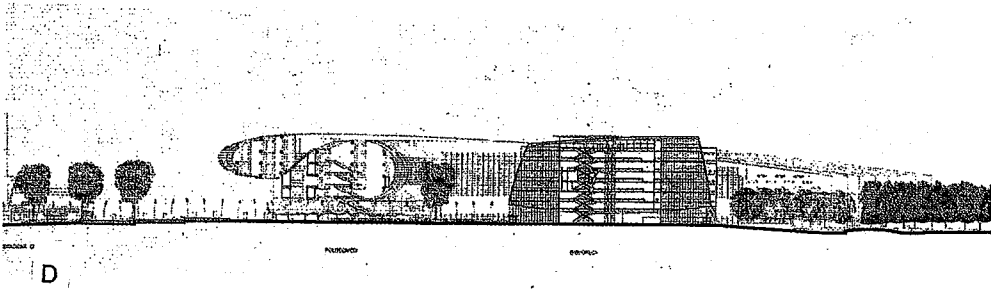
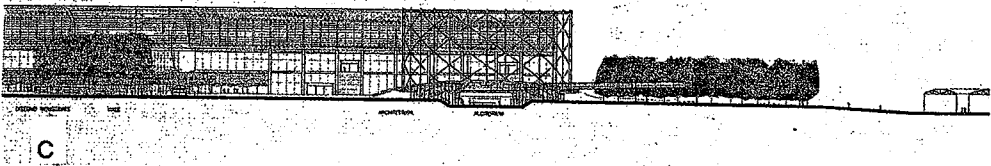
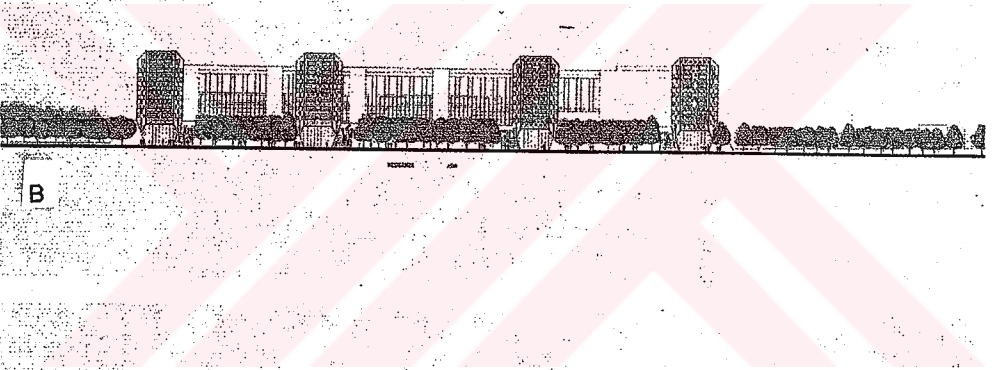
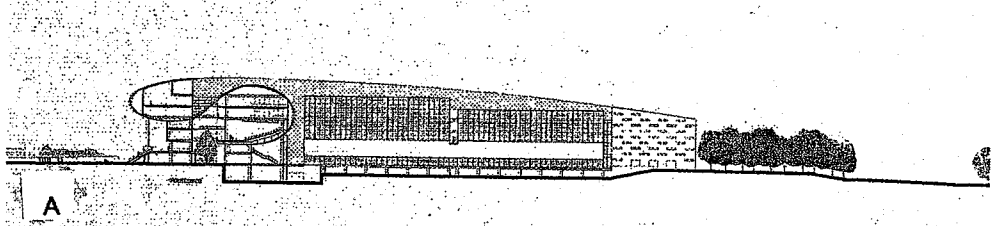

Resim.3.69 Genel görünüş

Resim.3.70 Gazometre 1 ve 2, plan-kesit-görünüş

Resim.3.72, 3.73 Kesit-görünüşler

IV. İSTANBUL'DA AYDINLATMA TARİHİ VE GAZHANELER

Uzun geçmişi boyunca İstanbul'un aydınlatma sorunu ilginç aşamalar geçirmiş, XVI. yy. başlarına dek İstanbul sokakları geceleri karanlıkta kalmıştı. Bizans Döneminin ilk yüzyıllarında aydınlatma saray ve evlerde yağ lambaları ile sağlanmaktaydı. Bütün Bizans'ta olduğu gibi Konstantinopolis'te de çanak şeklindeki ve genelde seramik, cam veya madenden yapılan yağ lambalarının yerini, VII. yy.dan sonra zeytinyağıyla yapılan mum kandilleri aldı.

1453 yılındaki fetihten sonra da aydınlatma için aynı araçlar kullanılmaya devam edilse de muma alternatif olarak meşale de kullanılmaktaydı. Hiçbir aydınlatma sisteminin bulunmadığı sokaklarda, karanlıktan yararlanılarak hırsızlık, soygun gibi olayların önlenmesi için, evlerin ve dükkanların önü fener asılarak aydınlatılmaktaydı, ayrıca arada bir geceleri fenersiz sokağa çıkma yasağı konurdu. Kentin, İstanbul Efendisi ünvanı verilen Kadının yönetimi altında olduğu XVI. ve XVII. yy.'larda bekçiler ve devriye gezen inzibatlar fener taşıdıkları için, görev yaptıkları yerleri de aydınlatmış olurlardı. Ne var ki, bekçi başına yaklaşık yirmi sokak düştüğünden, bekçi fenerlerinin uygun bir aydınlatma sağladıkları söylenemezdi. Bu sebepten XIX. yy. başlarında, ilk önce, sokakları halkın aydınlatması kararı alındı.

Petrol, 1850'lerin sonlarına doğru ABD - Pennsylvania'da keşfedilmiş ve kısa sürede Avrupa'da kullanılmaya başlanmıştı. Osmanlı'ya da ticari mal olarak gelmesi gecikmedi. Başta yabancılar ve zengin halk tarafından kullanılan petrol, mum ve zeytinyağı kandillerine oranla daha fazla ışık verdiği için kullanımı bütün ülkede hızla yayıldı.

Havagazının kullanımı ise Sultan Abdülmecit döneminde, 1853 yılında Dolmabahçe Sarayı'nın aydınlatılmasıyla başlamıştı. Sarayın has ahırlarının arka kısmında inşa edilen Dolmabahçe Gazhanesi bu amaçla kurulmuştu. 1857'de ise havagazının üretim fazlalığıyla 370 000 nüfuslu İstanbul'un sokakları aydınlatılmaya başlandı.

Böylece önce Dolmabahçe Sarayı aydınlatılmış, sonra da havagazı ile aydınlatılmış ilk sokak lambaları Rue de Pera (Beyoğlu) ve Yüksek Kaldırımında görülmüştür. Bir süre sonra da Pera sakinlerinin evlerine havagazı tesisatı döşetmek için izin aldıkları görülmüştür.

Dolmabahçe Gazhanesi şehrin aydınlatılmasında yararlı olunca tüm şehrin havagazı ile aydınlatılması düşüncesi gelişmiştir. “Bu nedenle Yedikule’de 1880 yılında tamamlanarak hizmete açılan bir gaz fabrikası inşa edilmiştir. Yedikule Gazhanesi sosyal hizmet için İstanbul’da kurulan ilk havagazı fabrikasıdır”⁴⁵.

Daha sonraları Anadolu yakasında Beylerbeyi Sarayı inşa edildiği sırada da, Beylerbeyi Sarayının aydınlatılması için Kuzguncuk Gazhanesi yaptırılmıştır. 1865 yılında inşa edilen gazhane zamanla çevreye de hizmet vermeye başlamıştır. Ancak bu tesisin boyutları ve üretim kapasitesi açısından fazla önemli olmadığı söylenebilir. Zaten bir süre sonra yetersiz kalınca yerini 1891 yılında hizmete açılan Kadıköy Gazhanesine bırakmıştır.

Elektriğin aydınlatmada kullanılmaya başlaması ise Avrupa’ya oranla gecikme göstermiştir. XIX. yy.’ın başlarında önemli gelişmeler görülmüş, ancak yüzyıl sonlarına doğru kullanılmaya başlamıştır. Öncelikle tramvaylara, ardından da özel tesisata elektrik verilmiştir.

İstanbul’da elektrik 1914’te üretilmişse de sokakların elektrikle aydınlatılmasına ancak 1920’de başlanabilmiştir⁴⁶.

Cumhuriyet Döneminde havagazı, petrol ve lüks lambaların kullanımı hızla azalma göstermiş, buna karşılık yerlerine çok sayıda elektrik lambası konmuştur.

⁴⁵ Archifact.net. (2002, 28 Şubat). *İstanbul Gazhaneleri*. Erişim: 05 Ekim 2002. [WWW document]. URL http://www.archifact.net/archifact/html/1/2002/20020228/20020228_1.html

⁴⁶ Zafer Toprak, “Aydınlatma”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt I., Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993, s.478.

4.1. DOLMABAĞÇE VE YEDİKULE GAZHANELERİ

1842-1856 tarihleri arasında inşa edilen Dolmabahçe Sarayı'nın aydınlatılması için bir de gazhane inşasına ihtiyaç görülmüş ve bu amaçla Dolmabahçe Gazhanesi inşa edilmiştir.

“Dolmabahçe Gazhanesi, önceleri yalnızca sarayların aydınlatılmasında kullanılmaktaydı. 1855'te ise Şehremaneti'nin girişimleri sonucu, sarayların aydınlatılmasından artan üretim fazlası havagazıyla, ilk olarak İstanbul'un Beyoğlu Caddesi (Cadde-i Kebir) aydınlatılmıştır”⁴⁷. Böylece, sokakları aydınlatmada petrolden önce havagazı hizmete girmiştir.

1857 yılının başında padişahın emri gerçekleştirilerek, Dolmabahçe'deki Gazhaneyle Galatasaray arasındaki alana döşenen havagazı boruları ve dikilen fenerlerle, Rue de Pera ve Yüksek Kaldırımın aydınlatılması sağlanmıştır.

Gazhane kullanımında olduğu süre boyunca Şehremaneti, Tophane Müşavirliği ve Beyoğlu-Yeniköy Türk Anonim Gaz şirketi arasında el değiştirmiştir. Aydınlatmanın elektrikle sağlanmaya başlamasından sonra, havagazı, petrol ve lüks lambaların sayıları giderek düşmüştür. “Havagazı şirketi 1945 yılında satın alınmış ve İETT bünyesine girmiştir”⁴⁸. “1955 yılında Gazhane Poligona nakil edilmeye başlamış, 1960 yılında üretimine son verilmiştir”⁴⁹.

1998 yılında Beşiktaş Spor Klubünün stadı yeniden çimlendirmek için yaptığı kazılar sırasında, Taksim yönündeki kalenin önünde bir dehlize rastlanmıştır. Dehliz iki otomobilin yanyana sığabileceği genişliktedir. Kazı yapan kepçenin dehlizin tavanında açtığı delikten bakan görevliler tarihi dehlizden küçük bir su akıntısı olduğunu da görmüşlerdir. Bu dehlizin Bizans mı, yoksa Osmanlı döneminden mi kaldığı anlaşılamamıştır. Geniş dehliz konusunda gazhaneden saraya gaz taşımada kullanıldığı yönündeki görüşün yanı sıra, Dolmabahçe Sarayı'nda sultanların tehlike anındaki kaçış

⁴⁷ Mehmet Mazak, *Osmanlı'dan Günümüze Havagazının Tarihçesi* cilt 1, İGDAŞ, İstanbul, 1999, s.47.

⁴⁸ Mehmet Mazak, a.g.k., s.68.

⁴⁹ Archifact.net. a.g.m.

yolu, sarayın su ihtiyacı veya kanalizasyon için yapılmış olabileceği yorumları da yapılmıştır⁵⁰.

Günümüzde gazhanenin yeniden kullanımı için öngörülen projeler arasında Planetariuma dönüştürülmesi fikri yer almaktadır.

1880 yılında hizmete açılan Yedikule'deki gaz fabrikası, sosyal hizmet için İstanbul'da kurulan ilk havagazı fabrikasıdır. İşlevine son verildikten sonra, mekana dikkatin çekilmesi amaçlanarak ilk defa tekrar kullanımı 14 Ekim 1992 tarihinde bir grup sanatçı tarafından düzenlenen Gazhane Sanat Şenliği ile gerçekleştirilmiştir. Daha sonraları resim, fotoğraf, müzik, dans, tiyatro gösterileri yapılmış, aktiviteler büyük ilgi toplamış, bölge ilgi odağı olmuştur. Konuyla yakından ilgilenen bazı aydın kişiler gazhanenin teknoloji tarihi müzesi veya kültür sitesine dönüşmesi fikirlerini öne atmış ancak sonuç alınamamıştır.

Dönemin belediye başkanı Gürtuna, Kartal ve Pendik'te de bu tür projelerin hayata geçirildiğini, Yedikule Gazhanesi için de 'müzeler serisi' şeklinde projelerin hazırlatıldığını belirtmiştir. Burada şehir müzesi, modern sanatlar müzesi ve kültür-sanat programlarının yapılabileceği sergi ve konferans merkezlerinin bulunacağını anlatan Gürtuna, "Dolmabahçe Gazhanesini de benzer bir şekilde projelendiriyoruz. İstanbul'un feshane ve mezbahane binalarından sonra gazhaneleri de kültür ve sanat hayatıyla buluşuyor" demiştir⁵¹. Ancak günümüze kadar bu konuyla ilgili herhangi bir çalışmanın varlığından söz edemeyiz.

⁵⁰ Hayrettin Karateke, (1998, 21 Mayıs). *Yeraltında Gizli Dehliz*. Erişim: 05 Ekim 2002. [WWW document]. URL

<http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/turk/98/05/21/gundem/32gun.htm>

⁵¹ Türkiye Gazetesi. (27 Haziran 2002 Perşembe). *Kültürlü 'gazhane'*. Erişim: 30 Eylül 2004. [WWW document]. URL

<http://www.arkitera.com/haberler/2002/06/27/gazhane.htm>

4.2. BEYLERBEYİ (KUZGUNCUK) GAZHANESİ

1862 yılında Beylerbeyi Sarayı'nın aydınlatılması için Fransızlar'a kurdurulan tesis daha sonra Kuzguncuk semtine de hizmet vermeye başlamıştır⁵². 1940 yılında bölgeye elektrik gelince de, metal bölümleri sökülerek Kadıköy Gazhanesi'ne taşınmıştır. Nakkaştepe'deki Beylerbeyi Gazhanesi, o günden sonra 1992 yılına kadar Milli Emlak'ın arazisi olarak kalmış ancak bu dönem boyunca varlığı unutulmuş, hatta nazım planlarında bile yer almamıştır.

1992 yılında, Kuruçeşme'deki lokalleri yetmeyen Mülkiyeliler İstanbul Defterdarı Zekeriya Temizel'e gittiklerinde Beylerbeyi Gazhanesini almaları yönünde bir teklifle karşılaşılır. Kendisi de Mülkiyeli olan Temizel, 10 dönümlük bir alan üzerine kurulu, 60 yıldır sahipsiz duran ve üzerinde 24 gecekondulu yapıları bulunan gazhane alanını 49 yıllığına Birliğe tahsis etmeyi önerir. Böylece 1992 yılında Mülkiyeliler araziye Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nden devralır. Üst tarafında askeriyenin de bir parseli olan arazideki 24 gecekondulu yapılar teker teker yıkılır.

Gazhanenin restorasyon ve yeniden kullanım projesi mimar Gökhan Avcıoğlu'na verilmiştir. Boğaziçi İmar Müdürlüğü, 3 no'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ve Üsküdar Belediyesi'nin takip ettiği ve dört yıl süren izin işlemlerinden sonra proje için onay alınmış ve haziran 1999'da inşaat başlamıştır. Toplam maliyeti 3 milyon doları bulacağı öngörülen projenin inşaatı günümüzde maddi sebeplerden dolayı durdurulmuştur.

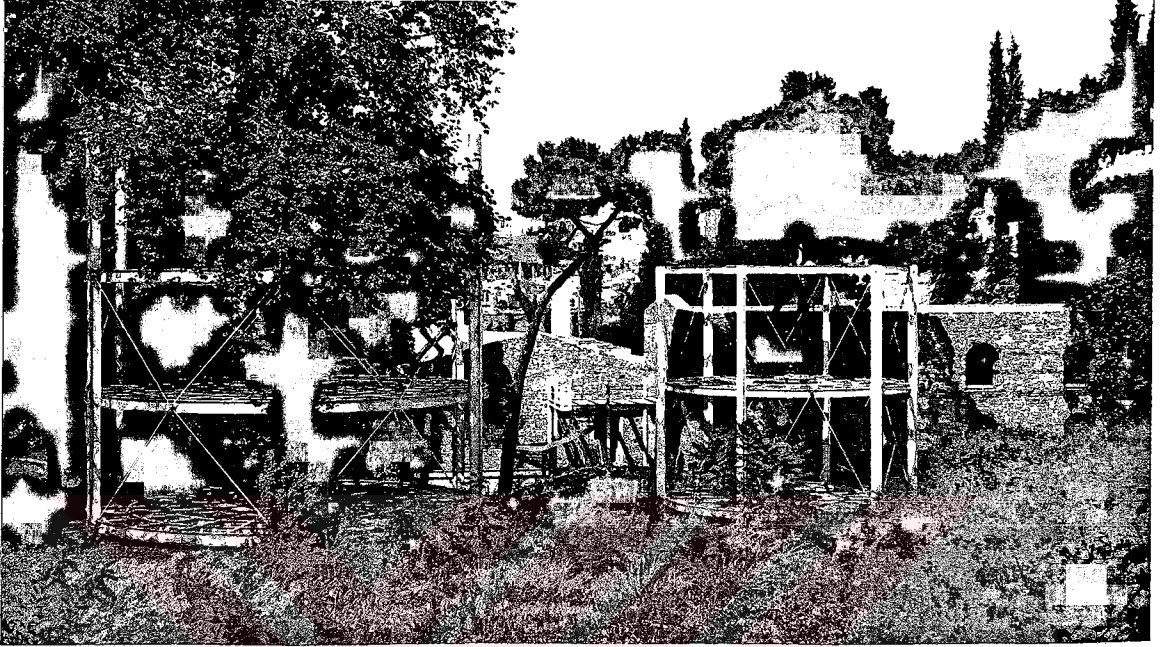
Mimar Avcıoğlu projeyi anlatırken Avusturya'daki Viyana Gazometrelerinin yeniden kullanıma kazandırılmasında hakim olan anlayıştan etkilendiklerini belirtir. "Arazinin altında 30 dönüm boş bir arazi daha olduğunu, ileriki yıllarda buranın da proje kapsamına alınabileceğini, böylelikle tesisin denize kadar uzanmış olacağını anlatan Avcıoğlu, hem mekanın kültürel hizmetlere açılarak güzelleştirilmesi, hem de

⁵² Tolga Tanış, (1999, 6 Ağustos). *Beylerbeyi Gazhanesi*. Erişim: 05 Ekim 2002. [WWW document].

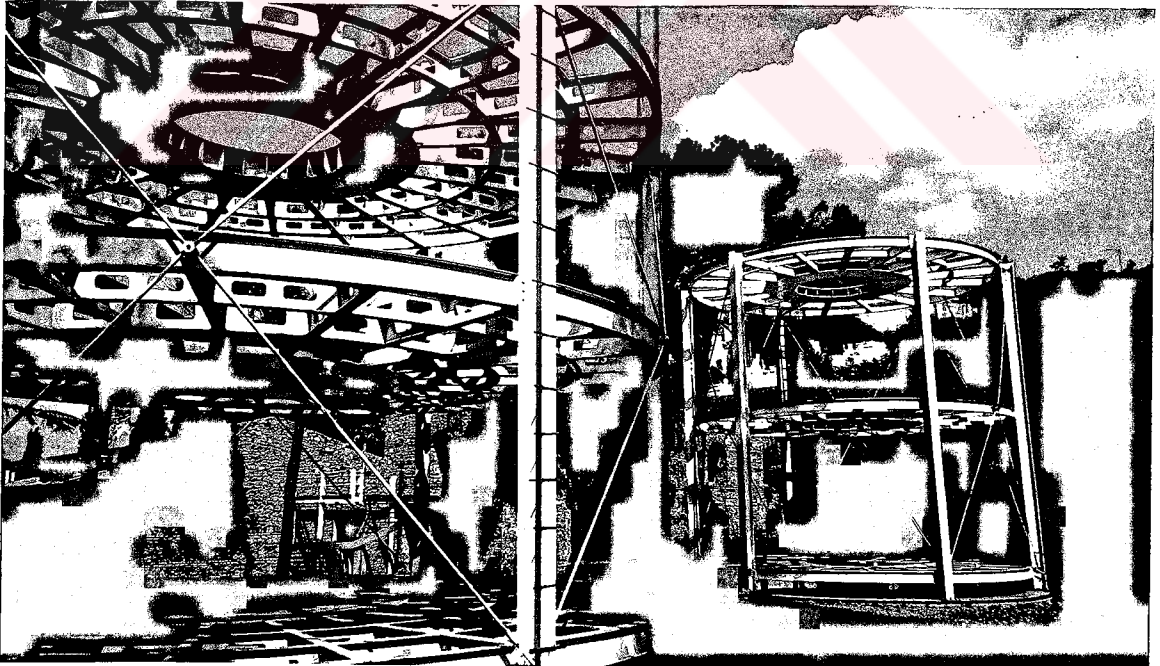
URL

<http://arsiv.hurriyetim.com.tr/istanbul/turk/99/08/06/isthab/29ist.htm>

Boğaz'ın böyle bir yerinin korunması açısından bu düşüncenin de gerçekleşebileceğini savunur⁵³.

Resim.4.74 Kuzguncuk Gazhanesi'nden görüntü

Resim.4.75 Gazometrelerden görüntü

⁵³ Tolga Tanış. A.g.m.

4.3. HASANPAŞA GAZHANESİ

4.3.2. Tarihçe ve Şehir İçindeki Konum

Gazhanenin tesis edilişi 1891 yılına denk düşmektedir. “Önce Bostancı’da kurulması düşünülen fabrika, Zonguldak’tan Kazlıçeşme’ye gelen kömürün Kurbağalı Dere aracılığıyla mavnalarla taşınmasının kolaylığından faydalanılıp Hasanpaşa’da kurulmuştur”⁵⁴.

O dönemde şehir dışında, tatil yeri olan ve ikişer katlı ahsap evleriyle dikkat çeken Hasanpaşa, Gazhanenin yaydığı duman ve koku sebebiyle zarar görmeye başlamış, bölgede yaşayan insanlar evlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Bunu izleyen dönemde bölge ilk göçlerle birlikte gecekonduların görülmeye başlandığı bir tenekte mahallesi görüntüsü kazanmıştır. Günümüzdeki durumunu Prof. Dr. Afife Batur (2003) şöyle anlatır: “Bizimki (Gazhane) eskiden şehir dışındaymış ama şimdi kent içi alanda kalmış, etrafı yüksek kütlelerle çevrili, adeta kısırılmış, boğulmuş ve kımıldanacak bir yeri kalmamış. [...] Böyle kısırılmış bir yapı adasında, hatta yapı adası bile değil çünkü bir kenarı sokak bile değil, bir tarafı konut bölgesi yapılmış, yapı adası bile olmayan bir alanda çalışılacak”⁵⁵.

Başka yapılarla bu şekilde kısırılmış olmasının yanı sıra İstanbul Gazhaneleri arasında bütün üretim yapılarını büyük oranda korumayı başarabilmiş tek örnek olan Hasanpaşa Gazhanesi’ni yeniden yaşatabilmek için girişimlerde bulunmaktadır. “Gazhane Çevre Gönüllüleri” adı altında örgütlenen sivil inisiyatifin öncülüğünde başlatılan çalışmalar sonucu tesisin korunmasına yönelik bazı adımlar atılmış, 1994 yılında İstanbul 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tescil işlemini yapmış, alanı sit ilan ederek bozulmanın durdurulmasına çalışmıştır. İstanbul Büyük

⁵⁴ Niyazi Göklü, “Açılış Konuşması”, *Hasanpaşa Gazhanesi Kültür ve Sanat Merkezi Alternatif Stratejik Yönetim Projesi Sonuç Dökümanı*, İstanbul, Papirüs Basım, 2003, s:15-19.

⁵⁵ Afife Batur, “Katılımcı Görüşleri”, *Hasanpaşa Gazhanesi Kültür ve Sanat Merkezi Alternatif Stratejik Yönetim Projesi Sonuç Dökümanı*, İstanbul, Papirüs Basım, 2003, s:81-83.

Şehir Belediyesi Yatırım Planlama Müdürlüğü, İstanbul Teknik Üniversitesi ile işbirliği yaparak tesis için restorasyon ve yeniden kullanım projesi hazırlanmış, proje Koruma Kurulu tarafından onaylanmıştır.

4.3.2. Gazhane İçin Hazırlanan Proje

Hasanpaşa Gazhanesi, üretim yapılarını ve teknik donanımlarını büyük oranda korumayı başarabilmiş tek örnek olarak günümüze ulaşmış bir yapı kompleksidir. 1993 yılında faaliyeti tamamen durdurulduktan sonra geleceği uzun yıllar boyunca belli olmayan Gazhane, bazı duyarlı, bilinçli kişilerin çabaları ve özellikle Avrupa'daki benzerlerinin yeniden değerlendirilerek kullanılmalarının başarılı örneklerinin incelenmesi, bu konuda ilginin oluşması sonucunda bir koruma ve kurtarma sürecinin içine girmiştir. Ancak İstanbul'un sahip olduğu diğer üç gazhaneyi yani Dolmabahçe, Beylerbeyi ve Yenikapı gazhanelerini de unutmamak gerekir. Hasanpaşa Gazhanesi'ni diğerlerinden farklı kılan boyutları, bütünlüğü ve şehir içindeki konumu gereği önemlidir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin girişimiyle gazhanenin yeniden işlevlendirilmesi için gerekli çalışma başlatılmıştır. Belediye'nin Yatırım Planlama Müdürlüğü, İstanbul Teknik Üniversitesi ile işbirliği yaparak koruma ve yeniden işlevlendirme projesini hazırlanmıştır.

Sanayi tarihimizin kısalığından, son yıllardaki hızlı kentsel değişimlerden ve Türkiye'de korunmaya ihtiyaç duyan mimarlık yapıtlarının estetik değere sahip olması gerektiği yönündeki yanlış görüşten ötürü, benzer yapı ve tesislerin önemli kesimi yitirilmiştir. Batı ülkeleriyle karşılaştırıldığında endüstri tarihimiz kısa ve yapı stoğumuz daha az olsa da ülkemizde de azımsanmayacak kadar birikim vardır ve bunların korunması kendi endüstri tarihimizi korumamız açısından önemlidir. Kadıköy Hasanpaşa Gazhanesi korunduğu takdirde Türkiye için öncü bir girişim olacaktır. Avrupa'da da bu bilinç sanıldığından daha geç oluşmuştur ancak sonuçta çok önemli projelere imza atılmıştır.

Böyle büyük bir projenin yapım ve işletme masraflarının çok yüksek olacağı açıktır. Kompleksin yeni işleviyle gelir getirir bir yer olması gerekmektedir. Bu yüzden proje grubu gazhane için düşündükleri kültür merkezi işlevininin kapsamını geniş tutmuştur. Bütün kompleksin müzeye dönüştürülmesi olanaksızdır. Arsada bulunan eskiden üretim ve idare amaçlı kullanılan yapılara kültürel-sosyal amaçlı sanatçı atölyeleri ve sergi mekanları, kitaplık ve seminer odaları restoran ve kafe, çocuk oyun alanları, enerji müzesi ve bilim merkezi gibi işlevler verilecektir. Tesisin en dikkat çekici yapıları olan gazometreler için ise çok amaçlı gösteri merkezleri işlevi düşünülmüştür. Ancak arsada bulunması gereken üç gazometreden günümüze sadece bir tanesi, o da kısmen sökülmiş olarak ulaşmıştır. Bu yüzden kısmen ayakta duran Ga gazometresinin tamamlaması, diğer ikisinin yani Gb ve Gc'nin de büyüklükleri tanımlanarak simgesel olarak rekonstrüksiyonları önerilmiştir.

Ga gazometresi için Kadıköy'ün hatta Anadolu yakasının yeni odak noktası olacağı iddia edilmektedir. Ga yapısının haznesinin içine yerleştirilecek 250 kişilik 3 adet sinema salonuna ve ön fuayesine üst meydana bir köprü ile, yeraltı otoparkından da düşey sirkülasyon sistemleri ile ulaşılmaktadır. Bu düzlemde ayrıca sergi ve enstalasyonlar için kullanılacak bir sirkülasyon boşluğu vardır. Üst meydana köprü ile gelindiğinde yeni yapılacak olan yuvarlak formlu 450 kişi kapasiteli çok amaçlı salona ulaşılmaktadır. Bu üst yapıya yeraltı otoparkından düşey bir bağlantı, Gb ve Gc birimlerinden de köprülerle ulaşılmaktadır.

Gb birimi tamamen ortadan kalkmış olsa da özgün projeleri bulunmuştur. Simgesel rekonstrüksiyonu kapsamında dış cidarı sadece çelik destekli bir lamine ahşap konstrüksiyon olarak imal edilecektir. Bu yapı aynı zamanda girişten üst meydana ve kapalı otoparka ulaştıran bir sirkülasyon yapısıdır.

Gc biriminin içinde ise, Ga çok amaçlı salonunun fuayesi olarak kullanılacak, +25 m kotunda bir platform hacim öngörülmüştür. Fuaye ve zemin arasında kalan boşluğa ise alternatif bir çekim alanı oluşturacak 60 kişilik salon yerleştirilmiştir.

Alt meydana bulunan, planı L şeklinde olan kömür taşıma ve ayrıştırma kolonadı, gerekli restorasyon çalışmasından sonra enerji müzesinin 'bilgi yolu' ve bir sirkülasyon başlangıcı olarak tanımlanmaktadır. "Didier-Werke fırınının üst

platformuna ulaşmak için kullanılan bu geçiş alanı, kullanıcıyı ileri teknolojik olanaklarla sarmalayan bir transfer alanı olarak tasarlanmıştır. [...] Yeni işlevlendirme kapsamında L binasının eski raylarına takılı bir kabin aracılığı ile fırına kömürün gelişini hatırlatan bir ulaşım sağlanacaktır”⁵⁶.

Proje kapsamında ayrıca ortak temaları enerji olan yeni yapılacak bir çocuk müzesi, rüzgar gülleri ve oyun setleri de yer almaktadır.

Arsada insitu^{*} olarak bulunan bütün teknik donanım ve ekipman korunacaktır.

Resim.4.76 Hasanaşa Gazhanesi'nden genel görünüş

⁵⁶ Gülsün Tanyeli & Deniz Aslan, “Kadıköy-Hasanaşa Gazhanesi”, *Arredamento Mimarlık*, sayı 2001/09, 2001, s.105-115.

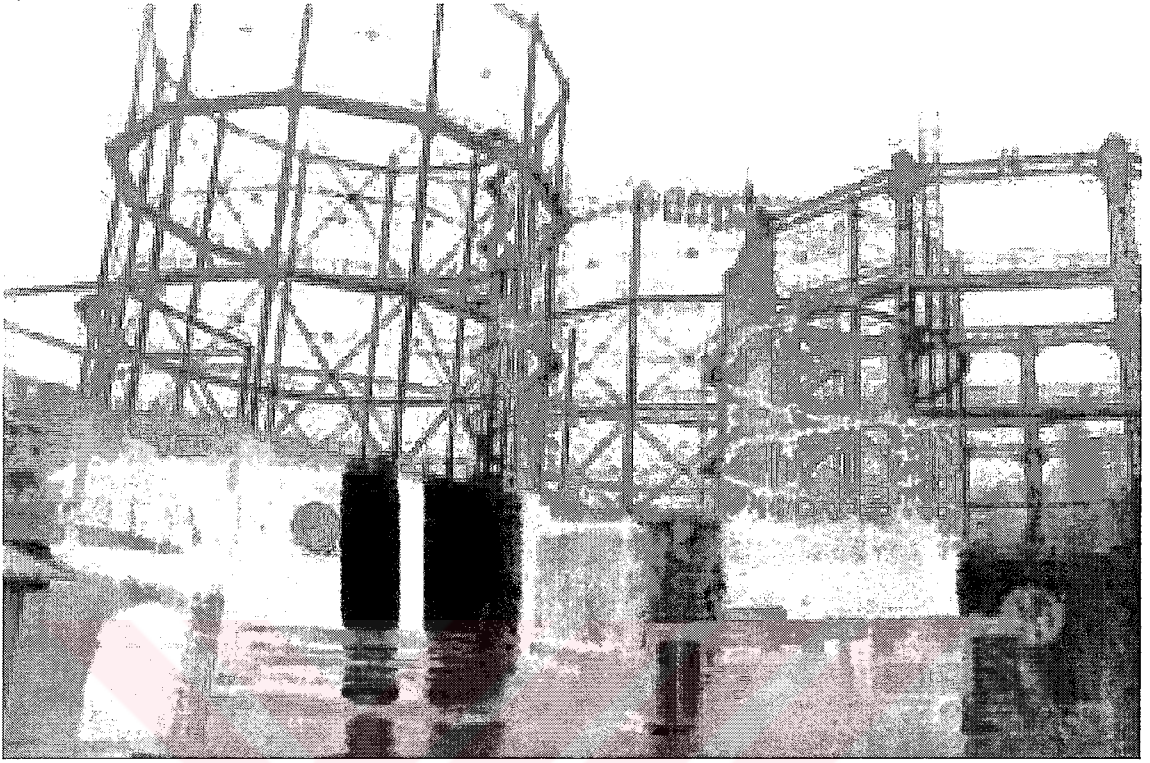
* Özgün yerinde korunmuş nesnelere için kullanılır.

Resim.4.77 Solda yüksek Didier-Werke fırını, sağda düşey kamaralı fırın

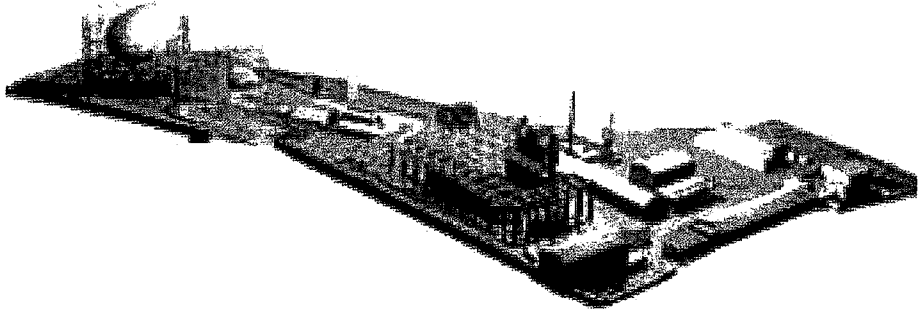
Resim.4.78 Solda gaz temizleme binası, sağda düşey kamaralı fırın

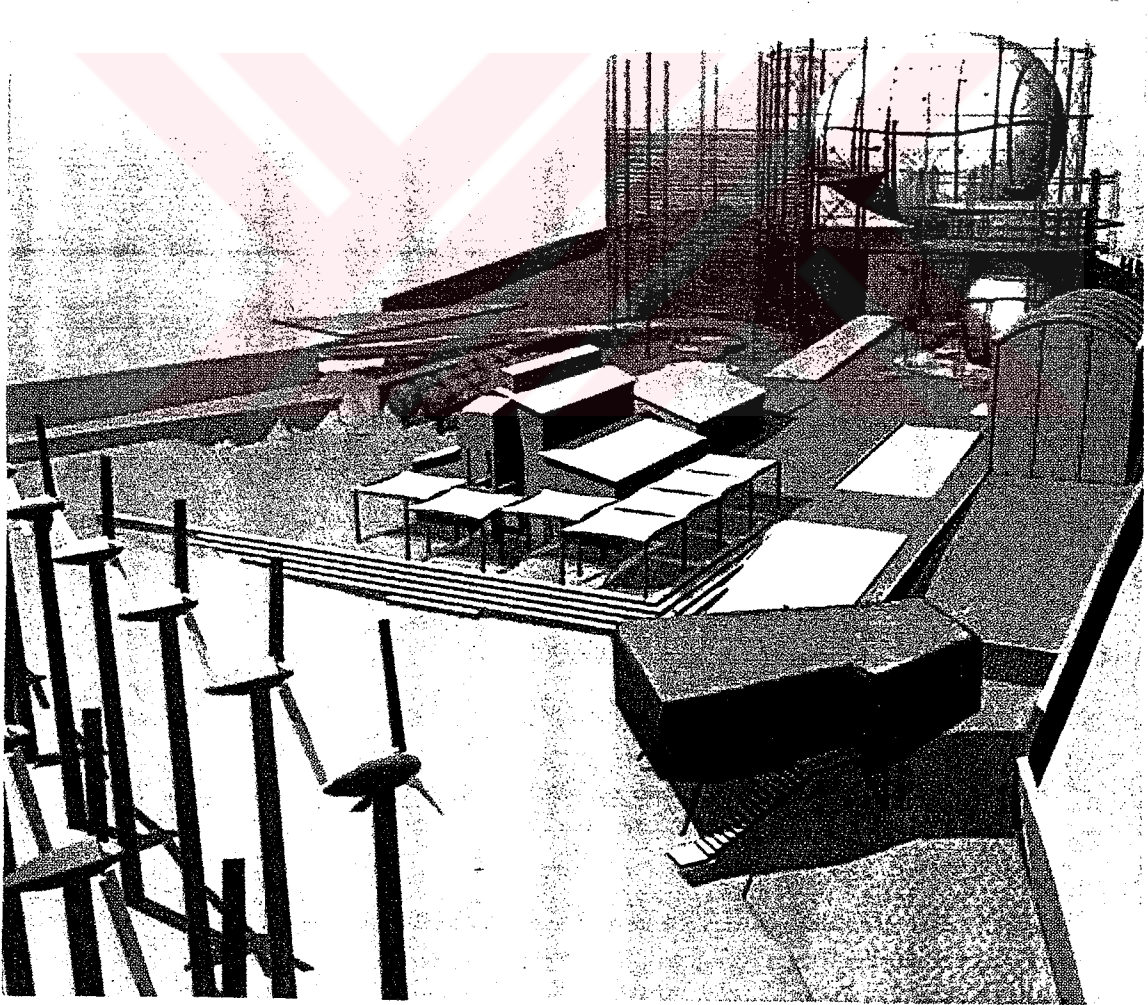
Resim.4.79 Hasanpaşa Gazhanesi, gazometreler sökülmeden önce (1993)

Resim.4.80 Gazometreler için önerilen proje

Resim.4.81 Gazhane için önerilen projenin genel görünüşü

Resim.4.82 Rüzgar gülleri, çocuk evi ve gazometreler

V. KARŞILAŞTIRMALAR

Bu tür büyük ölçekli endüstri yapılarının restorasyon ve yeniden kullanımının maliyeti çok yüksektir ve yeni verilecek işlevin para kazandırması gerekir. Bu mimari projenin başarısı ve cazibesi kadar yönetsel projenin de başarılı olmasını gerektirmektedir. “Gazhane Gönüllüleri Derneği”nin Hasanpaşa Gazhanesiyle ilgili yaptığı bütün çalışmalar esnasında özellikle üzerinde durduğu konu bu olmuştur. Çağımızda işletmenin ne kadar önemli olduğu açıktır ve bu konu hakkında da doğru kararlar verilmelidir. Gazhanenin yeni işlevinin ne olacağı, kullanım amacının nasıl sürekli kılınacağı, yeni tesisin kullanıcılarının kim olacağı, tesisin yönetiminde kimin söz sahibi olacağı gibi soruların cevapları önceden verilebilmelidir. Ancak biz konuya yine mimari açıdan yaklaşacak olursak, böyle ender rastlanır bir endüstri mirasının günümüze kadar ulaşmış bütün parçaları ve birimleriyle beraber korunması ve bir yandan da buradan kazanç elde edilebilmesi zor bir dengeyin kurulmasına bağlıdır.

Aşağıdaki tabloda tez kapsamında da adı geçen Avrupa’dan ve İstanbul’dan bazı gazometrelerin yeni işlevleri veya henüz hayata geçirilmemiş olası işlevleri sıralanmıştır.

İsim	Dış çap	Yükseklik	Yeni işlev (uygulanmış proje)
Viyana Gazometreleri	64.9 m	72.5 m	Konut, ticaret ve ofis alanları
Oberhausen Gazometresi	67 m	117 m	Çağdaş Sanatlar Müzesi
Duisburg Gazometresi		21 m	Dalma havuzu
Zwickau Gazometresi			Kültür Merkezi
National Peak Park Gazometresi			Konut, atölye
			Düşünülen işlev
Bovisa - Gazometre 1	63.2 m	56.5 m	Çağdaş Sanatlar Müzesi / Tiyatro
Dresden Gazometresi	60 m	80 m	Müze
Hasanpaşa - Gazometre a			Kültür Merkezi, çok işlevli salon
Kuzguncuk Gazometresi			Restoran-café

Tablo.5.1 Gazometre örneklerinin boyut ve işlev olarak karşılaştırılması

Bir yapının yeniden işlevlendirilmesine karar verirken çeşitli kriterlerin göz önünde bulundurulması gerekir. Yukarıdaki örneklerde bahsi geçen her gazometre farklı özelliklere sahiptir ve bu da seçilen veya seçilecek işlevi etkiler. Viyana Simmering Gazometreleri tuğla dış cidarları ve boyutlarıyla anıtsal bir görüntüye sahiptir. Gazhane yapıldığı dönemde şehir dışında olması, ancak trenyolunun hemen yanında bulunması, zamanla çevresinde başka fabrika yapılarının inşa edilmesi, gazhane üretimine son verdikten sonra üretim binalarının yok olması ve sadece gazometrelerinin ayakta kalabilmesi, zamanla bölgenin değerini yitirmesi, Viyana gibi küçük ve yapılaşmanın yoğun olduğu bir şehirde bu bölgenin değerlendirilmesine ve yeni konut alanlarına ihtiyaç duyulması gibi faktörler projeye yön verici olmuştur. Cephedeki bazı pencere boşlukları dışında, dış tuğla duvarlarıyla kapalı bir kutu izlenimi veren ve geniş iç

hacimleriyle çeşitli işlevlere mekan olabilecek gazometreler birçok benzerlerinden bu özellikleriyle farklılık gösterir.

Projenin ilk aşamasında metro hattı ve otoyolun yapımıyla bölge şehir merkezine bağlanmış, sadece gazometrelerin yenilenmesi değil başka yeni projelerin de gerçekleştirilmesi teşvik edilmiştir. Günümüzde G-Town adı verilen bölge, belki tarihinde hiç olmadığı kadar yoğun ve etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Ruhr bölgesindeki Emscher Park'ta uygulanan iki projenin öznesi olan Oberhausen ve Duisburg Gazometreleri ise gerek strüktür gerekse boyut olarak birbirlerinden farklıdır. Oberhausen'daki metal ve tamamen kapalı bir dış duvara sahiptir. Önceleri geniş bir alanın üzerinde dikkat çekici yüksekliğiyle tek başına durmaktayken projenin sonunda Oberhausen 'kenti', canlı ve yerli-yabancı turistlerin ilgi odağı olan bir bölgeye dönüşmüştür. Duisburg Gazometresi ise dalgıçlar ve sualtı arkeolojisiyle ilgilenenler için süprizlerle dolu ve çevresinde daha birçok aktiviteyi barındıran bir havuzdur.

Zwickau Gazometresi dış duvarının strüktürü açısından Viyana Gazometresine benzer. Dresden Gazometresi ise betondan yapılmıştır. Beş kulenin desteklediği cephede kullanım açısından hiçbir işlevi olmayan sadece görsel amaçlı, cephenin dolu görüntüsünü bozmak için yapılmış pencereler vardır. Dresden Gazometresi, daha ufak iki gazometreyle birlikte bir kompleksin parçasıdır. Bu iki ufak gazometreden birinin içi zemine kadar sökülerek spor salonu olarak kullanılmıştır. Büyük gazometrenin ise ahşap kubbesi çürümeye başlayınca sökülerek içine atılmış ve içerdeki metal kapağa zarar verilmiştir. Yapı artık koruma altındadır ve burası için yaratıcı, ilginç fikirler olmasına karşın ekonomik olmadıkları için uygulanamamaktadır. Müzeye dönüştürme fikri burası için de geçerlidir (Resim.5.86, 5.87).

Bovisa Gazhanesinin üretim birimlerinin çoğunun korunmuş ve genişçe bir yapı adasına yayılmış olması açısından Hasanpaşa Gazhanesiyle bir benzerlik gösterir. Arsadaki gazometreler için hazırlanan müze projesinin ekonomik sebeplerden dolayı henüz uygulanması düşünülmemektedir. Ancak gerek ülke gerekse şehir bazında çağdaş müzelere ihtiyaç vardır. Yakın tarihe kadar tasarım ve modern sanatın merkezi olarak kabul edilen Milano şehri, öncü projelerin geliştirilmemesi sebebiyle bu özelliğini başka

Avrupa şehirlerine devretmiş durumdadır. Triennale’de düzenlenen çeşitli söyleşi ve konferanslarda Milano’nun gelecekteki imajına yönelik fikirler ortaya atılmakta, şehrin ihtiyaçları konuşulmaktadır. Gazometreler, alışlagelmiş müzelerden farklı yapılarıyla bu ihtiyaçlara çare olmak için hazır beklemektedir.

Çağdaş Sanatlar Müzesi örnekleri incelendiğinde, ‘Müze’ anlayışının değiştiği görülebilir. Yeni sanatçılar artık açık, özgür mekanları tercih etmektedirler. Müze gezenler de sessiz ve sakin bir gezinti değil insanı tamamen saran ve hatta serginin başrol oyuncusu haline getiren eğitici, duygusal, hissel bir deneyim ararlar. Günümüzün müzesi deneyimlerin toplandığı, paylaşıldığı, karşılaştırıldığı, bilginin yayıldığı, eğitimin farklılaştığı bir mekandır. Müzenin içerisinde sadece sergi mekanları değil, üretim mekanları ve her ziyaretçinin bir ‘aktör’e dönüştüğü sayısız ‘sahne’de yer almalıdır. Çağımızda müze yaşayan bir mimarlıktır!

Mimar James Stirling’e göre müzeler bugün halk için gerçekleştirilmiş, gerçek birer anıt olarak gözüken tek mimarlık örnekleridir. Bugün müze ‘modern tapınak’tır, insanlar buraya sadece eserleri incelemek için değil aynı zamanda sosyal bir törenin parçası olmak için giderler⁵⁷.

“Esin perilerinin tapınaklarından günümüzün yaşayan müzelerine uzanan süreçte müze binalarının sergileme ve iç mekanların tasarımlarının önem kazanması eğitim ve iletişimin ön plana geçmesiyle mümkün olmuştur.[...] Müze tasarımlarında ilk belirleyici olan, buna nesne-nesne, mekan-insan ve nesne-insan ilişkilerinin de dahil edilmesidir.[...] Çoğu mekanda insan-mekan ilişkisine karşın, müzelerdeki nesne, insan ve mekan çoklu ilişkileri, tasarımları zorlar”⁵⁸.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Viyana Simmering Gazometreleri için maliyeti karşılamak amacıyla müze yerine ticaret merkezi işlevi tercih edilmiştir. Sonuçta mimarlar proje yapma şansını yakaladıkları için memnun olmuşlardır. Oysaki bir müze fiziksel olarak da bir ‘kültür fabrikasına’ benzeyebilir. Bunu 70’li yıllarda

⁵⁷ Aktaran: Fabiana Giambelli & Simona Giambelli & Sara Polo D’ambrosio, “Il museo del Presente ai Gasometri della Bovisa: Un Museo Metropolitano Integrato: Un’Esperienza Sensoriale e Didattica”, Politecnico di Milano Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, 2002, s.105.

⁵⁸ Tomur Atagök, “Müzelerin Anlaşılır Kılınması, İç Mekan ve Sergi Tasarımları”, *Mimarist*, sayı 4, 2002, s:55-59.

Rogers ve Piano, Fransız fabrikası Centre Pompidou ile kanıtlamıştır. Başka bir örnek Londra Bankside'daki 1947 yılında Giles Gilbert Scott tarafından projelendirilmiş eski enerji santralidir. Bu elektrik santrali, Herzog & de Meuron tarafından yeni 'sanat fabrikası' Tate Modern Gallery'ye dönüştürülmüş ve büyük "ışık kirişi" ile dikkat çeken yapı Bilbao'daki Guggenheim Müzesinden sonra Avrupa'nın en önemli müzelerinden biri haline gelmiştir. Müdahale sadece elektrik santraliyle de sınırlı kalmamış, aynı zamanda yapıyı çevreleyen diğer endüstri mekanları konut alanlarına dönüştürülmüştür. Sayısız depo binası ise restore edilerek şehrin yeni sanat bölgesinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmiştir. Oberhausen Gazometresi de yaz aylarında hizmet veren bir Modern Sanatlar Galerisi olarak ilginç bir örnek oluşturmaktadır.

Ele aldığımız yeniden işlevlendirme projeleri örneklerini, gazometrelerin iç hacimlerinin kullanımı açısından iki gruba ayırabiliriz: birinci grup kapsamında, gaz haznesinin tamamen söküldüğü, yapının dış duvarının mekanın da sınırı olarak kullanıldığı görülür. Viyana Simmering, Oberhausen, Zwickau, Dresden bu gruba girer. İkinci grupta ise gaz haznesinin içi ana mekandır. Bazı örneklerde haznenin üzerine bir strüktür veya yapı daha eklenerek kullanıldığı gözlemlenir. Duisburg, Bovisa, Hasanpaşa buna örnektir.

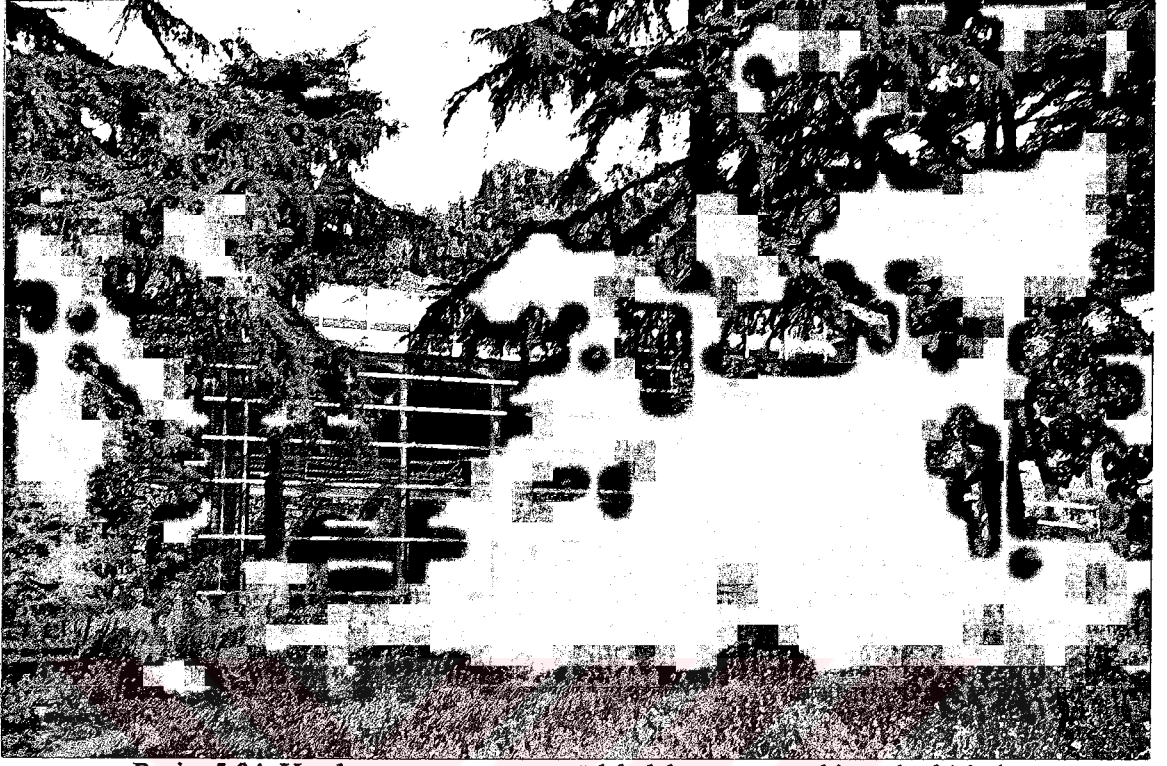
Daha önce kısaca bahsettiğimiz, İstanbul'da uygulanmaya başlamış bir örnek olması dolayısıyla önemli olan Kuzguncuk Gazhanesi Projesi mimar Gökhan Avcıoğlu'na aittir. Gazhane arsasında özgün olarak üretim birimi, buradan gazometrelere bağlanan boru hattı ve gazometrelerin temeli bulunmaktadır. Mimar üretim birimini konferans-tiyatro salonu, toplantı-düğün salonu, teknik oda, mutfak ve tuvaletlere ayırmıştır. Gazometreler ise çelik kirişlerle sembolik olarak, yapının daireselliğini vurgulayacak şekilde yeniden ayağa kaldırılmıştır. Çelik ve camın ağırlıklı olarak kullanıldığı mekanların restoran-café olarak hizmet vermesi öngörülmüştür. Çelik taşıyıcı elemanlarda, cam ise duvar ve zeminde kullanılacaktır. Projenin en dikkat çekici ve başarısız yanı, yeni yapı elemanlarının boyutlarının ve miktarının mevcut yapılarla oranındaki dengesizlik ve bunun sonucu özgün kısımların algılanmasının güçleşmesidir. Proje için mülkiyelilerin ve devletin ayırdığı bütçeden şu ana kadar 1

milyon doların üzerinde para harcanmış ancak 2002 yılında yaşanan ekonomik sorunlar yüzünden proje yarım bırakılmıştır.

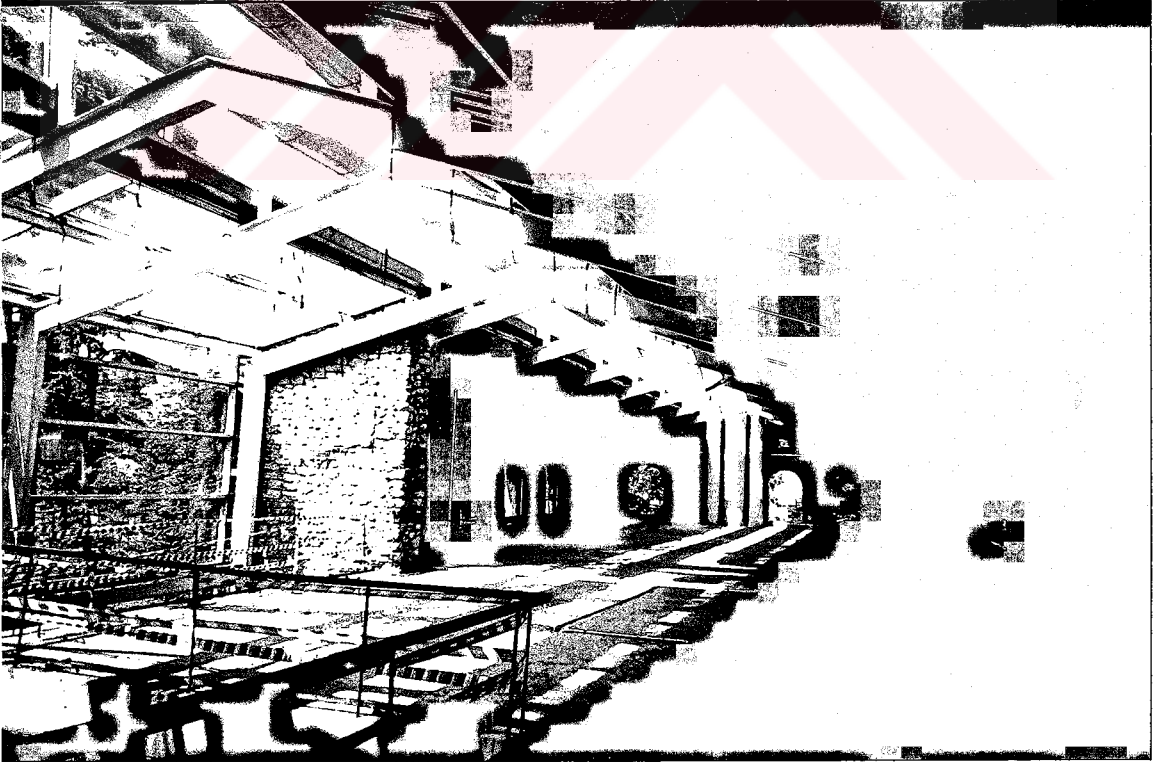

Resim.5.83 Kuzguncuk Gazhanesinden görünüş

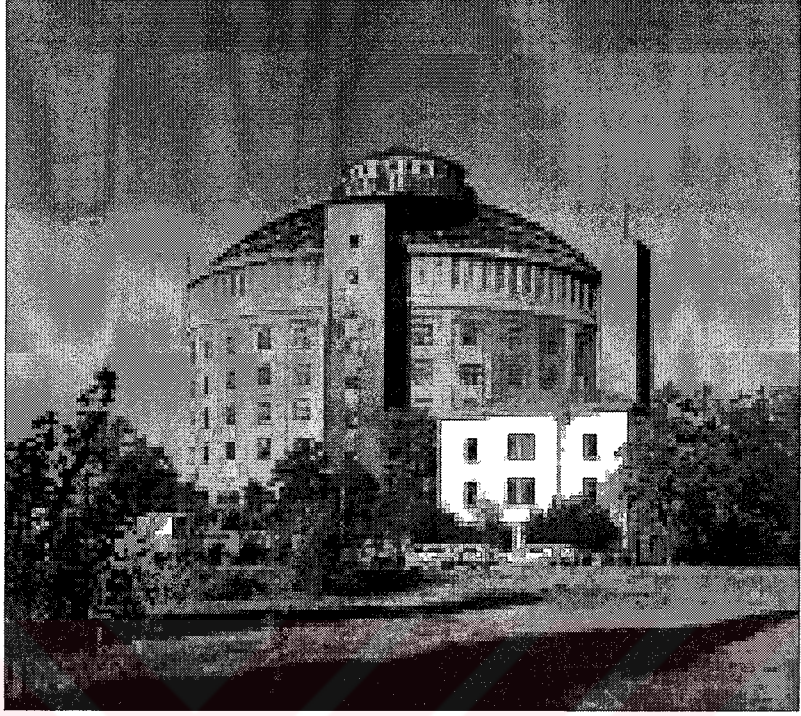
Form olarak gazometrelere benzerliği açısından sözedilebilecek bir proje de Londra Waterloo'daki IMAX sinemasıdır. Trafiğin yoğun olduğu bir kavşak üzerine inşa edilmiş olan yapının tasarımı sırasında mimar, İngiltere'nin zengin sanayi tarihinden ve bu mirasın sembolü niteliğinde olan gazometrelerden etkilenmiş gibi gözükmemektedir (Resim.5.88, 5.89).

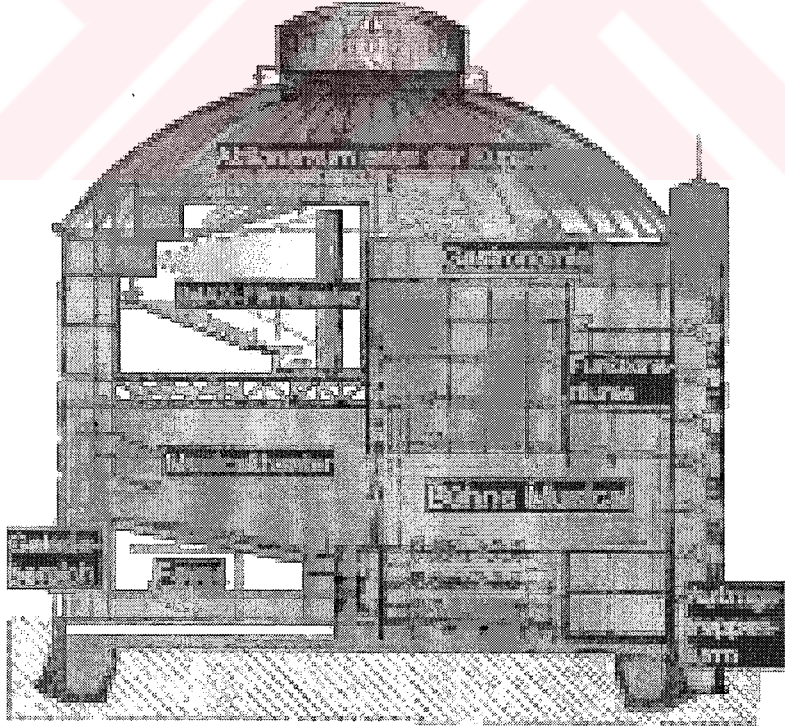
Resim.5.84 Yapılan restorasyon ve müdahaleler sonrası eski üretim birimi

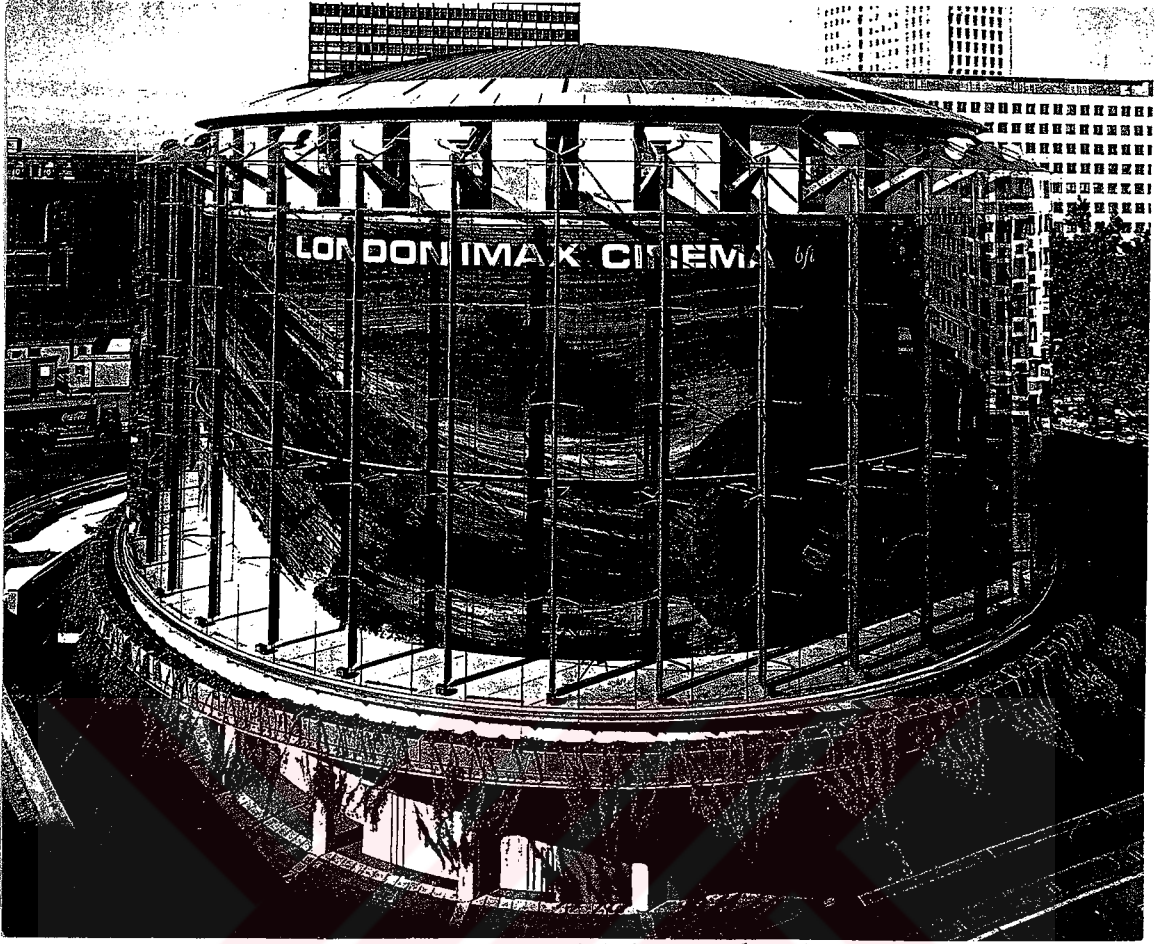
Resim.5.85 İç görünüş: proje kapsamında eklenmiş kat zemini, çelik ve cam elemanlar

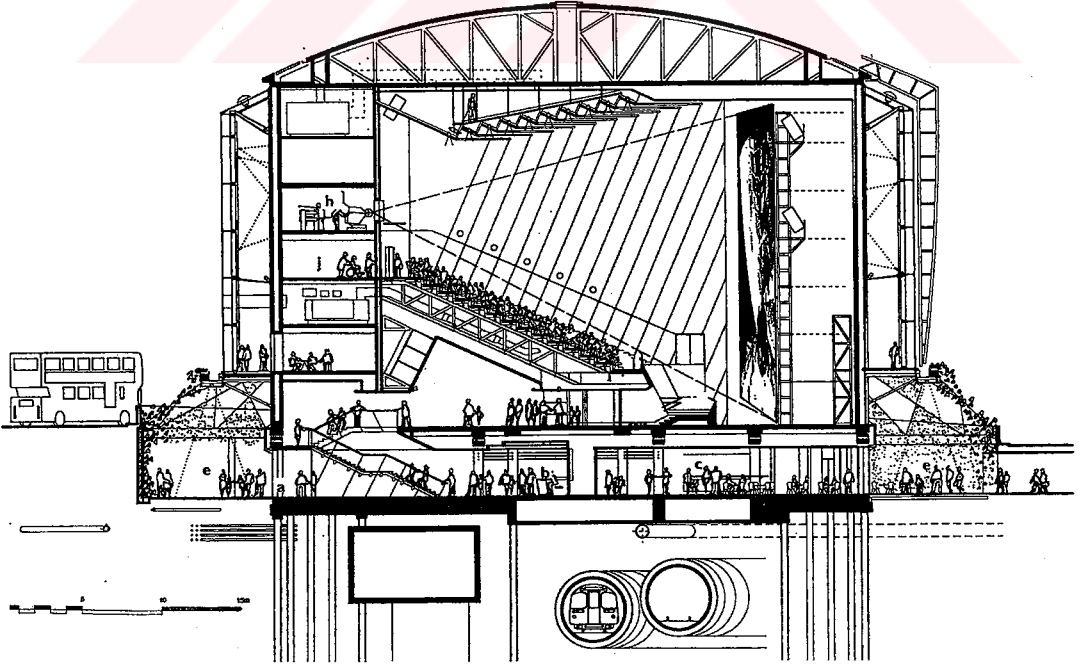
Resim.5.86 Dresden Gazometresi, çatısı sökülmeden önce

Resim.5.87 Gazometre için önerilen Kùltür Merkezi projesi

Resim.5.88 Londra'daki IMAX sinemasından görünüş

Resim.5.89 Sinemanın kesiti

SONUÇ

Bu tezle amaçlanan gerek yurt dışından gerekse yurt içinden örnekleri ele alarak, gelecek projeler için yol gösterici bir kaynak oluşturmak ve İstanbul gazhanelerinden birini seçerek burası için uygun olabilecek birkaç işlev önermektir. Seçilen gazhane, şehir içindeki konumu ve üretim yapılarının çoğunun halen mevcut bulunmasıyla diğerlerinden farklı bir nitelik kazanan Hasanpaşa Gazhanesi'dir. Çevresindeki yoğun yapılaşmayla kısırılmış gazhane arsası yoldan geçenlerin kolaylıkla farkedemeyeceği, içine dönük bir yapıdadır. Kapladığı geniş alan birçok kimse için yer kaybı olarak görülmekte, otopark işletmecilerinin iştahını kabartmaktadır. Öte yandan belediye hiçbir girişimde bulunmamakta, İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından hazırlanan proje rafta belki de hiç gelmeyecek sırasını beklemektedir. Gazhane ise gittikçe çürümeye devam etmekte, kaybolmaktadır.

Projenin gerçekleştirilememesi konusunda sadece belediyeyi eleştirmek doğru olmaz. Eğer bir kültür mirasını korumaktan, tekrar hayata kazandırmaktan, bunu yaparken aynı zamanda yeni işleviyle bölgeye değer katmaktan söz ediliyorsa bu süreci hızlandırmaya ön ayak olacak, fikirleri ve çabalarıyla katkıda bulunacak kişilerin göz ardı etmemesi gereken kriterler vardır. Bunlardan önemli birisi tez içerisinde daha önce de bahsettiğimiz ekonomik kriterdir. Hazırlanmış projede önerilen işlev, bölgenin önemli bir ihtiyacına cevap verecektir. Kültür ve bilim merkezi sadece bu bölge için değil bütün şehir için ihtiyaçtır. Ancak proje, yüksek uygulama maliyetlerinden dolayı ertelenmektedir. Oysa mimari projede seçilebilecek daha konvansiyonel çözümler uygulamayı da kolaylaştıracaktır.

Önerilebilecek başka seçenekler ise projenin yap-işlet-devret modeliyle hayata geçirilmesi veya tamamen bir kuruma devredilmesi olabilir. Bu kurum bir üniversite olabilir ve tesis bir kampüse dönüştürülebilir. Örneğin, Milano Bovisa Gazhanesi

çevresindeki endüstri yapıları belediye tarafından Politecnico di Milano'ya devredilmiş, uzun süreli çalışmalar sonucu hayata geçirilmiş olan proje ile bölge fakülte binaları, burada okuyan ve çalışanlara yönelik konutlar ve sosyal birimlere adanmıştır.

Hasanpaşa için de üniversitelerin güzel sanatlar ve mimarlık fakültelerinde yapılacak proje çalışmalarıyla ilginç çözümlere ulaşılabilir. Bu çalışmalar öğrencilerin yaratıcılığını motive ederek ileride gerçekleştirilecek projeye yol gösterici olabilir. Gazhane arsasında bulunan üretim ve depolama yapıları eğitim birimlerine, öğrenci yurtlarına; gazometreler çok işlevli salonlara veya üniversitenin yönetiminde bir müzeye dönüştürülebilir. Hatta çevresindeki diğer bakımsız yapılar da bu projeye dahil edilerek daha kapsamlı bir çalışma yapılabilir.

Merkezi konumu sayesinde ulaşımın kolay olduğu tesisi eğitime, özellikle tasarımla ilgili bölümlere adayarak geleceğin tasarımcılarına bu kültür mirasını içinde yaşayarak deneyimlemeleri fırsatı yaratılabilir. İstanbul öğrenci bakımından yoğun bir şehirdir; fakültelerde sınıf, proje stüdyoları ve atölyelere ayrılan mekanlar çoğu zaman yetersiz kalmaktadır.

Öte yandan ne devlete ait ne de özel yurtlar nitelik ve nicelik olarak öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Gazhane yapılarının bazılarında yurt olarak faydalanmak iyi bir çözüm olabilir.

Yuvarlak formlarıyla ve görüntüleriyle odak noktası niteliğinde olan ve gerçek işlevi “depolamak” olan gazometreler, yine toplayıcı ancak bu sefer kültürel bazda toplayıcı bir işlev kazanabilir. Bunu destekleyecek yeme-içme ve ek işlevlere yönelik (eğlence, müzik, dans gibi) alanlarıyla üniversite dışından insanları da çekecek bir bölge yaratılabilir.

Oktay Ekinci, gazhane yapısının kültürel aktivitelere mekan sağlama hedefiyle birlikte, kentli bilincinin, demokratik yaşamın, ortaklık kavramının geliştirilmesi gerektiğini ve topluma bu anlamda eğitim sunacak bir merkez olması gerektiğini savunur. Mahalle meclisi, mahalle örgütlenmesi, semt konseyleri, vb. gibi işlevler önerir. Burasının bir sanayi mirası olmasının getirdiği ortam içerisinde insanın yaratıcılığının sürekli canlı tutulacağı ve aklın geliştirileceği işlevlerden bahseder.

Bu öneriler daha da ileriye götürülerek tesisin etkin bir işlevle ve doğru bir işletmeyle kullanımı sağlanabilir. “Gazhane Gönüllüleri Derneği”nin Hasanpaşa Gazhanesiyle ilgili yaptığı çalışmalar özellikle tesisin işletmesi üzerinde durur. Çağımızda işletmenin ne kadar önemli olduğu açıktır ve bu konu hakkında da doğru kararlar verilmelidir. Mimari açıdan ise, böyle ender rastlanır bir endüstri mirasının günümüze kadar ulaşmış bütün parçaları ve birimleriyle beraber korunması, tarihi kimliğini kaybetmemesi ve bir yandan da hayatını sürdürebilmesi gerekir.

Viyana Gazometrelerinde olduğu gibi, özgün kimliğini ve teknik donanımını zarara uğraticı, dış görünüşüne müdahale edici, ancak bunlara karşılık büyük rant getirici, mimarlık ortamında yankı uyandırıcı, bütün dünyanın dikkatini üzerinde çekici ve kendinden bahsettirici bir yola da gidilebilir. Bu yolun yanlış olduğunu iddia etmek kolay değildir. Viyana örneğinde şartların, getiri ve götürülerin, ihtiyaçların iyi bir analizi yapılmış, alınan karar ve belirlenen konseptte uygun hareket edilmiştir. Sonuçta hedefe ulaşılmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz iki seçenek yani korumacı / rant beklentisi olmayan ve müdahale edici / yüksek rant getirici iki zıt yaklaşımdan hangisinin doğru olduğu tartışmaya açıktır. İki yaklaşımın da güçlü savunucuları olacaktır. Benim kişisel tercihim birincisinden yani aşırı müdahalelerden kaçınmaktan yanadır. Ancak doğru bir yönetim modeliyle desteklendiğinde bu seçenek de gelir getirici hale dönüştürülebilir. Oberhausen Gazometresi için çağdaş sanatlar müzesi işlevi önerildiğinde bu kadar ilgi göreceği, 2.5 milyondan fazla insanı kendine çekeceği tahmin edilmemiştir. Başarılı çözümlere ulaşma yöntemleri çeşitlidir. Önemli olan bu konular üzerine vakit ayırmak, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik açılardan analizini yaparak ihtiyaçları belirlemek, çözüm önerileri üzerine tartışmak, ani verilen kararlardan kaçınmaktır.

KAYNAKLAR

ARCHIFACT.net. (2002, 28 Şubat). *İstanbul Gazhaneleri*. Erişim: 05 Ekim 2002.

[WWW document]. URL

http://www.archifact.net/archifact/html/1/2002/20020228/20020228_1.html

ARTUSO, Elisabetta, “Gasometri: Strumenti per la Conservazione”, Politecnico di Milano Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmamış Bitirme tezi, 2000.

ATAGÖK, Tomur, “Müzelerin Anlaşılır Kılınması, İç Mekan ve Sergi Tasarımları”, *Mimarist*, sayı 4, 2002, s.55-59.

BAAL-TESHUVA, Jacob, *Christo & Jeanne-Claude*, Köln, Taschen, 1995.

BACHER, Wolfgang, (6 Aralık 1997), *The Gasometers in Vienna Simmering (summary in english)* (Almancadan ingilizceye çeviri: Annegrete HOHMANN), Erişim: 16 Ekim 2002. [WWW document]. URL

<http://xarch.tu-graz.ac.at/proj/bragraluwi/96/summ.html>

BAGLIO, I. & BORRONI, S., “Bovisa: Riqualificazione Formale e Funzionale: La Nuova Sede del Politecnico nell’Ex Area dei Gasometri”, Politecnico di Milano Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, 1996.

BARDESCHI, Marco Dezzi & TARTAGLIA, Filippo, *Architetture Lombarde Dimenticate: studi per il riuso*, Firenze, Alinea, 1991.

BATUR, Afife, “Katılımcı Görüşleri”, *Hasanpaşa Gazhanesi Kültür ve Sanat Merkezi Alternatif Stratejik Yönetim Projesi Sonuç Dökümanı*, İstanbul, Papirüs Basım, 2003, s:81-83.

BORIANI, Maurizio (1999), *Restaurare il “moderno”? Difficoltà tecniche e teoriche di un tema di attualità*. Erişim: 22 Şubat 2003. [WWW document]. URL <http://www.laterizio.it/costruire/riviste.asp?anno=1997&numero=60>

CASTELLANO, Aldo, ‘*La Macchina Arrugginita*’ *Materiali per un’Archeologia dell’Industria*. Milano, Feltrinelli, 1982.

CHIPPERFIELD, David, *Milano - Mediolanum/ [terra di mezzo]. Quale identità?*, Milano, Triennale, 03 Mart 2004.

CİMCOZ, Nerime, “Viyana’ da Simmering Gazhanesi Gazometreden Heterojen yapı Tarzına Geçiş”, *Arredamento Mimarlık*, sayı 2002/07-08, 2002, s:124-128.

CONTI, G., *La nuova cultura del recupero*, Bologna, CLUEB, 1995.

COOP Himmelb(l)au, “Apartman Binası Gazometre B Viyana, Avusturya”, *Yapı*, sayı 259, 2003, s:70-78.

DAVEY, Peter, “Magic Roundabout- IMAX Cinema, Waterloo, London”, *The Architectural Review*, Temmuz 1999, s:56-61.

DÜNNEBACKE, Niclas, “Heimatkunde”, *Bauwelt*, sayı 42, 1993, s:2248, 2249

EKİNCİ, Oktay, “Katılımcı Görüşleri-2”, *Hasanpaşa Gazhanesi Kültür ve Sanat Merkezi Alternatif Stratejik Yönetim Projesi Sonuç Dökümanı*, İstanbul, Papirüs Basım, 2003, s:77-80.

FIGLIANO, G., “Identit  di Bovisa”, *Politecnico Bovisa. Progetti per l’Area dei Gasometri*, Milano, Abitare Segesta Cataloghi, 1999, s:16-31.

FISCHMANN, Lothar, “The Erdberg Futurezone”, *Perspektiven*, sayı 9/10/2001, 2001, s:68-72.

FOOT, John, *Milano Dopo il Miracolo Biografia di una citt *, Milano, Feltrinelli, 2003.

GALIMBERTI, D. & MORGAN, M. & PATRIZIO, M., “I Gasometri in Bovisa: ipotesi di un nuovo Museo d’Arte Contemporanea a Milano”, Politecnico di Milano Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, 2001.

GIAMBELLI, Fabiana & GIAMBELLI, Simona & D’AMBROSIO, Sara Polo, “Il museo del Presente ai Gasometri della Bovisa: Un Museo Metropolitano Integrato: Un’Esperienza Sensoriale e Didattica”, Politecnico di Milano Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, 2002, s.105.

G KL , Niyazi. (2003). Aılış Konuşması. *Hasanpaşa Gazhanesi K lt r ve Sanat Merkezi Alternatif Stratejik Yönetim Projesi Sonu Dökümanı*. İstanbul: Papirüs Basım, s:15-19.

HUDSON, Kenneth, “La Nuova Generazione dei Musei Europei dell’Industria”, *Un Patrimonio Culturale: I Musei dell’Industria: Atti del Convegno Internazionale di Studi*, Brescia, Fondazione Micheletti, 1994, s:18-23.

Il Progetto Architettonico. Erişim: 21 Kasım 2002. [WWW document]. URL <http://www.milano.artecontemporanea.org/museodelpresente/gasometri.htm>

IRACE, Fulvio, “Gasometri con Vista”, *Abitare*, sayı 413, 2002, s:139-149.

jok@christojeanneclaude.net. (2003). *The Wall*. Erişim: 15 Ocak 2004. [WWW document]. URL
<http://christojeanneclaude.net/gaso.html>

KARATEKE, Hayrettin. (1998, 21 Mayıs). *Yeraltında Gizli Dehliz*. Erişim: 05 Ekim 2002. [WWW document]. URL
<http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/turk/98/05/21/gundem/32gun.htm>

KIRSCHNER, Ewald, “The Gasometer Project”, *Perspektiven*, sayı 9/10/2001, 2001, s:67-68.

KÖKSAL, Gül, “Endüstri Mirasında Çağdaş Sanatlar; Kazanımlar, Kayıplar”, *Mimarist*, sayı 4, 2002, s:86-89.

KUBAN, Doğan, “Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar”, *Vakıflar Dergisi*, sayı VIII (Ocak), 1969, s:341-356.

KÜHN, Christian, “Hétérotope Domestiqué”, *L’arch. D’aujourd’hui*, sayı 337, 2001, s:106-111.

mailmaster@gasometer.de. *The Gasometer*. Erişim: 13 Eylül 2004. [WWW document]. URL
<http://www.route-industriekultur.de/primaer/a18/a18.htm>

MARCHIGIANI, Elena & POTZ, Petra, “Parchi per il Paesaggio Post-Industriale. L’esperienza dell’IBA Emscher Park”, *Paesaggio Urbano*, sayı 5/6, 2000, s:62-71.

MAZAK, Mehmet, *Osmanlı’dan Günümüze Havagazının Tarihçesi* cilt 1., İGDAŞ, İstanbul, 1999.

Michael Hopkins & Partners, “Sulle tracce del gasometro”, *Abitare*, sayı 291, 1990, s:68-73.

Oberhausen Gasometer next to CentrO. Erişim: 16 Şubat 2004. [WWW document].
URL

<http://www.oberhausen.de/ePages/GASO.HTM>

PANZA, Pierluigi, *Estetica, Tempo e Progetto*, Milano, Guerini Studio, 2002.

PASCHINI, Luca, “I Gasometri: Recupero o Distruzione di un Monumento?”
Casabella, sayı 665, 1999, s:6-12.

PRIX, Wolf D., “Die Belebung der Denkmäler” (Çev. Ahmet Koyuncuoğlu), *Der Standard*, 31 Temmuz Çarşamba 1996, s.23.

ROSSMANN, Andreas, “Auferstanden als Ruine”, *Bauwelt*, sayı 37, 1996, s:2128-2134.

ROTA, Italo, *Milano - Mediolanum/ [terra di mezzo]. Quale identità?*, Milano, Triennale, 03 Mart 2004.

TANIŞ, Tolga. (1999, 6 Ağustos). *Beylerbeyi Gazhanesi*. Erişim: 05 Ekim 2002.
[WWW document]. URL
<http://arsiv.hurriyetim.com.tr/istanbul/turk/99/08/06/isthab/29ist.htm>

TANYELİ, Gülsün & ASLAN, Deniz, “Kadıköy-Hasanpaşa Gazhanesi”, *Arredamento Mimarlık*, sayı 2001/09, 2001, s:105-115.

TANYELİ, Uğur, “Modern’in Mirasını Korumak”, *Arredamento Mimarlık*, sayı 2001/09, 2001, s.90.

TOPRAK, Zafer, “Aydınlatma”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt I., Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993, s:476-481

U.G., “Der Identitätsbehälter”, *D-B*, sayı 10, 1994, s:71-76.

WEHDORN, Manfred. (2002). *The adaptive Reuse of the Gasholder Buildings in Vienna*. Erişim: 16 Ekim 2002. [WWW document]. URL http://www.wehdorn.co.at/home_d/deut/Akt_d/V_turkei_d/v_turkei_d.html

Yararlanılan diğer internet kaynakları:

http://www.cse.polyu.edu.hk/~cecspoon/lwbt/Case_Studies/Gasometer_City/Gasometer_City.htm

<http://www.univie.ac.at/Very-Vienna/magazin/artikel/31/31.html>

http://www.wehdorn.co.at/home_e/engl/Proj_e/Proj2_e/Gaso_e/gaso_e.html

<http://www.wien.gv.at/english/urbandevelopment/panoramicphotos/erdbergermais.htm>

<http://www.gasometer.de/eng/index.asp>

<http://digilander.libero.it/wdmphoto/>

<http://www.italica.rai.it/galleria/zoom/europa.htm>

http://www.comune.firenze.it/firenzelaicittanuova/us/bn/ac_opere_all_e.htm#agasometro

http://www.florence-concierge.it/dinamica/mostre_ita.html

Parantez içinde çevirmeni belirtilmemiş bütün yabancı metinlerin çevirisi tezin yazarına, ingilizce özet (summary) Ali Ercivan'a aittir.

RESİM, TABLO LİSTESİ

- Resim.1.1 İngiltere'deki Peak National Park'ta başarısız bir yeniden kullanım örneği
- Resim.1.2 Aynı gazometreden bir kesit
- Resim.1.3 Zwickau Gazometresi (1995)
- Resim.1.4 Gazometrenin restore edildikten sonraki görünüşü
- Resim.1.5 Gazometrenin çok işlevli salon kat planı
- Resim.1.6 Gazometreden iç görünüş
- Resim.1.7 Floransa Gazometresi için önerilen proje
- Resim.2.8 Havagazı üretim şeması
- Resim.3.9 Şantiyeden görünüş
- Resim.3.10 Gazometre içinden görünüş
- Resim.3.11 U3 Metro hattını gösteren plan
- Resim.3.12 Metro hattı-Gazometreler ilişkisini gösteren hava fotoğrafı
- Resim.3.13 Şantiye aşamasında gazometreler
- Resim.3.14 Gazometrelerin plan ve kesit görünüşleri
- Resim.3.15 Viyana Simmering Gazometreleri genel görünüş
- Resim.3.16 Gazometre A'ya ait üç boyutlu modelleme
- Resim.3.17 Gazometre A iç görünüş
- Resim.3.18 Roma'da konuta dönüştürülmüş Circo Massimo Anfitiyatrosu
- Resim.3.19 Gazometre B yol cephesinden görünüş
- Resim.3.20 Gazometre B kesit görünüş
- Resim.3.21 Gazometre B plan
- Resim.3.22 Gazometre C iç avludan görünüş
- Resim.3.23 Gazometre C çatı ve avluya bakış
- Resim.3.24 Gazometre C kesit görünüş
- Resim.3.25 Gazometre D çatı ve avluya bakış

- Resim.3.26 Gazometre D plan
- Resim.3.27 Gazometre D kesit
- Resim.3.28 Tarihi şantiyeden görünüş – Kubbelerin yerleştirilmesi
- Resim.3.29 Tarihi şantiyeden görünüş – Dış tuğla duvarlar inşa edildikçe yükselen kubbeler
- Resim.3.30 Tarihi şantiyeden görünüş – İç mekanda kampananın kurulması
- Resim.3.31 Tarihi şantiyeden görünüş – İnşaatin son dönemleri
- Resim.3.32 1990’larda şantiyeden görünüş – Gazometre A
- Resim.3.33 Şantiyeden görünüş – Gazometre B
- Resim.3.34 Şantiyeden görünüş – Gazometre B iç avlu
- Resim.3.35 Şantiyeden görünüş – Gazometre B çatı
- Resim.3.36 Şantiyeden görünüş – Gazometre B ek bina
- Resim.3.37 Şantiyeden görünüş – Gazometre C
- Resim.3.38 Şantiyeden görünüş – Gazometre C iç avlu
- Resim.3.39 Şantiyeden görünüş – Gazometre C çatı
- Resim.3.40 1902 yılına ait vaziyet planı
- Resim.3.41 2002 yılına ait vaziyet planı
- Resim.3.42 Simmering Gazometreleri kuzey-doğu cephesi
- Resim.3.43 Simmering Gazometreleri güney-batı cephesi
- Resim.3.44 Oberhausen Gazometresi
- Resim.3.45 Gazometreden gece görünüş
- Resim.3.46 Gazometrenin kesiti
- Resim.3.47 ‘ICH PHOENIX’ sergisinden görünüşler
- Resim.3.48 Gazometre içinde gerçekleştirilen diğer etkinliklerden örnekler
- Resim.3.49 “The Wall” sergisi için hazırlanan enstalasyon
- Resim.3.50 Ruhr Emscher Park’tan görünüş
- Resim.3.51 Duisburg Gazometresi
- Resim.3.52 Gazometre suyla doldurulmadan önce
- Resim.3.53 Dalgıçlar için yerleştirilen süprizlerden biri
- Resim.3.54 Dalma havuzu işleviyle Duisburg Gazometresi

- Resim.3.55 Havuzdaki bir başka süpriz-batık
- Resim.3.56 Çocuklar için tırmanma duvarı
- Resim.3.57 Büyükler için tırmanma duvarı
- Resim.3.58 Il Gasometro (Mario Sironi)
- Resim.3.59 Paul Signac – Clichy Gazometreleri
- Resim.3.60 Mario Sironi – “Il Colosseo”
- Resim.3.61 Mario Sironi – “Il Gasometro”
- Resim.3.62 Gazometre 1 ve 2
- Resim.3.63 Bovisa Gazhanesi
- Resim.3.64 Bovisa Gazhanesinden görünüş (Fotoğraf: Walter Di Marino, 1986)
- Resim.3.65 Günümüzde Bovisa Gazhanesi
- Resim.3.66 Arazideki terkedilmiş bazı yapılardan görünüş
- Resim.3.67 Gazometre 1 ve 2
- Resim.3.68 Ishimoto Architectural & Engineering Firm’e ait proje - Vaziyet planı
- Resim.3.69 Genel görünüş
- Resim.3.70 Gazometre 1 ve 2, plan-kesit-görünüş
- Resim.3.71 Serete Italia SpA, Architecture Studio, Studio Associato Brusa Pasqué’ye ait proje – Vaziyet planı
- Resim.3.72, 3.73 Kesit-görünüşler
- Resim.4.74 Kuzguncuk Gazhanesi’nden görünüş
- Resim.4.75 Gazometrelerden görünüş
- Resim.4.76 Hasanpaşa Gazhanesi’nden genel görünüş
- Resim.4.77 Solda yüksek Didier-Werke fırını, sağda düşey kamaralı fırın
- Resim.4.78 Solda gaz temizleme binası, sağda düşey kamaralı fırın
- Resim.4.79 Hasanpaşa Gazhanesi, gazometreler sökülmeden önce (1993)
- Resim.4.80 Gazometreler için önerilen proje
- Resim.4.81 Gazhane için önerilen projenin genel görünüşü
- Resim.4.82 Rüzgar gülleri, çocuk evi ve gazometreler
- Tablo.5.1 Gazometre örneklerinin boyut ve işlev olarak karşılaştırılması
- Resim.5.83 Kuzguncuk Gazhanesinden görünüş

Resim.5.84 Yapılan restorasyon ve müdahaleler sonrası eski üretim birimi

Resim.5.85 İç görünüş: proje kapsamında eklenmiş kat zemini, çelik ve cam elemanlar

Resim.5.86 Dresden Gazometresi, çatısı sökülmeden önce

Resim.5.87 Gazometre için önerilen Kültür Merkezi projesi

Resim.5.88 Londra'daki IMAX sinemasından görünüş

Resim.5.89 Sinemanın kesiti

KISALTMALAR

- vb. : ve benzeri
yy. : yüzyıl
a.g.k. : adı geçen kitap
a.g.m. : adı geçen makale
a.g.y. : adı geçen yapıt
çev. : çeviren
-